

Верховний
Суд

Верховний Суд у цифрах і фактах
за 2021 рік

Зміст

Вітальне слово	2
Вступ.....	4
Про Верховний Суд	12
Загальна статистика	15
Ключові рішення Верховного Суду.....	21
Рішення Великої Палати Верховного Суду	21
Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція)	37
Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція)	49
Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція).....	63
Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція)	75
Систематизація та оприлюднення судової практики	86
База правових позицій Верховного Суду	87
Діяльність Пленуму Верховного Суду	89
Законопроектна робота	93
Науково-консультативна рада при Верховному Суді	96
Апарат Верховного Суду	98
Міжнародна діяльність	106
Комунікаційна діяльність	115
Викладацька та просвітницька діяльність	123
Позаробоча діяльність	128

Вітальне слово

Шановні друзі!

2021 рік для судової влади був роком не тільки чергових випробувань і нових викликів, але й стриманих сподівань.

Голова Верховного Суду (2017–2021) Валентина Данішевська, перша в Україні жінка на цій посаді і справжній лідер, пішла в почесну відставку. Я, як новий Голова ВС, із честю і відданістю продовжу шлях до побудови сильної та незалежної судової влади.

Зміни керівників відбулися й на рівні секретарів палат і Великої Палати Верховного Суду. Голови касаційних судів у складі ВС були переобрані на другий термін.

Тож на кінець звітнього року Суд успішно сформував свій керівний склад, щоб продовжити результативно виконувати свої основні функції – здійснення правосуддя та забезпечення єдності судової практики.

Суд успішно завершив 2021 рік і з погляду кількісних показників діяльності. Хоча справ на розгляд надійшло майже 96 тис., що є найбільшим показником за всі чотири роки діяльності, Верховний Суд розглянув і вирішив 101 тис. справ.

У 2021 році призначені до Верховного Суду двоє нових суддів.

Чотири роки Верховний Суд щоденно працював і над забезпеченням єдності судової практики, що реалізовується, зокрема, й шляхом диджиталізації. Тож у 2021 році Суд запустив і надав у вільний доступ Базу правових позицій Верховного Суду – унікальний продукт, який робить пошук відповідної позиції швидким і зручним. У 2022 році Суд продовжить розширювати мережу користувачів і додавати в Базу не лише нові правові позиції, а й нові функції, а також працюватиме над уніфікацією та диджиталізацією шаблонів процесуальних документів і судової статистики.

Наприкінці 2021 року запрацювала робоча група зі стратегічного розвитку ВС, метою діяльності якої є надати пропозиції щодо покращення внутрішньої структури Суду, зробити ВС більш ефективною інституцією з урахуванням найкращих світових практик управління верховними судами.

2021 рік, на жаль, став і роком чергових наступів на незалежність судової влади, через що Верховний Суд був змушений знову звертатися до Конституційного Суду України. Наразі КСУ відкрив провадження щодо неконституційності деяких норм Закону України «Про Вищу раду правосуддя» в частині роботи Етичної ради та перевірки діючих членів ВРП.

І хоча ВС є послідовним прихильником усіх позитивних змін, що відбуваються або мають відбутися в судовій системі, ми не можемо і не будемо стояти осторонь, коли йде наступ на незалежність судової влади.

Тільки незалежна й відповідальна судова влада здатна успішно захищати права і свободи людини та громадянина, без яких неможливі ані правова держава, ані забезпечення верховенства права. А для цього мають працювати органи суддівського врядування – Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

ВККСУ немає вже понад два роки, і це нині є найбільшю проблемою судової влади. Те, що під кінець року запрацювали й Етична рада, і Конкурсна комісія з добору членів ВККСУ, дає надію сподіватися, що у 2022 році відбудеться формування нової ВККСУ та оновленої ВРП. Це – один із найбільших викликів для судової влади.

Я вдячний кожному судді та працівнику апарату Суду за працю. Перекоаний, що разом ми здатні на великі звершення. Бажаю всім мудрості й сил у нашій непростій роботі з утвердження в Україні верховенства права.

Голова Верховного Суду
Всеволод Князєв

Вступ

Верховний Суд перегорнув чергову сторінку своєї діяльності, наповнену великою кількістю важливих непересічних подій та кропіткою щоденною працею. 2021 рік був особливим і визначним для подальшої роботи як Верховного Суду, так і всієї судової системи.

Четвертий «верховний сезон» ознаменувався історичною кадровою подією – 22 жовтня 2021 року на посаду Голови Верховного Суду, яку протягом 2017–2021 років обіймала Валентина Данішевська, обрали Всеволода Князева. Упродовж чотирьох років він був Секретарем Великої Палати Верховного Суду, а з 1 грудня 2021 року очолив установу. Натомість Секретарем Великої Палати стала Лариса Рогач.

Валентина Данішевська очолювала Верховний Суд протягом 2017–2021 років.
Її наступником став Всеволод Князєв

У грудні 2021 року Лариса Рогач обрана на посаду Секретаря Великої Палати ВС, яку до цього обіймав Всеволод Князєв

Крім того, у листопаді – грудні 2021 року обирали керівництво касаційних судів та секретаря Пленуму ВС, у яких закінчився чотирирічний строк повноважень. Збори суддів Касаційного цивільного суду у складі ВС переобрали головою суду Бориса Гулька, Касаційний господарський суд у складі ВС вдруге очолив Богдан Львов, посаду голови Касаційного кримінального суду у складі ВС судді знову довірили Станіславу Кравченку, а посаду його заступника – Валентині Щепоткіній, головою Касаційного адміністративного суду у складі ВС повторно став Михайло Смокович.

У листопаді – грудні 2021 року обрано керівництво касаційних судів та секретаря Пленуму ВС

Пленум Верховного Суду знову обрав своїм секретарем на наступні чотири роки секретаря Першої судової палати КЦС ВС Дмитра Луспеника, який обіймав цю посаду з 2017 року.

Минулого року ВС поповнився двома суддями: відповідно до Указу Президента від 13 жовтня 2021 року Тетяна Чумаченко була призначена до КАС ВС, а Валерій Картере – до КГС ВС.

У 2021 році до колективу ВС приєдналися судді
Тетяна Чумаченко та Валерій Картере

Шість суддів ВС пішли у відставку: Голова ВС (2017–2021) Валентина Данішевська (з посади судді КГС ВС), суддя КАС ВС Микола Гусак, судді КЦС ВС Валентина Жданова та Валентина Висоцька, судді ККС ВС Василь Огурецький і Світлана Вус.

Протягом 2021 року шість суддів Верховного Суду були звільнені у відставку

У 2021 році до Верховного Суду надійшла найбільша кількість справ та матеріалів за весь час його діяльності – майже 96 тис. Незважаючи на те, що протягом року шестеро суддів ВС пішли у відставку, а двоє долучилися до роботи установи тільки наприкінці року, найвищий суд у системі судоустрою на належному рівні виконав одне з головних завдань – здійснення правосуддя. Так, у 2021 році ВС розглянув понад 101 тис. справ та матеріалів, що на 7,8 тис. більше, ніж у 2020 році.

Загалом за чотири роки діяльності Верховний Суд розглянув майже 400 тис. справ і матеріалів та сформував велику кількість висновків щодо застосування норм матеріального та процесуального права в подібних правовідносинах, а також вирішив виключні правові проблеми, що сприяє забезпеченню єдності та сталості судової практики.

Поступово оговтуючись від наслідків пандемії COVID-19, через яку було обмежено робочі візити за кордон і прийом іноземних делегацій, Верховний Суд продовжив налагоджувати міжнародне співробітництво не тільки в онлайн-режимі, а й у форматі особистих зустрічей керівництва та суддів ВС з міжнародними партнерами.

Так, у березні 2021 року у Верховному Суді відбулася зустріч Голови ВС (2017–2021) Валентини Данішевської та Голови Ради суддів України Богдана Моніча з послами G7.

Зустріч із послами G7 у Клівському палаці, березень 2021 року

У вересні Голова ВС (2017–2021) Валентина Данішевська взяла участь в урочистостях з нагоди відкриття судового року Європейського суду з прав людини в Страсбурзі, які були перенесені із січня у зв'язку з карантинними обмеженнями. У межах візиту Валентина Данішевська зустрілася з Головою ЄСПЛ Робертом Спано, Генеральним секретарем Ради Європи Марією Пейчинович-Бурич, Секретарем Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) Сімоною Граната-Менгіні та іншими посадовими особами.

Голова ВС (2017–2021) Валентина Данішевська та Голова ЄСПЛ Роберт Спано на відкритті судового року ЄСПЛ у Страсбурзі, вересень 2021 року

А в грудні на запрошення Генерального директорату з прав людини та верховенства права РЄ Страсбург відвідала делегація Верховного Суду на чолі з Головою ВС Всеволодом Князєвим.

Голова ВС з Гендиректором Генерального директорату з прав людини та верховенства права РЄ, м. Страсбург, 16-18 грудня 2021 року

У 2021 році Верховний Суд також започаткував двосторонню співпрацю з верховними судами Естонії та Італії.

Крім того, міжнародні партнери долучалися до проведення важливих заходів. Зокрема, у 2021 році з нагоди 30-річчя від дня створення господарських (арбітражних) судів України відбулася низка круглих столів, організованих Верховним Судом спільно із проєктом Європейського Союзу «Право-Justice» та проєктом Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя».

Голова ВС (2017-2021) Валентина Данішевська та голова КГС ВС Богдан Львов під час відзначення 30-річчя господарської юстиції

До того ж у межах двох тренінгів, організованих канадсько-українським проєктом підтримки судової реформи, судді ВС продовжували вдосконалювати навички щодо написання судових рішень, модельна структура яких була запроваджена ВС у 2017 році.

Судді ВС під час тренінгу щодо вдосконалення навичок з написання судових рішень

Якщо у 2020 році, зважаючи на карантинні обмеження, судді та працівники апарату ВС брали участь у конференціях, круглих столах, форумах, семінарах і тренінгах здебільшого в онлайн-режимі, то минулого року ситуація змінилася: значно зросла кількість заходів у форматі офлайн. Судді та працівники апарату ВС активно займалися комунікаційною, викладацькою та просвітницькою діяльністю.

У 2021 році збільшилася кількість офлайн-заходів, участь у яких брали судді та працівники апарату ВС

У липні минулого року відбулася значуща для уніфікації судової практики подія – презентація Базі правових позицій Верховного Суду, створеної ВС за підтримки проєкту Європейського Союзу «Право-Justice». Це інноваційна пошукова система, яка дає змогу легко та швидко шукати релевантну практику ВС.

Презентація Базі правових позицій Верховного Суду, створеної ВС за підтримки проєкту ЄС «Право-Justice», липень 2021 року

І це не весь перелік досягнень за 2021 рік. Верховний Суд також активно систематизував та оприлюднював судову практику, надавав висновки щодо законопроєктів, удосконалював комунікацію зі ЗМІ та громадськістю. Судді ВС і працівники апарату ВС здійснювали викладацьку й просвітницьку діяльність, а у вільний від роботи час виконували суспільно корисні справи. Апарат Суду створював усі умови для організаційного забезпечення відправлення правосуддя та підтримання злагодженого функціонування найвищої судової інституції.

Водночас ВС довелося реагувати на виклики, з якими зіткнулася судова влада у 2021 році та які унеможливають здійснення оперативного, ефективного і якісного правосуддя судами України. Йдеться передусім про брак понад 2 тис. суддів, що впливає на тривалість розгляду справ, недостатнє фінансування потреб судової влади й необхідність відстоювати інституційну незалежність органів суддівського врядування.

Не залишаючись осторонь найбільючіших проблем судової системи країни, Пленум ВС 8 жовтня звернувся до Конституційного Суду України з поданням щодо конституційності окремих положень законів України «Про Вищу раду правосуддя» та від 14 липня 2021 року № 1635-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя». У конституційному поданні наголошувалося, що положення одного із законів допускають одномоментне припинення діяльності Вищої ради правосуддя. Це становить реальні загрози принципу безперервного функціонування органу, який наділений ключовими повноваженнями у сфері судової влади.

Пленум ВС невідкладно реагував на виклики, з якими зіткнулася судова влада у 2021 році

Водночас представники Верховного Суду неодноразово наголошували на необхідності якнайшвидшого відновлення роботи одного з ключових органів судової системи – Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, адже те, що вона понад два роки не працює, призвело до поглиблення кадрової кризи, яка спричиняє надмірне навантаження на суддів усіх інстанцій і, як наслідок, – надмірну тривалість розгляду справ.

Тож 5 серпня 2021 року набув чинності Закон України від 13 липня 2021 року № 1629-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України», який передбачає механізм формування Конкурсної комісії, до компетенції якої належить проведення конкурсу на зайняття посад членів ВККСУ. Це стало першим кроком до вирішення кадрової проблеми в судовій системі.

Незважаючи на всі перешкоди та критику, судова система на чолі з ВС упевнено виконує свою місію щодо здійснення правосуддя.

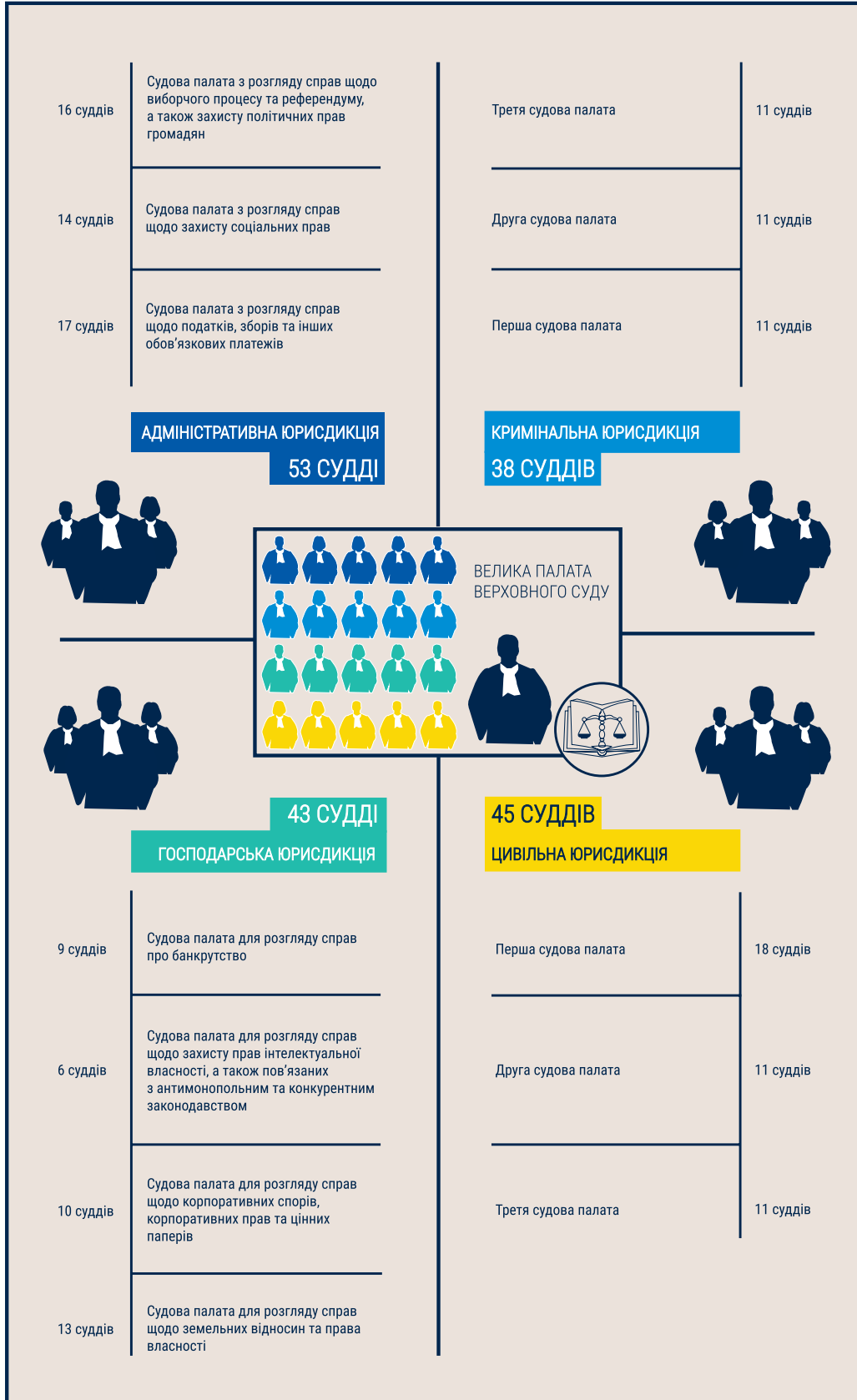
Підбиваючи підсумки минулорічної діяльності Верховного Суду, варто зазначити, що в цей період завершився чотирирічний етап роботи найвищого судового органу України під головуванням Валентини Данішевської. Перша Голова ВС, перша жінка, яка очолила Верховний Суд в Україні, перша, кому довелося приймати доленосні організаційні та управлінські рішення в роботі нового Верховного Суду. Безперечно, в наступні роки, коли установу очолюватиме Всеволод Князєв, книга історії успіхів Верховного Суду поповниться новими яскравими сторінками про перемоги та досягнення в боротьбі за суддівську незалежність,

про подолання кадрових і фінансових викликів, про загартування складними випробуваннями, про забезпечення на високому рівні здійснення правосуддя, сталості та єдності судової практики. А зараз запрошуємо ознайомитися з найважливішими цифрами і фактами, що ілюструють четвертий рік діяльності Верховного Суду.

Про Верховний Суд

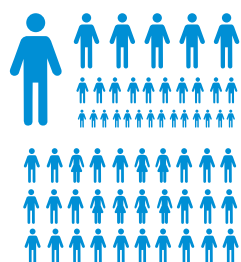
Процесуальна структура Верховного Суду

179 суддів*

* На момент публікації звіту

Портрет судді

179

СУДДІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ

74

105

37

Наймолодші судді

38

років

70
СУДДІВ

КАНДИДАТИ НАУК

63

Найстарші судді

63

роки

30
СУДДІВ

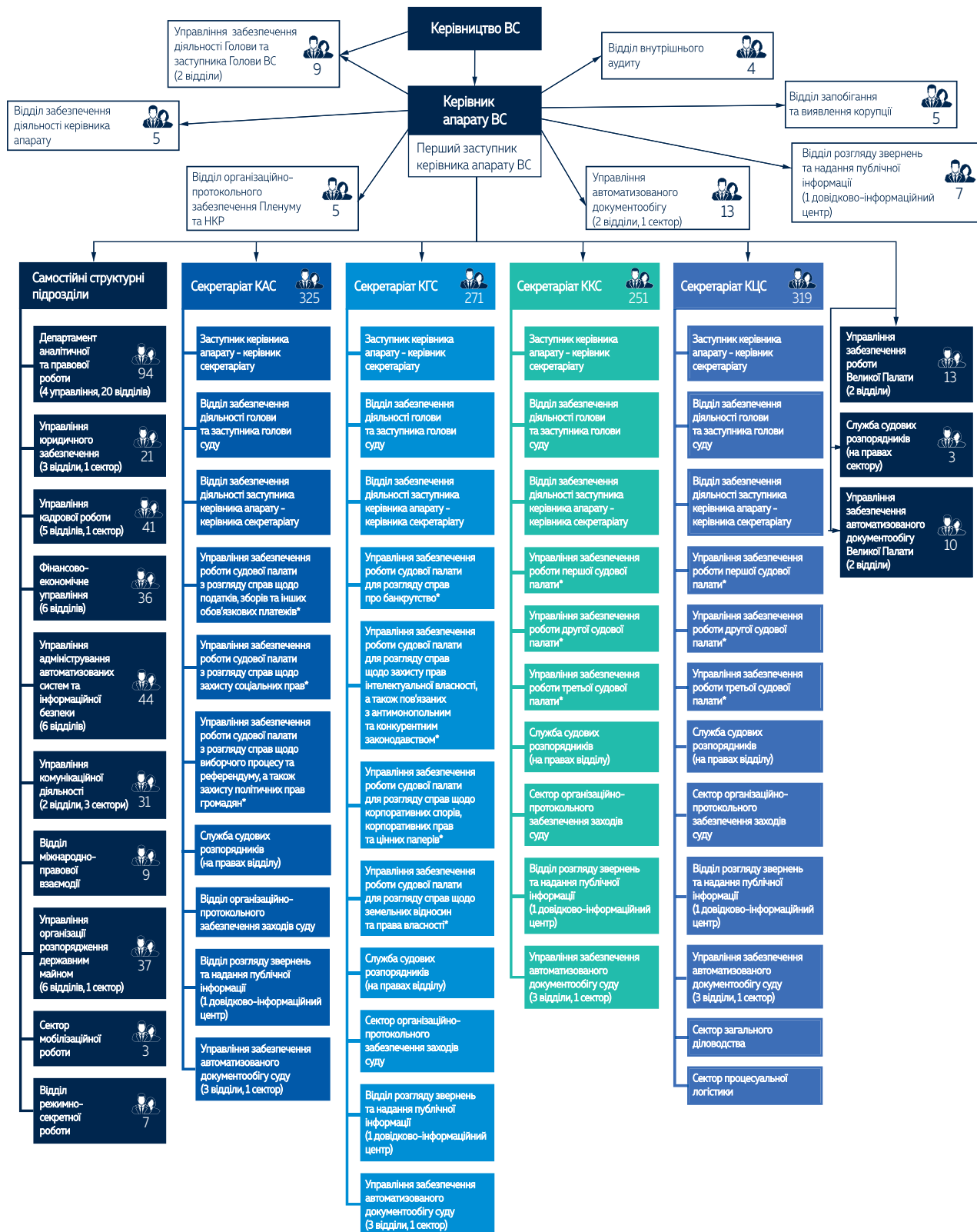
ДОКТОРИ НАУК

Структура апарату Верховного Суду

1 565

загальна кількість посад

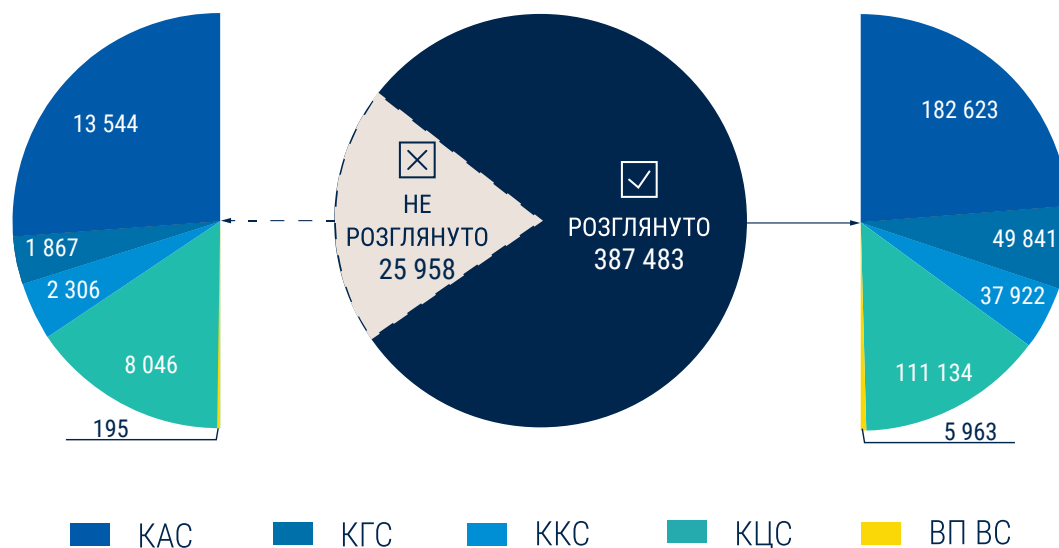

*Управління забезпечення роботи судової палати складається з патронатної служби, відділу забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати.

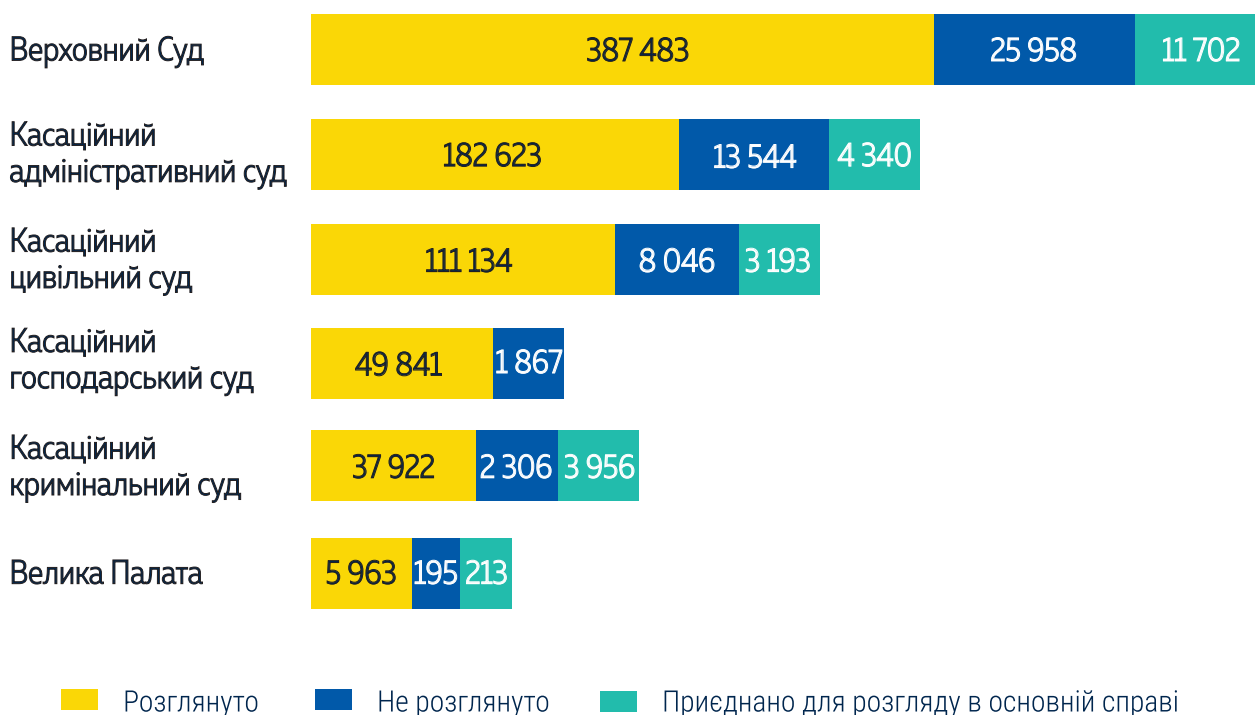
Загальна статистика

Надходження та розгляд справ і матеріалів
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2021 року

425,1 тис. надійшло

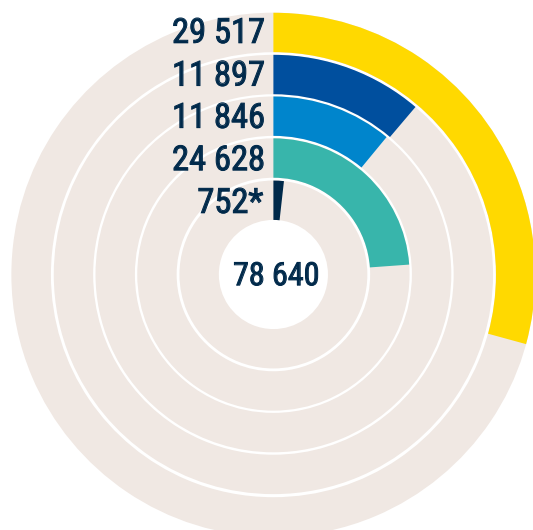

Загальні показники роботи Суду
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2021 року

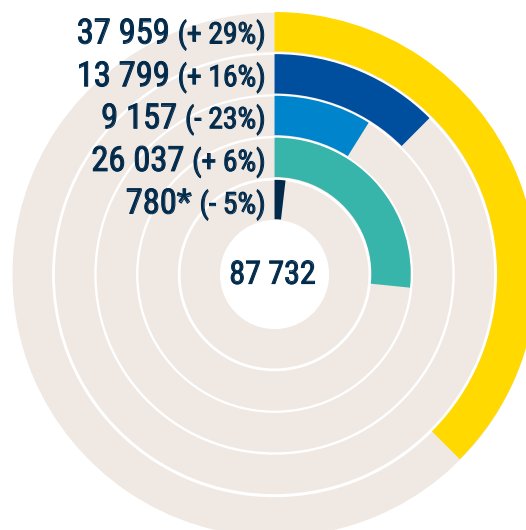
Надходження нових справ і матеріалів до ВС у 2018, 2019, 2020 та 2021 роках

2018 рік

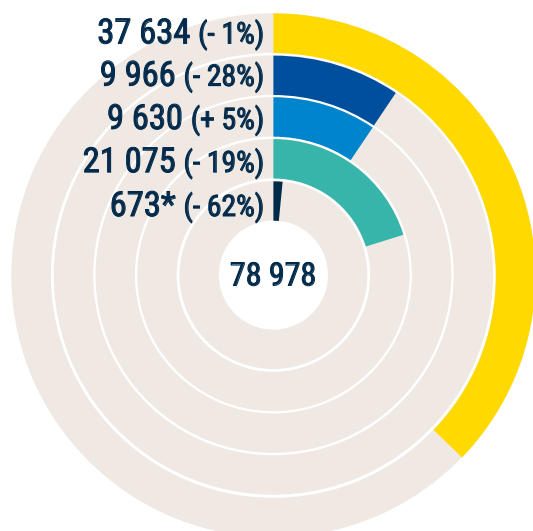
*(+ 1 769 від касаційних судів)

2019 рік

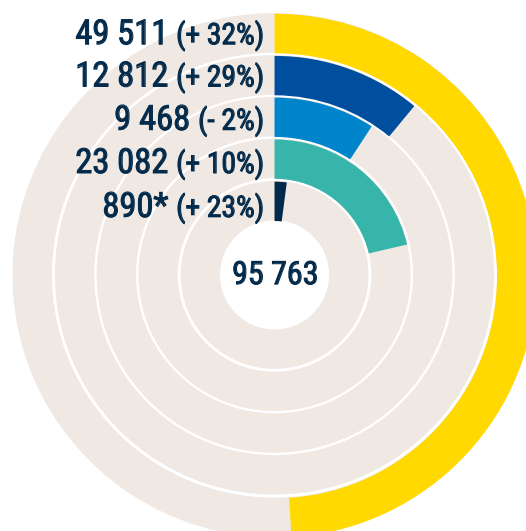
*(+ 1 603 від касаційних судів)

2020 рік

*(+ 234 від касаційних судів)

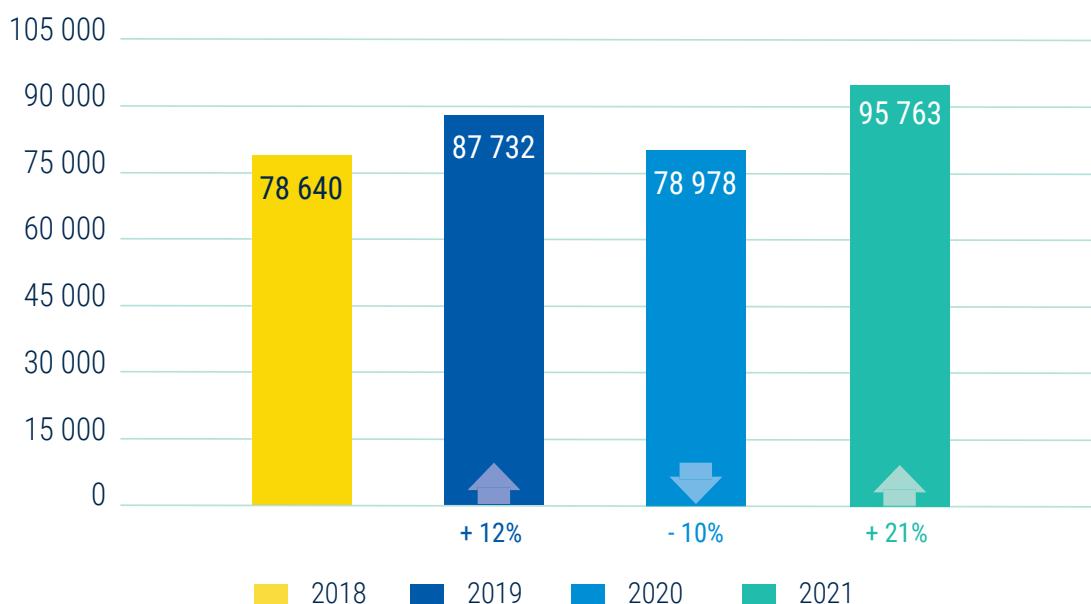
2021 рік

*(+ 222 від касаційних судів)

■ КАС
 ■ КГС
 ■ ККС
 ■ КЦС
 ■ ВП ВС

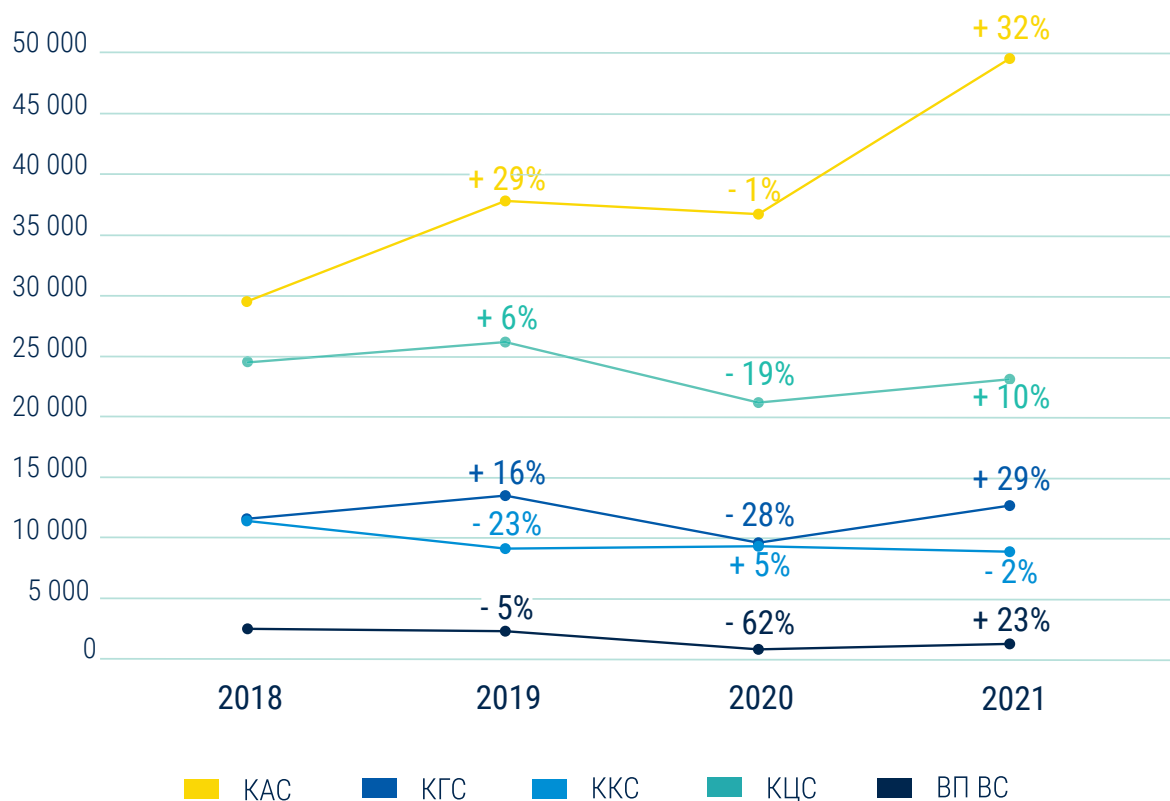
Надходження нових справ і матеріалів до ВС у 2018, 2019, 2020 та 2021 роках

Надходження нових справ і матеріалів за структурою ВС у 2018, 2019, 2020 та 2021 роках

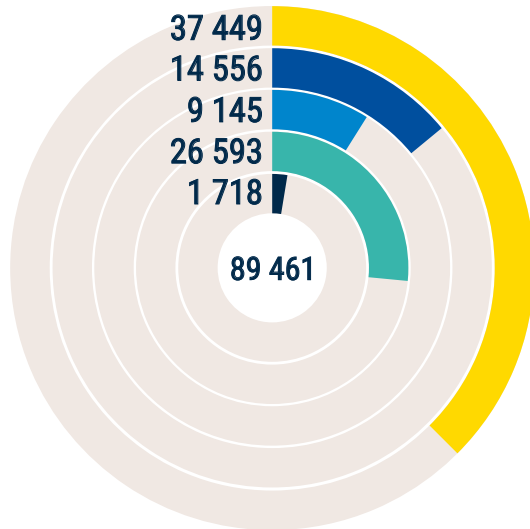
Рік	Касаційний адміністративний суд	Касаційний цивільний суд	Касаційний господарський суд	Касаційний кримінальний суд	Велика Палата
2018	29 517	24 628	11 897	11 846	2 521
2019	37 959 ↑	26 037 ↑	13 799 ↑	9 157 ↓	2 383 ↓
2020	37 634 ↓	21 075 ↓	9 966 ↓	9 630 ↑	907 ↓
2021	49 511 ↑	23 082 ↑	12 812 ↑	9 468 ↓	1 112 ↑

Динаміка надходження нових справ і матеріалів за структурою ВС у 2018-2021 роках

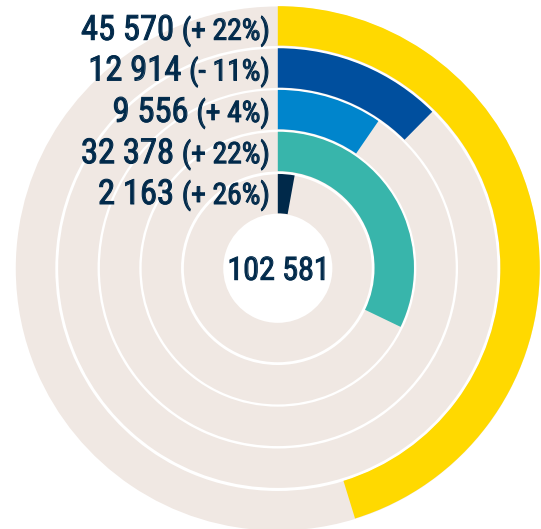

Розгляд справ і матеріалів ВС у 2018, 2019, 2020 та 2021 роках

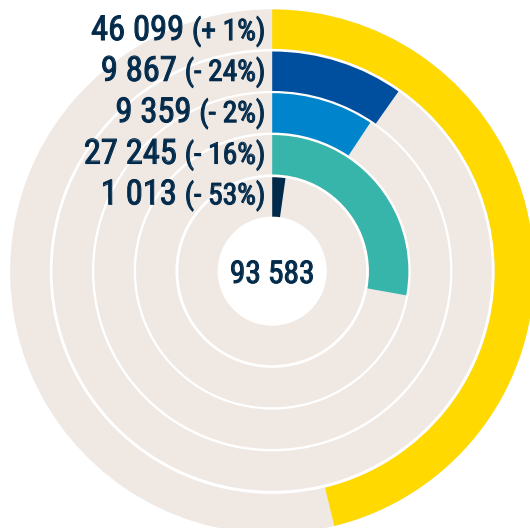
2018 рік

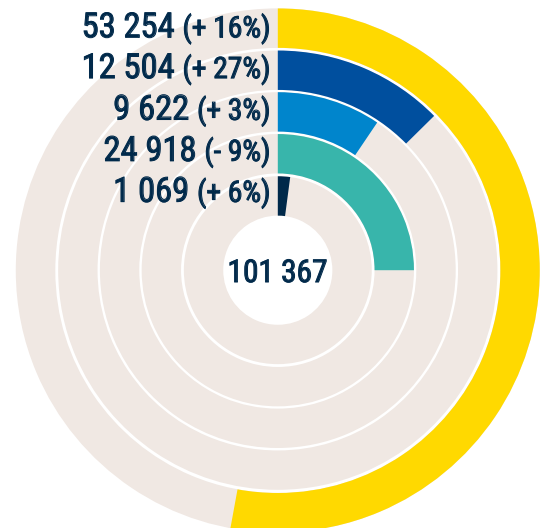
2019 рік

2020 рік

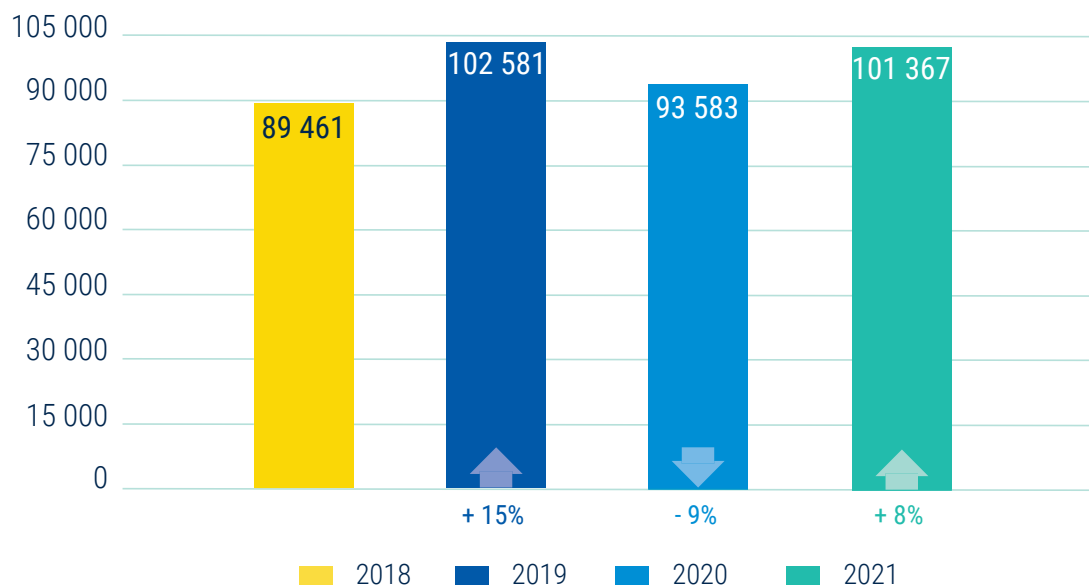

2021 рік

■ КАС
 ■ КГС
 ■ ККС
 ■ КЦС
 ■ ВП ВС

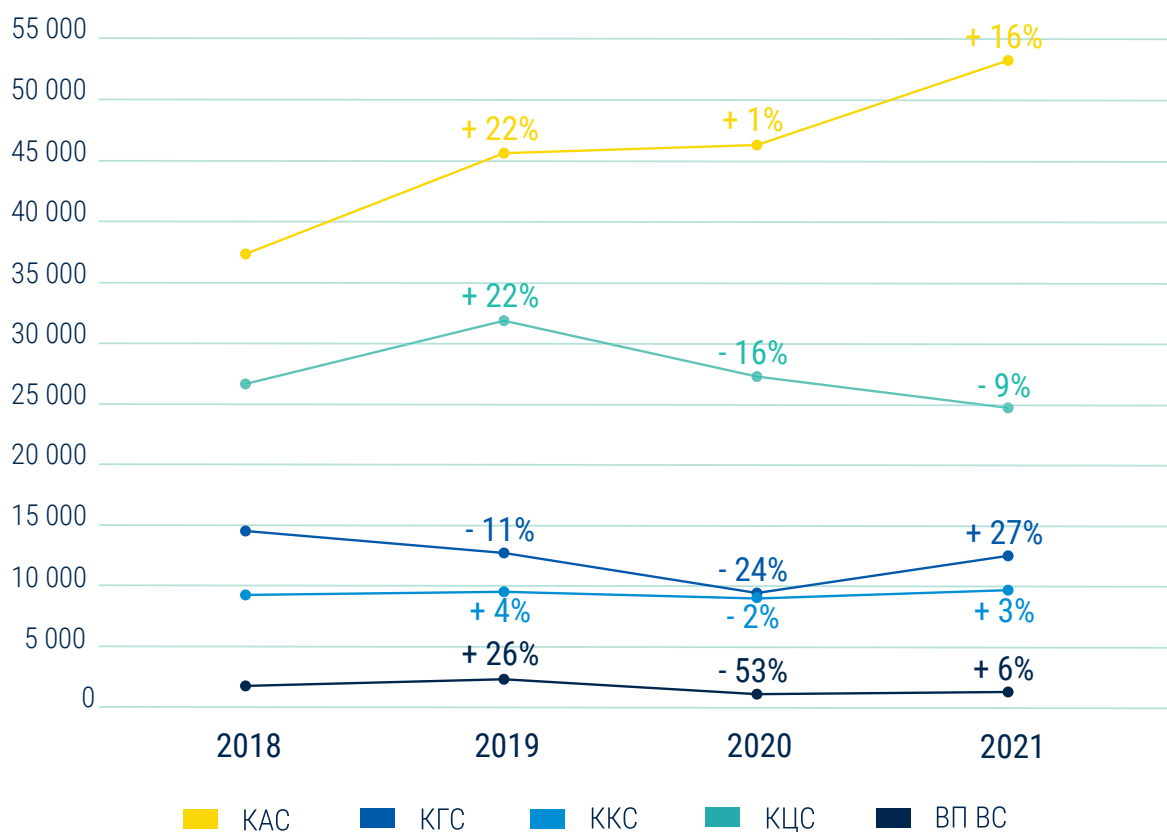
Розгляд справ і матеріалів ВС у 2018, 2019, 2020 та 2021 роках

Розгляд справ і матеріалів за структурою ВС у 2018, 2019, 2020 та 2021 роках

Рік	Касаційний адміністративний суд	Касаційний цивільний суд	Касаційний господарський суд	Касаційний кримінальний суд	Велика Палата
2018	37 449	26 593	14 556	9 145	1 718
2019	45 570 ↑	32 378 ↑	12 914 ↓	9 556 ↑	2 163 ↑
2020	46 099 ↑	27 245 ↓	9 867 ↓	9 359 ↓	1 013 ↓
2021	53 254 ↑	24 918 ↓	12 504 ↑	9 622 ↑	1 069 ↑

Динаміка розгляду справ і матеріалів за структурою ВС у 2018-2021 роках

Довіра громадян України (загальна аудиторія): порівняння
за результатами дослідження Центру Разумкова

	Липень 2021	Жовтень 2020	Лютий 2019	Жовтень 2017
Верховний Суд	21,4	18,8	17,5	13,1
Вищий антикорупційний суд	15,3	15,7	-	-
Суди (судова система в цілому)	15,5	13,0	11,4	9,3
Місцевий суд у вашому районі, місті	20,1	16,0	14,0	11,9
Прокуратура	17,8	13,5	16,6	14,2
Національна поліція	38,5	33,5	37,8	39,3
Конституційний Суд України	21,3	21,5	18,6	14,9
Національне антикорупційне бюро України	15,2	15,0	16,0	20,1
Спеціалізована антикорупційна прокуратура	13,6	14,1	13,3	17,6

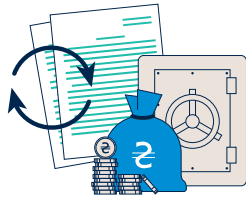
Рівень довіри населення та відвідувачів судів до судової влади
за результатами дослідження Центру Разумкова
«Ставлення громадян України до судової системи»

	Довіра	Баланс* жовтень 2020	Баланс* лютий 2019	Баланс* жовтень 2017
Верховний Суд				
Загальнонаціональне опитування	18,8	- 46,9	- 47,4	- 58,9
Опитування на виході з приміщень судів	41,5	10,3	- 2,7	- 6,5
Вищий антикорупційний суд				
Загальнонаціональне опитування	15,7	-46,7	-	-
Опитування на виході з приміщень судів	21,3	-19,6	-	-
Суди (судова система в цілому)				
Загальнонаціональне опитування	13,0	- 65,0	- 66,3	- 71,6
Опитування на виході з приміщень судів	48,0	6,4	0,7	5,6
Місцевий суд у вашому районі, місті				
Загальнонаціональне опитування	16,0	- 55,3	- 55,7	- 65,5
Опитування на виході з приміщень судів	54,4	19,5	11,2	14,0
Прокуратура				
Загальнонаціональне опитування	13,5	- 61,2	- 53,8	- 59,9
Опитування на виході з приміщень судів	34,4	- 16,3	- 22,0	- 17,6
Поліція				
Загальнонаціональне опитування	33,5	- 22,4	- 13,4	- 6,9
Опитування на виході з приміщень судів	35,9	- 19,8	- 16,6	- 6,8
Конституційний Суд України				
Загальнонаціональне опитування	21,5	- 39,8	- 43,1	- 51,9
Опитування на виході з приміщень судів	37,6	8,6	- 1,8	- 4,0
Національне антикорупційне бюро України				
Загальнонаціональне опитування	15,0	- 52,7	- 48,3	- 37,5
Опитування на виході з приміщень судів	21,7	- 25,5	- 9,0	- 8,5
Спеціалізована антикорупційна прокуратура				
Загальнонаціональне опитування	14,1	- 52,9	- 51,2	- 39,9
Опитування на виході з приміщень судів	18,7	- 28,3	- 17,7	- 13,9

* Різниця між часткою тих, хто довіряє, і часткою тих, хто не довіряє

Ключові рішення Верховного Суду

Рішення Великої Палати Верховного Суду

1. Щодо порядку повернення коштів за договорами банківського вкладу, які були привласнені працівниками банку, та застосування принципу *jura novit curia* («суд знає закони»)

Відповідно до обставин справи № 662/397/15-ц позивачі уклали з ПАТ «Райффайзен банк Аваль» договори вкладу, однак працівники банку як посадові особи банку вчинили розкрадання їхніх коштів. Позивачі вважали, що внаслідок таких дій вони зазнали майнової та моральної шкоди, яку просили стягнути з банку в судовому порядку на підставі статей 22, 1166, 1172, 1192 ЦК України.

Суди попередніх інстанцій відмовили в позові виходячи з того, що правовідносини між банком і позивачами є договірними, тому позов про відшкодування шкоди з посиланням на статті 1172, 1192 ЦК України, якими врегульовано деліктні правовідносини, задоволенню не підлягає. Позивачам роз'яснено про можливість звернутися до суду з новим позовом з інших підстав.

За результатами касаційного перегляду справи ВП ВС вказала, що відносини між клієнтом та банком щодо банківського вкладу варто розглядати крізь призму договірних. На встановлення факту укладення договору банківського вкладу не впливає проведення відповідних облікових операцій за рахунками в банку. Визначальним для встановлення факту укладення договору є прийняття від вкладника коштів у касі банку.

Суди встановили, що з кожним вкладником касир банку, прийнявши кошти, склала письмовий договір, підписала його сама або її керівник від імені банку, завірила печаткою та видала особі, що вносила кошти. Ці обставини визнані засудженими та встановлені у вироку суду, в якому вказано, що посадові особи прийняли від позивачів грошові кошти за договорами банківського вкладу, однак на депозитні рахунки їх не внесли.

З огляду на те, що обов'язок забезпечення належного виконання працівниками відповідача посадових інструкцій лежить на банківській установі, особи, винні в порушенні правил банківських операцій, у спірних правовідносинах діяли від імені банку та розпоряджалися на власний розсуд коштами вже після передачі їх на депозит, отже вчиняли протиправні дії стосовно коштів, які перейшли у власність відповідача. Позивачі не можуть бути відповідальними за порушення, вчинені посадовими особами відповідача, оскільки виконали умови укладених угод.

Разом з тим задоволення позовних вимог із підстав статей 1172, 1192 ЦК України за встановлених фактичних обставин справи не відповідатиме вимогам чинного законодавства, оскільки з моменту передачі грошових коштів уповноваженій особі банку саме банк є їх власником, а тому саме банку спричинена шкода злочинном його працівників.

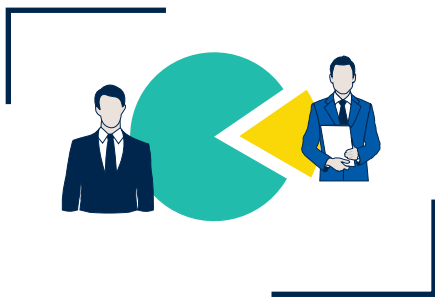
ВП ВС дійшла висновку, що в разі пред'явлення позову про стягнення коштів за договорами банківського вкладу, у тому числі відсотків та інфляційних втрат, які не були повернуті

вкладнику внаслідок злочину (кримінального правопорушення), вчиненого службовими особами банку, застосуванню до спірних правовідносин між вкладником і банком підлягають норми цивільного законодавства, які регулюють договірні (статті 625, 1058–1060 ЦК України), а не деліктні зобов'язання (статті 1172, 1192 ЦК України), оскільки вчинення працівниками банку злочину (кримінального правопорушення) із заволодіння внесеними на депозит коштами не впливає на договірні правовідносини вкладника і банку, не спростовує їх існування та не припиняє їх.

Водночас ВП ВС зазначила, що незгода суду з наведеним у позовній заяві правовим обґрунтуванням щодо спірних правовідносин не є підставою для відмови в позові, оскільки згідно з принципом *jura novit curia* неправильна юридична кваліфікація позивачем і відповідачами спірних правовідносин не звільняє суд від обов'язку застосувати для вирішення спору належні приписи юридичних норм.

Постанова ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 662/397/15-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97967336>.

2. Щодо моменту набуття особою прав учасника товариства після набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»

У справі № 906/1336/19 позивач продав свою частку іншій особі до набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», а частка покупцеві передана за актом і державна реєстрація змін відомостей про юридичну особу здійснена після набрання чинності цим Законом.

Розглядаючи справу, ВП ВС зазначила, що вчинення правочину з відчуження частки не має наслідком автоматичний перехід корпоративних прав від первісного власника до набувача. Договором може бути передбачено, що право власності на частку переходить до набувача з моменту підписання договору, однак для переходу володіння часткою є необхідним волевиявлення обох сторін щодо цього. Передання частки від учасника набувачеві може бути, зокрема, кінцевим етапом виконання договору (наприклад, після сплати покупної ціни), що можливо значно пізніше від укладення зобов'язального договору. Отже, акт приймання-передачі частки є документом, що відображає волевиявлення сторін щодо передання володіння від учасника товариства до набувача частки.

За законодавством, яке діє після набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», більше не вимагається вказувати у статуті товариства склад учасників та розмір належних їм часток. Відповідно, зміна учасників не потребує ні внесення змін до статуту, ні проведення загальних зборів учасників для внесення таких змін.

З моменту державної реєстрації частки у статутному капіталі товариства за набувачем до нього переходить володіння часткою, набувач набуває статусу учасника товариства, що надає йому можливість реалізовувати права з частки.

ВП ВС дійшла висновку, що момент набуття права на частку у статутному капіталі (права власності) та момент набуття права з частки (права участі в господарському товаристві) різняться й можуть не збігатися в часі. Укладення правочину з відчуження частки у статутному капіталі є правовою підставою набуття права на частку (права власності на частку), а тому момент набуття права на частку може визначатися умовами такого правочину. Водночас моментом переходу корпоративних прав із частки у статутному капіталі, яка була передана іншій особі, є юридичний факт реєстрації в державному реєстрі зміни складу учасників за актом приймання-передачі, наданим однією із сторін (за законодавством, яке діє після набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Встановивши, що позивач відчужив свою частку в статутному капіталі та передав її до моменту звернення до суду з позовом у цій справі, ВП ВС погодилася з рішенням судів попередніх інстанцій, що в такому випадку позивач не довів порушення своїх корпоративних прав або інтересів на час звернення з позовом до суду.

Постанова ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 906/1336/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235822>.

3. Щодо наслідків посвідчення нотаріусом заповіту поза межами свого нотаріального округу

У справі № 522/9893/17 чоловік позивачки залишив заповіт, згідно з яким заповіт відповідачці квартиру, а позивачці – все інше майно. Після заведення спадкової справи позивачці стало відомо про існування ще одного заповіту, згідно з яким її чоловік заповів відповідачці все своє майно, всі свої майнові права, рухоме й нерухоме майно та все те, що буде належати йому на день смерті. За змістом спірного заповіту, його було посвідчено приватним нотаріусом за адресою лікарні, у якій перебував заповідач.

Позивачка вважала, що заповіт є нікчемним, оскільки посвідчений нотаріусом за межами його нотаріального округу.

Переглядаючи справу в касаційному порядку, ВП ВС зазначила, що контекстуальний аналіз ч. 1 ст. 1257 ЦК України у смисловому зв'язку з іншими нормами дає підстави вважати, що порушеннями вимог до форми і посвідчення заповіту є лише ті, які прямо зазначені у гл. 85 ЦК України, її статтях 1247–1249, 1253.

Аналіз цих статей дає змогу констатувати, що законодавець висуває такі вимоги до форми заповіту: письмова з нотаріальним посвідченням.

Форма заповіту має бути письмова, а порядок його посвідчення – різний: насамперед нотаріусом із додержанням вимог статей 1248, 1249 ЦК України, посадовою особою органів місцевого самоврядування (ст. 1251 ЦК України); іншими посадовими особами, зазначеними в частинах 1–6 ст. 1252 ЦК України, з додержанням вимог ч. 7 цієї статті.

Як наслідок, немає жодних підстав вважати, що посвідчення нотаріусом правочину поза межами свого нотаріального округу тягне нікчемність заповіту.

Проаналізувавши положення ЦК України, ВП ВС дійшла висновку, що ЦК України не встановлює нікчемність заповіту у випадку, коли нотаріус посвідчив заповіт особи не в межах свого нотаріального округу, чим порушив законодавство, яке регулює діяльність нотаріусів. Указане не впливає на форму правочину, волевиявлення заповідача і на ті вимоги про порядок його посвідчення, які закріплені в ЦК України.

Порушення норм про необхідність додержуватися нотаріусом свого нотаріального округу може призвести до відповідальності нотаріуса, передбаченої законом, але не призводить до нікчемності заповіту, посвідченого з таким порушенням.

Постанова ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 522/9893/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235794>.

4. Щодо відповідальності пов'язаних з банком осіб (керівників банку) за шкоду, завдану банку

У справі № 910/11027/18 ВП ВС не лише повністю задовольнила позов ФГВФО про солідарне стягнення шкоди з пов'язаних осіб банку, які є посадовими особами органів управління банку, але й вирішила ряд правових проблем, що виникають у таких спорах.

Зокрема, вирішуючи питання щодо відповідальності посадової особи перед юридичною особою, суд виходив із презумпції, що така посадова особа діяла в найкращих інтересах товариства; її рішення були незалежними та обґрунтованими; її фідучіарні обов'язки були виконані належним чином. Спростування позивачем відповідної презумпції за одним із критеріїв свідчить про неналежне виконання його фідучіарних обов'язків. У цьому разі вже відповідач зобов'язаний довести, що він діяв в інтересах товариства.

Якщо банку заподіяно шкоди шляхом недотримання вимог законодавства, невжиття своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку тощо, що призвело до зниження чистих активів банку, порушення нормативів, зокрема ліквідності та втрати банком стану платоспроможності, то розмір шкоди, завданої банку, оцінюється розміром недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів, якщо не доведений більший розмір шкоди. Розмір недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів є мінімальною оцінкою шкоди, завданої банку.

ВП ВС також зазначила, що позовні вимоги до пов'язаних з банком осіб, які є посадовими особами органів управління банку, подані ФГВФО відповідно до ст. 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність», мають розглядатися разом у межах однієї справи. Адже у випадку завдання шкоди банку діями його посадових осіб, внаслідок чого настала неплатоспроможність банку, які несуть солідарну відповідальність перед банком як члени органу (органів) управління, повний склад правопорушення можна встановити лише шляхом системного аналізу всієї сукупності дій чи бездіяльності посадових осіб, у тому числі дослідження проведених банківських операцій та їх вплив на фінансове становище банку

в цілому. Операції банку та їх наслідки для його платоспроможності не можна розглядати окремо.

Ліквідація неплатоспроможного банку не є підставою для закінчення судового розгляду на підставі поданого ФГВФО позову до пов'язаної з банком особи та для звільнення від відповідальності пов'язаної з банком особи, дії або бездіяльності якої призвели до заподіяння кредиторам та/або банку шкоди, та/або пов'язаної з банком особи, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо чи опосередковано отримала майнову вигоду.

Окрім того, ВП ВС зробила висновок: якщо особі завдано шкоди, то вона може вважатися такою, що довідалася або могла довідатися про порушення свого права не з того дня, коли їй стало відомо про вчинення дій, якими може бути завдано шкоди, а з дня, коли вона має змогу оцінити розмір такої шкоди. Тому перебіг позовної давності у спорах за позовами ФГВФО до пов'язаних з банком осіб, які є посадовими особами органів управління банку, про стягнення шкоди починається з моменту затвердження виконавчою дирекцією Фонду акта формування ліквідаційної маси.

Постанова ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 910/11027/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235845>.

5. Щодо можливості відступлення права вимоги за кредитним і забезпечувальним договорами не тільки на користь фінансових установ

Відповідно до обставин справи № 906/1174/18 позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсним договору про відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги, укладеного між банком, який перебуває у процедурі ліквідації, та юридичною особою, яка не має статусу фінансової установи.

Позивач зазначив, що такий договір за своєю правовою природою є договором факторингу, а відсутність нового кредитора в Державному реєстрі фінансових установ виключає можливість укладення ним договорів про надання фінансових послуг та порушує вимоги законодавства щодо форми, змісту і суб'єктного складу договору факторингу, що є підставою для визнання спірного договору недійсним на підставі статей 203, 215 ЦК України.

Вирішуючи спір, ВП ВС зазначила, що договір відступлення права вимоги та договір факторингу можуть мати схожі умови, проте їх правова природа, предмет і мета укладення суттєво відрізняються. При розмежуванні правочину відступлення права вимоги та договору факторингу слід виходити із суттєвих ознак указаних договорів, які відрізняють договір відступлення права вимоги від договору факторингу.

Якщо предметом та метою укладеного договору є відступлення права вимоги, а інші суттєві умови договору притаманні як договорам відступлення права вимоги, так і договорам факторингу, то за відсутності доказів, що підтверджують надання новим кредитором фінансової послуги (надання грошових коштів за плату) попередньому кредитору, у суду немає підстав вважати такий договір відступлення права вимоги договором факторингу. Можлива різниця

між вартістю права вимоги та ціною його продажу може бути обумовлена ліквідністю цього майнового права та сама по собі (за відсутності інших ознак) не свідчить про наявність фінансової послуги, яка надається новим кредитором попередньому.

У справі, що розглядається, за результатами торгів банк, який перебуває у процедурі ліквідації, та новий кредитор уклали договір про відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги, відповідно до положень якого жодне з положень договору, а також будь-які платежі, які здійснюватимуться на виконання цього договору, не вважаються та не можуть вважатися фінансуванням банку новим кредитором. Метою укладення цього договору є отримання банком коштів для розрахунку зі своїми кредиторами у процедурі ліквідації.

Отже, за своєю правовою природою спірний договір є договором купівлі-продажу майнового права, укладеним банком під час розпродажу активів у процедурі ліквідації з метою розрахунку з кредиторами, тому не може бути віднесений до договорів факторингу.

За результатами розгляду справи ВП ВС дійшла висновку, що відступлення права вимоги за кредитним і забезпечувальним договорами є можливим не тільки на користь фінансових установ за обставин, коли попередній кредитор (банк) був позбавлений банківської ліцензії та перебував у процедурі ліквідації.

Постанова ВП ВС від 16 березня 2021 року у справі № 906/1174/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342866>.

6. Щодо конкуренції правових норм законів України «Про виконавче провадження» та «Про іпотеку» у правовідносинах із реалізації іпотечного майна боржника з електронних торгів у виконавчому провадженні

У справі № 923/971/19 позивач звернувся до суду з позовом щодо оскарження результатів електронних торгів та актів державного виконавця про реалізацію предмета іпотеки – нерухомого майна, належного позивачеві, як таких, що суперечать вимогам частин 6 та 9 ст. 61 Закону України «Про виконавче провадження», оскільки щодо належного позивачеві нерухомого майна, яке є предметом іпотеки, треті електронні торги не проводилися, а відповідач як іпотекодержатель передчасно повідомив державного виконавця про залишення за собою іпотечного майна за результатами перших електронних торгів.

Вирішуючи спір у справі, ВП ВС зробила висновок, що у правовому регулюванні процедури продажу майна, на яке звернено стягнення державним (приватним) виконавцем, норми ст. 61 Закону України «Про виконавче провадження» є загальними щодо норм ст. 49 Закону України «Про іпотеку», а тому іпотекодержатель, як єдиний стягувач у виконавчому провадженні з виконання судового рішення про стягнення на його користь грошових коштів, на підставі ч. 1 ст. 49 Закону України «Про іпотеку» має право залишити за собою предмет іпотеки за початковою ціною шляхом заліку своїх забезпечених вимог у рахунок ціни майна, щодо якого звертається стягнення, за результатами кожних торгів, які оголошено такими, що не відбулися (перших, других, третіх).

Зустрічне зарахування грошових вимог іпотекодержателя за наслідком оголошення перших торгів такими, що не відбулися у зв'язку з відсутністю учасників торгів, не тільки спрощує для іпотекодержателя, який є єдиним стягувачем у виконавчому провадженні, звернення стягнення на майно, а й дозволяє зарахувати на погашення боргу грошові вимоги стягувача, що відповідають експертній вартості предмета іпотеки без їх зниження на других і третіх торгах. Зазначене відповідає інтересам іпотекодавця у виконавчому провадженні щодо якнайповнішого задоволення та погашення (припинення) вимог кредитора у виконавчому провадженні за рахунок вартості майна, на яке звертає стягнення державний (приватний) виконавець.

Постанова ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 923/971/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97628611>.

7. Щодо порядку поновлення договору оренди землі в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» (в редакції, чинній до 5 грудня 2019 року)

У справі № 903/1030/19 орендар звернувся до суду з позовом про визнання договору оренди землі поновленим на підставі ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі». Вважав, що оскільки він продовжив користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору її оренди, а міська рада впродовж місяця після спливу цього строку не заперечила проти поновлення договору, то останній поновився на тих самих умовах і на той самий строк.

ВП ВС зауважила, що частини 5 та 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» (до зміни її редакції згідно із Законом України від 5 грудня 2019 року № 340-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству») встановлюють загальне та спеціальне правила продовження орендних правовідносин.

За загальним правилом, викладеним у ч. 5 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», орендодавець у місячний строк із дня отримання листа-повідомлення про поновлення договору оренди землі з проєктом відповідної додаткової угоди їх розглядає, за потреби узгоджує з орендарем істотні умови договору, може повідомити орендаря про наявність обґрунтованих заперечень проти поновлення договору оренди землі, а за відсутності таких заперечень – вирішує поновити договір оренди землі (таке рішення потрібне лише щодо земель державної та комунальної власності) й укладає з орендарем відповідну додаткову угоду.

Спеціальне правило, викладене в ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», розраховане на випадки, коли орендодавець протягом одного місяця після закінчення строку договору оренди землі не надіслав орендареві заперечень щодо такого поновлення, а орендар продовжив добросовісно користуватися земельною ділянкою. У такому разі орендодавець позбавлений можливості узгоджувати з орендарем нові істотні умови договору оренди землі, що вважається поновленим на той самий строк і на тих самих умовах, які були, без прийняття орендодавцем земель державної та комунальної власності окремого рішення про таке поновлення.

Підстави для поновлення договору оренди землі, передбачені в частинах 1–5 і 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», пов'язані між собою, а тому для поновлення договору оренди землі в порядку, передбаченому ч. 6 цієї статті, є необхідним надіслання орендарем повідомлення орендодавцю про намір скористатися правом на поновлення договору оренди землі разом із проектом додаткової угоди.

Таке поновлення не є «автоматичною» пролонгацією орендних відносин і обов'язково оформляється шляхом підписання сторонами додаткової угоди, а якщо орендодавець цього не робить – у судовому порядку за вимогою про визнання укладеною додаткової угоди та з фіксацією її повного тексту в резолютивній частині рішення суду.

Окрім того, ВП ВС зазначила, що в разі наявності в особи права власності саме на об'єкт нерухомості відсутність підстав для поновлення договору оренди землі за ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» не може бути перешкодою для реалізації такою особою права користування земельною ділянкою, необхідною для обслуговування її об'єкта, а також для оформлення відповідних договірних відносин щодо цієї ділянки.

Постанова ВП ВС від 31 серпня 2021 року у справі № 903/1030/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99890781>.

8. Щодо наслідків врегулювання сторонами договору своїх відносин всупереч обмеженням у законодавстві

У справі № 910/12876/19 позивач звернувся до суду з позовом про стягнення з виконавця за договором про надання послуг обумовлених договором пені та штрафів за порушення строку надання послуг.

Задовольняючи позовні вимоги в частині стягнення з відповідача пені та штрафів, суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що одночасне стягнення з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені не суперечить ст. 61 Конституції України.

Вирішуючи спір, ВП ВС зазначила, що сторони не можуть врегулювати свої відносини (визначити взаємні права та обов'язки) в договорі у спосіб, який суперечить публічному порядку, порушує положення Конституції України, не відповідає загальним засадам цивільного законодавства, передбаченим ст. 3 ЦК України, які обмежують свободу договору (справедливість, добросовісність, розумність). Домовленість сторін договору про врегулювання своїх відносин всупереч обмеженням у законодавстві не спричиняє встановлення відповідного права та/або обов'язку, як і його зміни та припинення.

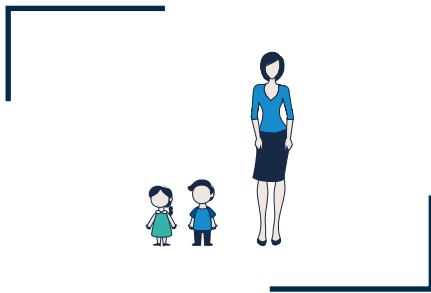
ВП ВС зауважила, що чинне законодавство не встановлює для учасників господарських відносин обмежень передбачати в договорі можливість одночасного стягнення пені та штрафу, що узгоджується зі свободою договору, передбаченою ст. 627 ЦК України, тобто коли сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Одночасне стягнення з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені не суперечить ст. 61 Конституції України. У межах одного виду відповідальності може застосовуватися різний набір санкцій.

Водночас стягнення двох видів штрафу за прострочення виконання одного й того ж зобов'язання є подвійним стягненням штрафу за несвоєчасне виконання зобов'язання, що не узгоджується з приписами ст. 61 Конституції України.

Постанова ВП ВС від 1 червня 2021 року у справі № 910/12876/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524309>.

9. Щодо порядку отримання відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною (не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку)

Відповідно до обставин справи № 487/8206/18 позивачка до закінчення відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трьох років подала роботодавцеві заяву про надання відпустки без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною в медичному висновку, у зв'язку з потребою дитини в домашньому догляді, яка згідно з вимогами закону надається в обов'язковому порядку. Однак позивачку було звільнено на підставі п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України за прогул без поважних причин.

Вирішуючи спір, ВП ВС зауважила, що право особи на відпустку в разі, якщо дитина потребує домашнього догляду, віднесене законодавцем до відпусток без збереження заробітної плати, а не до соціальних відпусток, однак право на відпустку у зв'язку з потребою дитини в домашньому догляді має вочевидь соціальний характер, оскільки стосується забезпечення соціальних прав працевлаштованих батьків.

Для реалізації права на відпустку без збереження заробітної плати, гарантованого статтями 2, 25 Закону України «Про відпустки» та ч. 6 ст. 179 КЗпП України, працівнику необхідно підтвердити факт хвороби дитини медичним висновком, оформити своє волевиявлення у відповідній письмовій заяві та повідомити про свій намір роботодавця.

У випадку дотримання наведеного порядку працівник вважається таким, що реалізував гарантоване державою право на отримання відпустки без збереження заробітної плати. Кадрове оформлення (видача відповідного наказу роботодавця) поданої заяви про відпустку не є юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення в працівника права на відпустку.

У справі, яка розглядається, важливим є те, що право на отримання відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною прямо пов'язане з потребою дитини в домашньому догляді, тобто при наданні вказаного виду відпусток інтереси виробництва не можуть превалювати над інтересами дитини працівника, яка потребує домашнього догляду. Сторони трудового договору умов надання цієї відпустки не узгоджують, як і остаточного рішення – чи надавати таку відпустку, керівник не приймає.

Тому право на отримання відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною вважається реалізованим з моменту надання відповідної заяви роботодавцеві з підтвердженням хвороби дитини медичним висновком.

Звільнення за прогул (п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України) працівника, який належним чином повідомив роботодавця про волевиявлення щодо отримання відпустки для догляду за дитиною та у зв'язку із цим не вийшов на роботу в указану ним дату, є незаконним.

Постанова ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 487/8206/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98146718>.

10. Щодо можливості скасування державної реєстрації об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ)

У справі № 916/964/19 позивач звернувся з позовом про скасування державної реєстрації ОСББ.

Вирішуючи спір, ВП ВС вказала, що запис про припинення юридичної особи не є беззастережним доказом того, що юридична особа дійсно припинилася та більше не існує. Водночас, якщо процедуру ліквідації не було здійснено належним чином, внесення до реєстру запису про припинення цієї юридичної особи не тягне її припинення.

Ліквідація юридичної особи – це встановлена законом процедура, результатом якої є припинення діяльності юридичної особи, і першочерговою умовою ліквідації законодавство визначило саме рішення її учасників про ліквідацію. Як юридична особа ОСББ може припинити діяльність у порядку, передбаченому законом, зокрема шляхом ліквідації.

Скасування державної реєстрації ОСББ (реєстраційного запису) за рішенням суду не є тотожним самій ліквідації юридичної особи, яка відбувається в порядку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 110 ЦК України, і не призводить до припинення ОСББ з огляду на вимоги ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», якою визначається порядок проведення державної реєстрації та інших реєстраційних дій.

Отже, позовна вимога щодо скасування державної реєстрації юридичної особи (ОСББ), яка створена у відповідному порядку на захист інтересів співвласників будинку, існує та здійснює свою діяльність тривалий час, набувши за період свого існування відповідних прав і обов'язків, не призведе до поновлення прав і законних інтересів співвласника ОСББ, який звертається з таким позовом. Імовірніше за все такий позов буде свідчити про втручання суду в діяльність ОСББ та порушення інтересів інших його співвласників, що є недопустимим.

Звернення особи з позовною вимогою про скасування державної реєстрації ОСББ (реєстраційного запису) є підставою для закриття провадження у справі за такими вимогами за відсутності юридичного спору.

Постанова ВП ВС від 29 червня 2021 року у справі № 916/964/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524291>.

11. Щодо юрисдикції спорів між релігійною організацією та її учасником (засновником, членом)

У справі № 910/10011/19 релігійна організація звернулася до суду з позовом про визнання протиправним та скасування розпорядження ОДА про реєстрацію статуту організації.

ВП ВС зазначила, що фактично підставою позову є незгода релігійної організації з рішенням загальних зборів членів релігійної організації про зміну канонічної підлеглості, оформленим протоколом, оскільки, на думку цієї організації, воно прийняте з порушенням вимог чинного законодавства особами, які не мали права його приймати, за відсутності необхідного кворуму, всупереч раніше прийнятому на загальних парафіяльних зборах релігійної громади рішенням.

Із цього вбачається, що в позивача наявний спір не з державним реєстратором, а порушення своїх прав він убачає в ухваленні відповідного рішення загальними зборами членів релігійної організації про зміну канонічної підлеглості та у прийнятті нової редакції статуту.

Тому спори між релігійною організацією та її учасником (засновником, членом), пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої організації, мають розглядатися в порядку господарського судочинства.

Окрім того, ВП ВС звернула увагу на те, що судові рішення про визнання недійсним розпорядження про реєстрацію статуту релігійної організації в новій редакції не є підставою для вчинення реєстраційних дій, а відповідна позовна вимога не відповідає ефективному способу захисту прав та інтересів у цих правовідносинах.

Належному способу захисту інтересу релігійної організації та/або її членів відповідає позовна вимога про визнання недійсним статуту релігійної організації в новій редакції. Судове рішення про задоволення такої позовної вимоги є підставою для узгодження суб'єктом державної реєстрації відомостей про релігійну організацію, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, з відомостями статуту релігійної організації в попередній редакції.

Постанова ВП ВС від 6 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96695006>.

12. Щодо ефективного способу захисту права власності на земельні ділянки лісгосподарського призначення, які вибули з володіння власника

У справі № 359/3373/16-ц прокурор звернувся до суду з позовом в інтересах держави та просив, серед іншого, витребувати земельні ділянки з незаконного володіння фізичних осіб.

ВП ВС нагадала про свої висновки щодо способу захисту прав власника земельної ділянки водного фонду і зазначила, що якщо в принципі, за жодних умов не може виникнути право власності,

то й володіння є неможливим. Тому ані наявність державної реєстрації права власності за порушником, ані фізичне зайняття ним земельної ділянки водного фонду не приводять до заволодіння порушником такою ділянкою. Отже, як зайняття земельної ділянки водного фонду, так і наявність державної реєстрації права власності на таку ділянку за порушником із порушенням ЗК України та Водного кодексу України треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади, а належним способом захисту прав власника є негаторний позов.

Водночас володіння приватними особами лісовими ділянками цілком можливе, оскільки вони можуть мати такі ділянки на праві власності. Наявність у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно відомостей про право іпотеки чи іншого речового права створює презумпцію належності права особі, яка ним володіє внаслідок державної реєстрації.

З урахуванням специфіки обороту нерухомого майна володіння ним досягається без його фізичного утримання або зайняття, як це властиво багатьом видам рухомого майна (крім бездокументарних цінних паперів, часток у статутному капіталі ТОВ, інших нематеріальних об'єктів тощо), а державна реєстрація права власності на нерухоме майно підтверджує фактичне володіння ним. Тобто суб'єкт, за яким зареєстроване право власності, визнається фактичним володільцем нерухомого майна.

ВП ВС звернула увагу, що володіння як фактичний стан слід відрізнити від права володіння. Зокрема, права володіння, користування та розпоряджання майном належать власнику майна (ч. 1 ст. 317 ЦК України), незалежно від того, є він фактичним володільцем чи ні. Тому власник не втрачає право володіння нерухомим майном у зв'язку з державною реєстрацією права власності за іншою особою, якщо остання не набула права власності. Натомість така особа внаслідок реєстрації за нею права власності на нерухоме майно стає фактичним володільцем такого майна, але не набуває права володіння, допоки право власності зберігається за попереднім володільцем. Отже, володіння нерухомим майном, яке посвідчується державною реєстрацією права власності, може бути правомірним або неправомірним (законним або незаконним). Натомість право володіння, якщо воно існує, неправомірним (незаконним) бути не може.

Власник, якого незаконно, без відповідної правової підстави, позбавили володіння нерухомим майном шляхом державної реєстрації права власності на це майно за іншою особою, не втрачає право володіння нерухомим майном. Така інша особа внаслідок державної реєстрації за нею права власності на нерухоме майно стає його фактичним володільцем (бо про неї є відповідний запис у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно), але не набуває право володіння на відповідне майно, оскільки воно, будучи складовою права власності, і далі належить власникові. Саме з огляду на це він має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави, ним заволоділа.

Тому ВП ВС підтвердила висновок про те, що вимога про витребування земельної ділянки лісогосподарського призначення з незаконного володіння (віндикаційний позов) у порядку ст. 387 ЦК України є ефективним способом захисту права власності.

ВП ВС також зазначила, що не вбачається порушення справедливого балансу в разі витребування майна від недобросовісного набувача без будь-якої компенсації. Протилежний підхід стимулював би неправомірне та свавільне заволодіння чужим майном і фактично передбачав би винагороду за порушення законодавства й прав інших осіб. Крім того, недобросовісне заволодіння чужим майном не відповідає критерію мирного володіння майном. Натомість таке заволодіння є порушенням мирного володіння інших осіб. Отже, витребування майна від недобросовісного набувача не є порушенням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постанова ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985>.

13. Суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатися з позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень, незалежно від наявності статусу юридичної особи

У справі № 911/2169/20 прокурор звернувся з позовом в інтересах держави в особі Кабінету Міністрів України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України і державного підприємства з посиланням на їх бездіяльність щодо захисту інтересів держави, які полягають у забезпеченні реалізації принципів регулювання земельних і природоохоронних відносин.

Суди попередніх інстанцій позовну заяву прокурора залишили без розгляду, мотивуючи це тим, що прокурор порушив пряму заборону, наведену в абз. 3 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», оскільки заявив цей позов в інтересах державного підприємства, яке не є органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого належать відповідні повноваження. Навпаки, за відомостями Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, державне підприємство є самостійною юридичною особою з відповідною процесуальною дієздатністю, яка дозволяє самостійно здійснювати захист своїх прав та інтересів у суді.

За результатами розгляду справи ВП ВС дійшла висновку, що заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абз. 3 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», має застосовуватися з урахуванням положень абз. 1 ч. 3 цієї статті, який передбачає, що суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатися з позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень, незалежно від наявності статусу юридичної особи.

У контексті засадничого положення ст. 19 Конституції України відсутність у згаданому Законі інших окремо визначених заборон на здійснення представництва прокурором, окрім спеціальної заборони на представництво державних компаній, не слід розуміти як таку, що розширює встановлені в абз. 1 ч. 1 ст. 23 цього Закону межі для здійснення представництва прокурором законних інтересів держави.

У цій справі ВП ВС відступила від висновку щодо застосування ч. 3 ст. 23 зазначеного Закону в подібних правовідносинах, викладеного в постанові КЦС ВС від 15 квітня 2020 року у справі № 363/4656/16-ц, який зводиться до необхідності визначення організаційно-правової форми суб'єкта, в особі якого звертається прокурор, з метою підтвердження підстав для представництва інтересів держави в суді в особі державного підприємства.

Таким чином, ВП ВС дійшла висновку про відсутність підстав для представництва прокурором інтересів держави в особі державного підприємства та погодилася з висновками судів попередніх інстанції про необхідність залишення позову, поданого прокурором в інтересах держави в особі державного підприємства, без розгляду відповідно до положень п. 2 ч. 1 ст. 226 ГПК України.

Постанова ВП ВС від 6 липня 2021 року у справі № 911/2169/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483103>.

14. Щодо особливостей дотримання принципу єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній будівлі або споруди при продажу відповідного майна на електронних торгах

Відповідно до обставин справи № 200/606/18 позивач придбав на електронних торгах нерухоме майно – гараж.

Із Реєстру речових прав на нерухоме майно позивач дізнався про перебування у власності відповідача земельної ділянки, на якій розташований гараж, на підставі свідоцтва про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів, які не відбулися.

Позивач, посилаючись на статті 120, 125 ЗК України, ст. 377 ЦК України, стверджував, що зазначена земельна ділянка належить йому, тому не могла бути предметом продажу з прилюдних торгів, а відповідач не може бути її власником.

Вирішуючи спір, ВП ВС зауважила, що чинне земельне та цивільне законодавство імперативно передбачає перехід права на земельну ділянку в разі набуття права власності на об'єкт нерухомості, що відображає принцип єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній будівлі або споруди, який хоча безпосередньо не закріплений у загальному вигляді в законі, однак зазначений у правилах ст. 120 ЗК України, ст. 377 ЦК України, інших положеннях законодавства.

Тому якщо право власності на об'єкт нерухомості та на земельну ділянку, на якій цей об'єкт розташований, належить одній особі, подальше відчуження об'єкта нерухомості окремо від земельної ділянки, а також земельної ділянки окремо від об'єкта нерухомості не допускається.

Моментом укладення договору купівлі-продажу на прилюдних торгах є момент визначення переможця торгів, тобто момент акцепту пропозиції останнього щодо ціни. Оформлення та підписання договору купівлі-продажу як окремого документа не передбачено. Тому всі умови майбутнього договору купівлі-продажу, окрім ціни та особи покупця, повинні міститися в інформаційному повідомленні про електронні торги.

Якщо продажу підлягає об'єкт нерухомості, право власності на який відповідно до ч. 1 ст. 377 ЦК України, ч. 1 ст. 120 ЗК України переходить лише разом із правом власності на земельну ділянку, на якій такий об'єкт розташований, то в інформаційному повідомленні про електронні торги повинен бути зазначений кадастровий номер такої земельної ділянки.

Якщо продажу підлягає земельна ділянка одного власника, на якій розташований об'єкт нерухомості іншого власника (якщо такий продаж не суперечить закону), то в інформаційному повідомленні повинна міститись інформація про таке обмеження на використання земельної ділянки. В інформаційному повідомленні має міститися також інформація про інші обмеження на використання земельної ділянки, пов'язані з наявністю прав інших осіб на земельну ділянку (емфітевзис, суперфіції тощо).

Не може вважатися добросовісною особа, яка набула майно на прилюдних торгах, якщо вона знала чи мала знати про порушення порядку реалізації майна, зокрема про порушення вимог до інформації про майно. Не може вважатися добросовісною й особа, яка знала чи мала знати про набуття нею майна всупереч закону, зокрема про набуття земельної ділянки окремо від об'єкта нерухомості, який на ній розміщений, чи про набуття такого об'єкта окремо від земельної ділянки, якщо таке набуття не допускається в силу закону.

Окрім того, ВП ВС звернула увагу, що позовні вимоги про визнання недійсним свідоцтва про придбання земельної ділянки з прилюдних торгів та про визнання права власності на земельну ділянку не є належним способом захисту особи, яка на прилюдних торгах набула об'єкт нерухомості, розташований на земельній ділянці. Належному способу захисту права відповідає вимога про витребування земельної ділянки від особи, за якою зареєстроване право власності на неї.

Постанова ВП ВС від 22 червня 2021 року у справі № 200/606/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483110>.

15. У разі існування неоднозначного або множинного тлумачення прав та обов'язків особи в національному законодавстві органи державної влади зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для особи

У справі № 360/3611/20 особа (позивачка), досягнувши 50-річного віку, звернулася до пенсійного органу із заявою про призначення пенсії за віком на пільгових умовах на підставі п. «б» ст. 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення» (№ 1788-XII) у редакції, чинній до внесення змін Законом України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення».

Проте відповідач відмовив їй у призначенні пільгової пенсії у зв'язку з недосягненням пенсійного віку (55 років), посилаючись на п. 2 ч. 2 ст. 114 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (№ 1058-IV) у редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року

№ 2148-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», яким, зокрема, підвищено вік виходу на пенсію на пільгових умовах на 5 років.

За результатами розгляду справи ВП ВС зазначила, що Конституційний Суд України Рішенням № 1-р/2020 визнав неконституційними окремі положення Закону № 1788-XII, через що вони втратили чинність із дня ухвалення Рішення (п. 2 резолютивної частини Рішення). Одночасно КСУ встановив, що підлягають застосуванню відповідні норми в редакції до внесення змін Законом № 213-VIII.

У зв'язку із цим на час виникнення спірних правовідносин Закон № 1788-XII з урахуванням Рішення № 1-р/2020 встановлював право на пенсію за віком на пільгових умовах за Списком № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України, для жінок після досягнення 50 років (за наявності стажу роботи та інших умов, визначених у Рішенні КСУ).

Отже, на час виникнення спірних правовідносин була наявна колізія між нормами Закону № 1788-XII з урахуванням Рішення № 1-р/2020, з одного боку, та Законом № 1058-IV – з іншого, в частині віку набуття права на пенсію на пільгових умовах. Перший із цих законів визначав такий вік у 50 років, тоді як другий – у 55 років.

Оскільки норми згаданих законів регулюють одне і те ж коло відносин, ВП ВС дійшла висновку, що вони явно суперечать один одному. Таке регулювання порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, та не забезпечує адекватний захист від свавільного втручання публічних органів державної влади у майнові права заявника (див. п. 56 рішення ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 року у справі «Щокін проти України»).

ВП ВС нагадала про свій правовий висновок, згідно з яким у разі існування неоднозначного або множинного тлумачення прав та обов'язків особи в національному законодавстві органи державної влади зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для особи.

Отже, у цій справі застосуванню підлягають саме норми Закону № 1788-XII з урахуванням Рішення № 1-р/2020, а не Закону № 1058-IV.

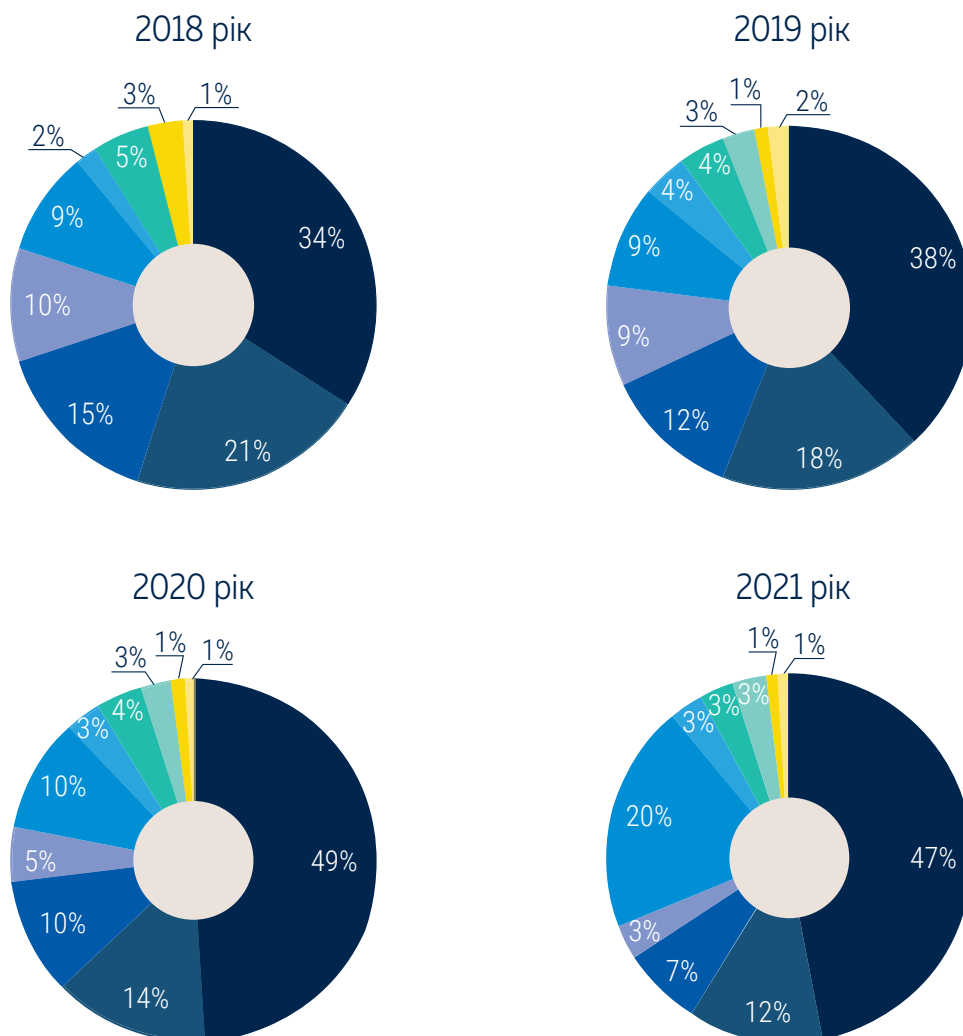
ВП ВС відхилила доводи скаржника про те, що відповідно до ст. 5 Закону № 1058-IV дія інших нормативно-правових актів може поширюватися на ці відносини лише у випадках, передбачених цим Законом, або в частині, що не суперечить цьому Закону. Адже Конституція України не передбачає можливості надання певному закону вищої юридичної сили щодо інших законів або можливості передбачити законом заборону законодавцю приймати інші закони, що регулюють однопредметні відносини. Крім того, Закон № 1788-XII був прийнятий раніше за Закон № 1058-IV.

Постанова ВП ВС від 3 листопада 2021 року у справі № 360/3611/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101211541>

Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція)

Касаційні скарги в адміністративних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

- спори щодо адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства
- спори щодо реалізації публічної політики у сфері праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян і спори у сфері публічної житлової політики
- спори щодо реалізації державної політики у сфері економіки та публічної фінансової політики
- спори щодо регулювання містобудівної діяльності та землекористування
- спори щодо відносин публічної служби
- спори щодо захисту політичних (крім виборчих) та громадянських прав
- спори щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки і оборони України
- спори щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів
- спори щодо забезпечення функціонування органів прокуратури, адвокатури, нотаріату та юстиції
- інші категорії справ

У 2021 році Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду продовжив забезпечувати єдність судової практики у справах адміністративної юрисдикції.

У справах щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів значної актуальності набули спори, пов'язані з трансфертним ціноутворенням, бенефіціарними власниками доходу, обліковою політикою, реєстрацією податкових накладних / розрахунків коригувань, адміністративним арештом коштів і майна, оновленою концепцією вини та ділової мети в податковому праві тощо. Вирішуючи такі спори, КАС ВС сформулював низку нових правових позицій, зокрема, щодо застосування спеціальних санкцій у вигляді індивідуального режиму ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, оподаткування мотиваційних (бонусних) виплат за дистриб'юторським договором і прощеного банком боргу за фінансовим кредитом в іноземній валюті.

У справах щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян важливе значення мали спори стосовно прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, атестації прокурорів, виконавчого провадження тощо. Розглядаючи такі справи, КАС ВС сформулював нові правові позиції, які стосуються, зокрема, визначення місця виконання виконавчого документа щодо фізичної особи – боржника, строків звернення до суду, які підлягають застосуванню у справах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, юрисдикції спорів щодо оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України (у процедурах публічних закупівель).

У справах про захист соціальних прав актуальними були спори щодо провадження містобудівної діяльності, оплати праці, земельного законодавства, пенсійного забезпечення тощо. У цих справах КАС ВС сформулював низку нових правових позицій, зокрема, щодо застосування санкцій у разі недотримання мінімальних гарантій в оплаті праці, права члена фермерського господарства претендувати на безоплатну передачу у власність земельної ділянки за рахунок земель цього господарства, правонаступництва між пенсійними органами, один із яких перебуває на тимчасово окупованій території.

I. Правові позиції щодо застосування законодавства про податки, збори та інші обов'язкові платежі

1. Щодо застосування спеціальних санкцій у вигляді індивідуального режиму ліцензування зовнішньоекономічної діяльності

У справі № 826/12552/18 приватне сільськогосподарське підприємство звернулося до суду з позовом про скасування наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України в частині застосування до позивача спеціальної санкції у вигляді індивідуального режиму ліцензування зовнішньоекономічної діяльності. Підставою для застосування такої санкції стало подання Державної фіскальної служби України, передумовою якого була наявність простроченої дебіторської заборгованості за здійсненою позивачем зовнішньоекономічною операцією.

Позивач зазначав, що відповідач безпідставно застосував до нього санкцію у вигляді індивідуального режиму ліцензування зовнішньоекономічної діяльності на території України, ураховуючи, що позивач ужив усіх заходів для повернення валютної виручки. Зокрема, було надано рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України про стягнення заборгованості з компанії-нерезидента.

Вирішуючи спір, КАС ВС виходив із того, що застосування спеціальних санкцій, передбачених у ст. 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», має на меті припинення та недопущення повторення відповідним суб'єктом господарювання порушення у сфері зовнішньоекономічних відносин. Стаття 1 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» закріплює присічні строки розрахунків при експорті товарів / послуг. Недотримання цих строків утворює склад правопорушення, що є підставою для застосування до суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності відповідальності.

Факт звернення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності до відповідного суду з позовом про стягнення заборгованості вже є підставою для звільнення саме від сплати пені (повністю або на відповідний строк). Санкції, передбачені ст. 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», у разі неповернення виручки після спливу граничного строку, установленого Законом України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», можуть бути застосовані Мінекономрозвитку за наявності позитивного рішення суду, Міжнародного комерційного арбітражного суду чи Морської арбітражної комісії при ТПП України.

Незастосування таких санкцій можливе в разі усунення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності відповідних допущених порушень або надання доказів неможливості виконання рішення суду чи арбітражу. Окрім того, Мінекономрозвитку при застосуванні до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України спеціальних санкцій у випадках порушення вимог Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» або пов'язаних із ним законів України та в разі проведення дій, які можуть зашкодити інтересам національної економічної безпеки, користується альтернативою щодо прийняття владного управлінського рішення.

Остаточне рішення про доцільність застосування спеціальних санкцій ухвалює саме Мінекономрозвитку на підставі наданого уповноваженим органом подання та долучених до нього документів, а також матеріалів, що перебувають у розпорядженні Міністерства.

КАС ВС дійшов висновку, що спеціальна санкція у вигляді індивідуального режиму ліцензування зовнішньоекономічної діяльності не може бути застосована, якщо на момент ухвалення рішення про її застосування усунуто порушення законодавства України, оскільки відсутня безпосередня мета застосування такої санкції. Отже, є обставини, за яких Мінекономрозвитку може відхилити подання про застосування санкцій, визначених ст. 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», яке надійшло від уповноважених органів.

Постанова КАС ВС від 10 березня 2021 року у справі № 826/12552/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95509155>.

2. Щодо впливу виключення країни з переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПК України, на звільнення особи від обов'язку подати Звіт про контрольовані операції, здійснені в період, коли така країна перебувала в цьому переліку

У справі № 826/12668/17 у період із 9 лютого по 10 вересня 2015 року, за який було вчинено митне оформлення товару, позивач здійснив контрольовані операції у взаємовідносинах із нерезидентом зі Швейцарської Конфедерації, які перевищували розмір 5 млн грн без урахування ПДВ, а річний дохід від діяльності, визначений за правилами бухгалтерського обліку, загалом за звітний 2015 рік перевищив 50 млн грн за вирахуванням непрямих податків.

Платник податку не подав у порядку ст. 39 ПК України звіт про контрольовані операції з нерезидентом у строк до 1 травня 2016 року. Державна податкова служба України провела документальну позапланову невиїзну перевірку з питань неподання звіту про контрольовані операції за звітний період, за якою було складено акт, а на його підставі – податкове повідомлення-рішення, яким було застосовано штрафні санкції до позивача.

За результатами касаційного перегляду справи КАС ВС зазначив, що відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 року № 1042-р «Про затвердження переліку держав (територій), у яких ставки податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні» Швейцарська Конфедерація була включена до переліку таких держав у період із 25 грудня 2013 року по 13 травня 2015 року. Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 року № 449-р «Про затвердження переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України» Швейцарська Конфедерація включена до переліку держав по 15 вересня 2015 року.

На момент виникнення спірних правовідносин такі розпорядження в частині включення до відповідних переліків Швейцарської Конфедерації не були скасовані чи визнані нечинними в судовому порядку. Виключення країни з переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПК України, після здійснення платником податку контрольованих операцій протягом періоду не є підставою для звільнення особи від обов'язку подати Звіт про контрольовані операції, здійснені в період, коли така країна перебувала в цьому переліку, оскільки вказаний обов'язок виник у платника податку у зв'язку з учиненням у звітному періоді зазначених контрольованих операцій, які не перестають такими вважатися з настанням наведеної обставини, і мав бути виконаний за закінченням відповідного звітного року.

Ураховуючи вказані положення чинного законодавства, визначені судами першої та апеляційної інстанцій обставини справи, а також положення ст. 19 Конституції України, відповідач не лише діяв у межах та у спосіб, що встановлені чинним законодавством, при прийнятті оскаржуваного податкового повідомлення-рішення, а й був позбавлений правових / законодавчих підстав діяти інакше, що обумовлено закріпленими законодавчо повноваженнями та обов'язками контролюючого органу.

Постанова КАС ВС від 22 лютого 2021 року у справі № 826/12668/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95579935>.

3. Щодо належності мотиваційних (бонусних) виплат, отриманих за дистриб'юторським договором, до винагороди за надання маркетингових послуг, які є об'єктом оподаткування ПДВ у розумінні п. 185.1 ст. 185 ПК України

У справі № 120/4866/18-а вирішувалося питання щодо правомірності зарахування сплаченого підприємцем земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності до витрат, безпосередньо пов'язаних з отриманням доходів фізичною особою – підприємцем від провадження господарської діяльності. Також було розглянуто питання оподаткування ПДВ суми отриманої від постачальника товарів винагороди (суми бонусів).

Контролюючий орган ухвалив податкові повідомлення-рішення, якими позивачу було донараховано грошове зобов'язання з ПДВ і зі сплати військового збору, застосовано штраф за nereєстрацію податкових накладних на надані маркетингові послуги, збільшено податкове зобов'язання з податку на доходи фізичних осіб від здійснення підприємницької діяльності та нараховано штрафні санкції.

КАС ВС указав, що до витрат фізичної особи – підприємця, пов'язаних зі здійсненням ним господарської діяльності, на час виникнення спірних правовідносин (до 1 січня 2017 року) належали витрати на сплату орендної плати за землю державної та комунальної власності та/або земельного податку. Відсутність у відповідних підпунктах п. 177.4 ст. 177 ПК України (в редакції до 1 січня 2017 року) орендної плати та земельного податку не свідчить про те, що вони не належать до витрат фізичної особи – підприємця за змістом п. 177.2 ст. 177 цього Кодексу. Такі витрати пов'язані з господарською діяльністю фізичної особи – підприємця та документально задекларовані.

Ураховуючи зазначене тлумачення змісту п. 174.4 ст. 177 вказаного Кодексу, у правовідносинах, які існували до 1 січня 2017 року, сплачений фізичною особою – підприємцем військовий збір міг бути зарахований до витрат такої особи з огляду на невичерпність наданого в п. 177.4 ст. 177 цього Кодексу переліку таких витрат.

Щодо питання правомірності оподаткування ПДВ суми отриманої від постачальника товарів винагороди (бонусів) КАС ВС дійшов висновку, що одним із методів, які використовуються постачальниками для просування товарів на ринку, є сплата мотиваційних і стимулюючих виплат (премій, бонусів, інших заохочень) на користь третіх осіб (організацій, які придбавають товари у постачальника та здійснюють їх збут – дистриб'юторів). Такі виплати є винагородою за досягнення економічних показників третіми особами (дистриб'юторами) у межах своєї основної діяльності та сприяють пошвавленню збуту товарів постачальника, стимулюють просування товарів у каналах дистрибуції. Мотиваційні (бонусні) виплати, отримані за дистриб'юторським договором, належать до винагороди за надання маркетингових послуг, які є об'єктом оподаткування ПДВ з огляду на п. 185.1 ст. 185 ПК України.

Постанова КАС ВС від 18 червня 2021 року у справі № 120/4866/18-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771462>.

4. Щодо можливості оподаткувати фізичну особу на суму прощеного банком боргу за фінансовим кредитом в іноземній валюті

У справі № 826/12872/17 банк простив (анулював) позивачу суму основного боргу, не змінюючи валюту зобов'язання за таким фінансовим кредитом з іноземної валюти на гривню. Позивач самостійно здійснив перерахунок прощеної банком заборгованості в національну валюту з метою декларування та сплати податків за офіційним курсом Національного банку України.

Податковий орган ухвалив податкове повідомлення-рішення, яким збільшив суму грошового зобов'язання за податком на доходи фізичних осіб, оскільки позивач не задекларував дохід у вигляді основної суми боргу, прощеного (анульованого) банком.

Розглянувши справу в касаційному порядку, КАС ВС указав, що додаткове благо визначається як дохід у разі приросту показників фінансового та/або майнового стану платника податку. Грошова сума, надана в кредит, підлягає поверненню, тому сама по собі не збільшує доходу платника податку. Коли відпадуть установлені законом та/або договором підстави для витребування кредитором у боржника грошової суми, наданої на умовах повернення, у платника податку – боржника виникає приріст фінансових показників коштом суми, узятій в борг. Таким чином, сума кредиту, прощена (анульована) банком, збільшує дохід платника податку та включається в його оподатковуваний дохід.

Додатковим благом є основна сума боргу (кредиту) платника податку, прощеного (анульованого) кредитором за його самостійним рішенням, що не включає проценти, нараховані за користування кредитом, прощені (анульовані) кредитором.

Відсотки, нараховані банком відповідно до умов договору за користування кредитом, і підвищені відсотки, нараховані в разі прострочення платежу, не є доходами, які призводять до приросту показників фінансового та/або майнового стану платника податку. У разі прощення (анулювання) процентів, нарахованих за користування кредитом, і підвищених процентів, нарахованих у разі прострочення платежу, немає підстав вважати їх додатковим благом платника податку.

КАС ВС дійшов висновку, що самостійно здійснений перерахунок прощеної банком заборгованості в національну валюту з метою декларування та сплати податків за офіційним курсом НБУ не можна тлумачити як дії щодо зміни валюти зобов'язання під час виконання поточних кредитних зобов'язань між сторонами угоди.

Якщо кредитор (банк) здійснив прощення (анулювання) основної суми боргу (кредиту), а не суми в розмірі різниці, розрахованої кредитором відповідно до п. 8 підрозділу 1 розд. XX «Перехідні положення» ПК України, то з метою оподаткування сума такого анульованого боргу вважається додатковим благом і включається до загального місячного (річного) оподаткованого доходу відповідно до підпункту 164.2.17 п. 164.2 ст. 164 цього Кодексу з обчисленням та перерахуванням до бюджету належної суми податку.

Постанова КАС ВС від 28 липня 2021 року у справі № 826/12872/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98839711>.

II. Правові позиції щодо застосування законодавства про виборчий процес та референдум, а також захисту політичних прав громадян

1. Щодо визначення місця виконання виконавчого документа щодо фізичної особи – боржника

У справі № 380/9335/20 позивач просив визнати протиправною та скасувати постанову про відкриття виконавчого провадження з примусового виконання виконавчого напису через порушення правил територіальної діяльності приватних виконавців, а саме відкриття виконавчого провадження не за місцем проживання боржника.

У цій справі спірними були питання тлумачення положень ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження» в контексті визначення місця проживання боржника, а також питання наявності у приватного виконавця обов'язку перевіряти перед відкриттям виконавчого провадження відомості у виконавчому документі стосовно місця проживання боржника.

Закон України «Про виконавче провадження» встановлює, що виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, перебування, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна (ч. 1 ст. 24 Закону).

Верховний Суд зазначив, що з огляду на приписи Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» місце проживання підлягає обов'язковій реєстрації.

Отже, факт реєстрації особою свого місця проживання безумовно свідчить про те, що особа обрала певну адресу місцем свого проживання. Закон не забороняє особі мати декілька місць проживання, але в будь-якому разі адреса, зареєстрована нею у встановленому порядку, виходячи з положень ч. 10 ст. 6 Закону є офіційною адресою, а отже особа правомірно очікує, що за цією адресою з нею буде вестися офіційне листування, а також вчинятимуться й інші юридичні дії, пов'язані з місцем її проживання.

КАС ВС у контексті першого спірного питання зробив висновок, що відкриття виконавчого провадження у виконавчому окрузі, до якого належить зареєстрована адреса місця проживання боржника, відповідатиме принципу юридичної визначеності, вимогам, установленим ч. 2 ст. 2 КАС України, та вимогам ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження».

Щодо іншого спірного питання КАС ВС зауважив, що хоча в Законі України «Про виконавче провадження» немає прямої вказівки на обов'язок виконавця перевіряти місце проживання боржника, це не повинно бути інструментом імовірних порушень прав боржника виконавцем з огляду на наявність в останнього реальної можливості (інструментів) перевірити місце перебування боржника.

Верховний Суд підсумував, що визначення місця виконання виконавчого документа має відбуватися за зареєстрованим місцем проживання боржника. Будь-яка інша адреса місця проживання чи відомості про місце перебування особи-боржника можуть бути додатковою інформацією і сприяти примусовому виконанню рішення, але не використовуватися

як юридичний факт, із яким Закон України «Про виконавче провадження» пов'язує місце виконання рішення і, відповідно, виконавчий округ приватного виконавця.

Постанова КАС ВС від 15 липня 2021 року у справі № 380/9335/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98367890>.

2. Щодо процесуальних строків звернення до суду у справах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з неї

У справі № 240/532/20 апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та залишив позовну заяву без розгляду з мотивів звернення колишнього військового до суду з позовом поза межами місячного строку з дня проведення з ним остаточного розрахунку та ненаведення обставин, які б свідчили про поважність причин пропуску цього строку.

Спірним питанням у межах розгляду цієї справи було визначення строку звернення до адміністративного суду з таким позовом та його дотримання позивачем.

Так, спеціальним строком для звернення до суду у справах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження і звільнення з неї є місячний строк, установлений ч. 5 ст. 122 КАС України.

Водночас ч. 1 ст. 233 КЗпП України, яка регулює строки звернення до суду за вирішенням трудових спорів, встановлено норму про те, що працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк із дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – в місячний строк із дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки.

За наслідками аналізу цієї норми права в контексті правозастосовної конкуренції із ч. 5 ст. 122 КАС України КАС ВС дійшов висновку, що встановлений у ч. 1 ст. 233 КЗпП України тримісячний строк є скороченим строком позовної давності, у межах якого працівник може звернутися до суду в порядку цивільного судочинства з вимогою про вирішення трудового спору.

Верховний Суд вирішив, що строк звернення до суду за вирішенням цього публічно-правового спору щодо стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні регулюється спеціальною нормою ч. 5 ст. 122 КАС України та становить місячний строк із дня проведення остаточного розрахунку.

Постанова КАС ВС від 11 лютого 2021 року у справі № 240/532/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94840192>.

3. Щодо визначення Верховним Судом юрисдикції спорів про оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України (у процедурах публічних закупівель)

У справі № 640/14645/19 товариство звернулося до адміністративного суду з позовом до АМКУ, за участю третіх осіб, із вимогами про визнання протиправним та скасування

рішення Постійно діючої адміністративної колегії АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель і зобов'язання АМКУ повторно розглянути скаргу товариства у процедурі закупівлі.

Закриваючи провадження у справі, суд апеляційної інстанції виходив із того, що спір між учасниками в цій справі не є спором у сфері публічно-правових відносин, а тому з урахуванням суб'єктного складу сторін має вирішуватися за правилами господарського судочинства.

Спірним питанням у цій справі було з'ясування того, чи підсудні адміністративним судам справи у спорах щодо оскарження рішень органів АМКУ, які прийняті за наслідками розгляду скарг учасників торгів, поданих у процедурах публічних закупівель, після того, як між замовником й учасником уже укладено господарські договори за результатами проведеної процедури закупівлі.

Проаналізувавши процесуальне законодавство господарської та адміністративної юрисдикції у розрізі спірних правовідносин, КАС ВС дійшов висновку, що спори щодо оскарження рішень органів АМКУ, які прийняті за наслідками розгляду скарг учасників торгів, поданих у процедурах публічних закупівель, підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, незалежно від того, чи укладено між замовником та учасником договір за наслідками цієї процедури.

Верховний Суд констатував, що суд апеляційної інстанції неправильно застосував норми процесуального права, внаслідок чого дійшов помилкового висновку про наявність підстав для закриття провадження у справі, що призвело до ухвалення незаконної постанови суду апеляційної інстанції, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі.

Постанова КАС ВС від 26 квітня 2021 року у справі № 640/14645/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96543587>.

III. Правові позиції щодо застосування законодавства про захист соціальних прав

1. Щодо застосування санкцій за недотримання мінімальних гарантій в оплаті праці в разі усунення виявлених порушень законодавства про працю у встановлений у приписі строк

У справі № 805/430/18-а товариство звернулося до адміністративного суду з позовом до Головного управління Держпраці у Донецькій області, зокрема, з вимогою, спрямованою на скасування штрафних санкцій, застосованих контролюючим органом у межах здійснення перевірки дотримання позивачем законодавства у сфері праці, в частині оформлення трудових відносин із найманими працівниками та дотримання ним мінімальних гарантій в оплаті праці.

Спірним питанням у вирішенні цієї справи було з'ясування того, чи звільняє позивача від відповідальності усунення ним виявленого порушення шляхом перерахування всієї суми непроведеної індексації заробітної плати на карткові рахунки працівників (до моменту завершення перевірки та прийняття оскаржуваної постанови).

За результатами касаційного перегляду справи КАС ВС зазначив, що основні засади процедури здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про працю юридичними особами (включно з їх структурними та відокремленими підрозділами, які не є юридичними особами) та фізичними особами, що використовують найману працю, були врегульовані Порядком здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 року № 295.

Пункт 29 Порядку передбачає, що заходи щодо притягнення об'єкта відвідування та його посадових осіб до відповідальності за використання праці неоформлених працівників, несвоєчасну й не в повному обсязі виплату заробітної плати, недодержання мінімальних гарантій в оплаті праці вживаються одночасно з унесенням припису незалежно від факту усунення виявлених порушень під час інспекційного відвідування або невіїзного інспектування.

КАС ВС дійшов висновку, що виконання позивачем установлених у приписі порушень не може слугувати підставою для звільнення позивача від відповідальності за недодержання мінімальних гарантій в оплаті праці.

Постанова КАС ВС від 31 березня 2021 року у справі № 805/430/18-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96015811>.

2. Щодо правонаступництва між пенсійними органами, один із яких розташований на тимчасово окупованій території

У справі № 429/3281/13-а позивач звернувся до адміністративного суду із заявою про заміну боржника у виконавчому провадженні через неможливість виконання рішення суду.

З огляду на зміну місця проживання позивачем, як внутрішньо переміщеною особою, він уважав за можливе змінити боржника у виконавчому провадженні на Головне управління Пенсійного фонду України у Львівській області, на обліку якого позивач перебуває і нині.

Суть питання в цій справі полягала в невиконанні судового рішення, що набрало законної сили, у зв'язку з відсутністю рішення держави стосовно визначення правонаступника боржника (у виконавчому провадженні).

Стаття 379 КАС України регламентує порядок заміни сторони виконавчого провадження.

КАС ВС зауважив, що правонаступництво у сфері управлінської діяльності органів державної влади передбачає повну чи часткову передачу адміністративної компетенції від одного суб'єкта владних повноважень до іншого або внаслідок припинення первісного суб'єкта, або внаслідок повного чи часткового припинення його адміністративної компетенції.

Водночас виділено дві форми адміністративного правонаступництва: 1) фактичне, тобто таке, що стосується питання передачі фактичних повноважень від одного до іншого органу, посадової особи; 2) процесуальне. Також Верховний Суд констатував, що в розрізі встановлених судами попередніх інстанцій обставин у цій справі правонаступництво у вказаних формах не відбулося.

Так, Управління Пенсійного фонду України в Слов'янському районі Луганської області, яке є боржником у виконавчому провадженні, не ліквідовано в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження». Згідно з постановою правління ПФУ частину повноважень цього суб'єкта владних повноважень передано Управлінню Пенсійного фонду України в Новоайдарському районі Луганської області.

Надалі внаслідок реформування пенсійної системи Управління Пенсійного фонду України в Новоайдарському районі Луганської області спершу було реорганізовано шляхом злиття в Старобільське об'єднане управління Пенсійного фонду України Луганської області, а згодом приєднано до Головного управління Пенсійного фонду України в Луганській області.

Вирішуючи спірне питання щодо правонаступництва з огляду на з'ясовані обставини в цій справі, Верховний Суд наголосив, що виходячи з положень статей 55, 56 Конституції України в будь-якому разі спірні правовідносини допускають правонаступництво, а тому суди повинні враховувати, що відмова у відкритті або закритті провадження в такій справі з підстав ліквідації (припинення діяльності, позбавлення частини повноважень, звільнення з посади, скорочення посади) суб'єкта владних повноважень є неприпустимими.

КАС ВС дійшов висновку про те, що для здійснення ефективного захисту прав позивача необхідно замінити боржника у виконавчому листі з Управління Пенсійного фонду України в Слов'янському районі Луганської області на Головне управління Пенсійного фонду України в Луганській області.

Постанова КАС ВС від 21 квітня 2021 року у справі № 429/3281/13-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96706614>.

3. Щодо права члена фермерського господарства на безоплатну передачу у власність земельної ділянки за рахунок земель цього господарства

У справі № 817/1911/17 позивач звернувся до адміністративного суду з позовом до Держгеокадастру, зокрема, з вимогою, спрямованою на отримання дозволу на виготовлення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та передачу йому її у власність за рахунок земель фермерського господарства. Позивач указував на протиправність дій контролюючого органу щодо відмови йому в реалізації його прав як члена цього господарства.

Зважаючи на відсутність усталеної практики щодо застосування ст. 13 Закону України «Про фермерське господарство» в контексті питання, чи має право член фермерського господарства на виділення земельної частки (паю) із земель фермерського господарства, КАС ВС, проаналізувавши норми законодавства, які регулюють спірні правовідносини, керувався такими міркуваннями під час вирішення цього спору.

Створенню фермерського господарства передуює, по-перше, бажання й ініціатива громадянина здійснювати підприємницьку діяльність на власний ризик саме в такій формі з метою отримання прибутку та, по-друге, вирішення питання про отримання земельної ділянки для ведення фермерського господарства у власність та/або користування, що є необхідною умовою реалізації ним права на створення такого фермерського господарства, а також

його державної реєстрації як юридичної особи. Створення фермерського господарства громадянином України передбачає послідовність дій, визначену Законом України «Про фермерське господарство», а земельні ділянки надаються саме для створення фермерського господарства, а не для іншої цілі.

КАС ВС дійшов висновку, що у члена фермерського господарства не виникає право користування земельною ділянкою, яка була надана власником (органом місцевого самоврядування) громадянину (засновнику) в користування для створення такого господарства. Єдиним суб'єктом, який володіє правомочністю користуватися земельною ділянкою, виділеною власником (органом місцевого самоврядування) для створення фермерського господарства, є саме таке фермерське господарство як суб'єкт господарювання. Але при цьому держава або територіальні громади залишаються незмінним власником землі.

Отже, право на безоплатну передачу у власність земельних ділянок із земель, що надавалися в користування засновнику для створення фермерського господарства, не виникає в жодного члена фермерського господарства, зокрема засновника.

КАС ВС зауважив, що члени фермерських господарств не позбавлені права отримати безоплатно у приватну власність земельні ділянки в розмірі земельної частки (паю) із земель державної та комунальної власності у загальному порядку, передбаченому ЗК України, та лише після припинення права власності чи користування такими земельними ділянками у визначеному законодавством порядку.

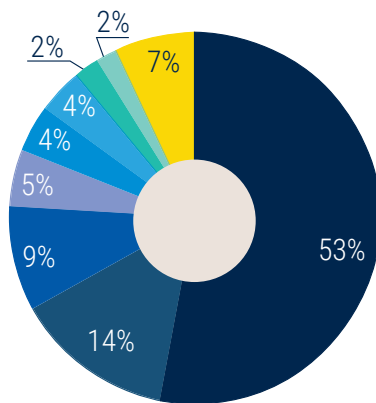
Постанова КАС ВС від 3 листопада 2021 року у справі № 817/1911/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100856573>.

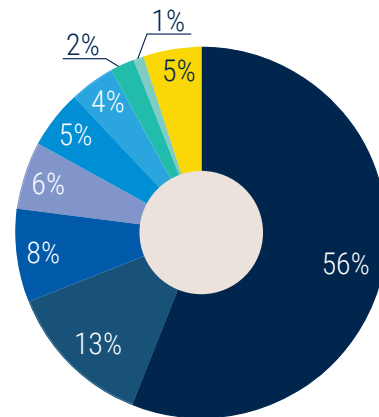
Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція)

Касаційні скарги в господарських справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

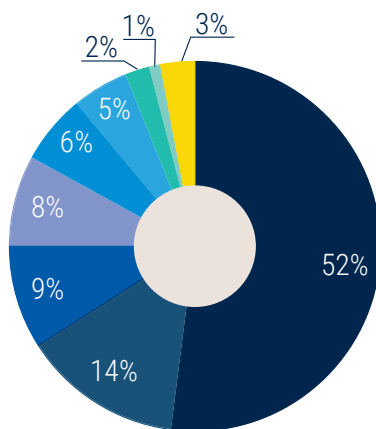
2018 рік

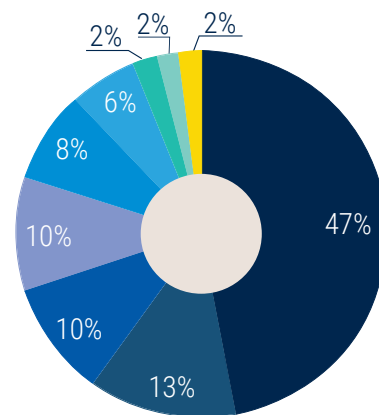
2019 рік

2020 рік

2021 рік

- укладення, зміна, розірвання, виконання договорів (правочинів) та визнання їх недійсними
- про банкрутство
- земельні відносини
- недоговірні зобов'язання
- захист права власності
- корпоративні відносини
- застосування антимонопольного законодавства
- захист прав на об'єкти інтелектуальної власності
- інші категорії справ

Швидкий розгляд справ, оперативне відновлення порушених прав суб'єктів господарювання є головними складовими діяльності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. У 2021 році суд продовжив формування єдиної судової практики щодо питань застосування Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ), законодавства про відповідальність за порушення зобов'язань. Предметом розгляду були, зокрема, питання щодо визначення належного способу захисту прав та застосування позовної давності. Також КГС ВС розглядав справи у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України. Значної актуальності набули так звані екологічні справи, розгляд яких спрямований на сприяння більш ефективному захисту довкілля. Крім того, чимало вирішених суддями КГС ВС спорів стосувалося питань процесуального права, які чітко не врегульовані нормами ГПК України.

Вирішуючи такі спори, КГС ВС сформулював низку нових важливих правових позицій, зокрема щодо: визначення поняття «член сім'ї боржника» у справах про неплатоспроможність боржника – фізичної особи; можливості встановлення сторонами в договорі іншого строку нарахування штрафних санкцій, ніж той, який визначений ч. 6 ст. 232 ГК України; визначення належного способу захисту у справах щодо продажу частки у статутному капіталі товариства, яка була продана в кредит і не була оплачена покупцем; витребування АМКУ в адвоката інформації, яка підпадає під визначення адвокатської таємниці, а також інші правові позиції, наведені далі.

I. Правові позиції у сфері застосування законодавства про банкрутство

1. Щодо права фізичної особи – підприємця, визнаного банкрутом, на звернення до суду та підписання позовної заяви, поданої в межах справи про його банкрутство

У справі № 5023/5722/11 (922/3331/20) досліджувалося питання щодо права ФОП на звернення до суду та підписання позовної заяви, поданої в межах справи про його банкрутство (відкритої за нормами Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»), саме після ухвалення постанови про визнання боржника банкрутом на підставі положень вказаного Закону, якщо така позовна заява подана до введення в дію КУЗПБ, однак розглянута судом, коли провадження в справі про банкрутство вже здійснювалося за нормами цього Кодексу.

Суд першої інстанції, залишаючи позов без розгляду, зазначив, що з дня призначення ліквідатором ФОП арбітражного керуючого саме до нього перейшли повноваження ФОП, зокрема щодо пред'явлення до суду заяв (позовних заяв) про визнання недійсними правочинів (договорів). З огляду на те, що доказів укладення договору про надання правової допомоги між ліквідатором ФОП – арбітражним керуючим та адвокатом, який підписав позов, матеріали справи не містять, останній не мав права підписувати позов та подавати його до господарського суду.

Суд звернув увагу на те, що з дня введення в дію КУЗПБ подальше провадження, зокрема в цій справі про банкрутство, здійснюється відповідно до вказаного Кодексу.

КУзПБ, порівняно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», визначає відмінні судові процедури, які застосовуються до боржників – юридичних осіб та боржників – ФОП. Так, до боржників – ФОП застосування ліквідаційної процедури та призначення ліквідатора вже не передбачено, натомість визначено судову процедуру погашення боргів і призначення керуючого реалізацією майна.

Аналіз положень КУзПБ свідчить, що правові наслідки визнання фізичної особи, зокрема ФОП, банкрутом полягають в обмеженні під час провадження у справі про неплатоспроможність її повноважень розпорядження всіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси, які переходять до керуючого реалізацією.

Однак норми КУзПБ не містять жодних обмежень у праві на звернення до суду визнаної банкрутом ФОП з позовом до третіх осіб, у тому числі у випадку, якщо така позовна заява подана до введення в дію цього Кодексу, однак розглянута господарським судом, коли провадження у справі про неплатоспроможність (банкрутство) уже здійснювалося за нормами Кодексу.

Таким чином, суд зауважив, що висновки суду першої інстанції про те, що з дня призначення ліквідатором ФОП арбітражного керуючого саме до нього перейшли повноваження боржника щодо пред'явлення до суду заяв (позовних заяв) про визнання недійсними правочинів (договорів), є неправомірними.

Постанова КГС ВС від 8 вересня 2021 року у справі № 5023/5722/11 (922/3331/20): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/99860394>.

2. Щодо визначення поняття «член сім'ї боржника» у справах про неплатоспроможність боржника – фізичної особи

У справі № 910/6639/20 закрито провадження за заявою фізичної особи про неплатоспроможність боржника – фізичної особи, оскільки при зверненні до суду із заявою про відкриття провадження у справі та впродовж її розгляду, на порушення приписів КУзПБ, боржник не дотримав вимог щодо повноти та достовірності відомостей, зазначених у декларації про його майновий стан і членів його сім'ї, в тому числі про матір, у власності якої, відповідно до матеріалів справи, перебуває житловий будинок, земельні ділянки та транспортний засіб.

Ключові доводи боржника – фізичної особи зводилися до того, що суди попередніх інстанцій неправильно застосували норми ч. 5 ст. 116 КУзПБ, що полягало в безумовному віднесенні батьків, зокрема матері, до членів сім'ї боржника, що має наслідком необхідність відображення відповідної інформації в декларації.

Суд досліджував питання щодо: правомірності закриття провадження у справі із вказаних підстав; тлумачення ч. 5 ст. 116 КУзПБ стосовно визначення членів сім'ї боржника – фізичної особи, що має наслідком обов'язок такого боржника включити відповідну інформацію про майно, доходи й витрати цих осіб до декларації про майновий стан, яка є невід'ємною складовою при зверненні боржника до суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи; тлумачення ч. 5 ст. 116 КУзПБ в контексті поширення умови визначення членами сім'ї за характеризуючими ознаками спільного проживання,

пов'язаності спільним побутом і наявністю взаємних прав та обов'язків виключно на категорію «інші особи» чи до всього попереднього переліку, а саме: «а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, інші особи».

Суд звернув увагу на те, що у справах про неплатоспроможність боржників – фізичних осіб поняття «член сім'ї боржника» закріплене в ч. 5 ст. 116 КУЗПБ.

Вказані норми самостійно і вичерпно врегульовують зміст цього поняття, яке є спеціальним, встановленим саме для цілей визначення змісту правовідносин щодо відновлення платоспроможності фізичної особи. У цьому контексті положення ст. 3 СК України для регулювання відносин у процедурі розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб не застосовуються.

Отже, тлумачення ч. 5 ст. 116 КУЗПБ, з огляду на мету правового регулювання відносин неплатоспроможності боржників – фізичних осіб, дає підстави для висновку, що до членів сім'ї такого боржника в обов'язковому порядку необхідно віднести його дітей (у тому числі повнолітніх), батьків та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, незалежно від того, що вони не проживають із ним спільно, не пов'язані спільним побутом і не мають взаємних прав та обов'язків.

Крім того, суд зауважив про необхідність врахування (в порядку ч. 4 ст. 236 ГПК України) господарськими судами наведеної правової позиції у вирішенні питання щодо включення відповідної інформації про майно, доходи й витрати членів сім'ї до декларації про майновий стан боржника, яка є невід'ємною складовою при його зверненні до суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Постанова КГС ВС від 22 вересня 2021 року у справі № 910/6639/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456026>.

II. Правові позиції у сфері природоохоронного законодавства

1. Незаконне вирубування та пошкодження дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, невідомими особами є підставою для покладення на постійного лісокористувача цивільно-правової відповідальності

У справі № 906/366/20 було подано позов про відшкодування збитків, заподіяних державі невідомими особами внаслідок незаконної рубки лісу, який перебував у постійному користуванні відповідача (лісгоспу).

Вирішуючи спір, суд виходив із того, що відносини, які виникли між сторонами, регулюються нормами ЦК України, Лісового кодексу України (ЛК України) та спеціальними нормативно-правовими актами у сфері природоохоронного законодавства.

Суд зазначив, що відповідно до ч. 2 ст. 19 ЛК України постійні лісокористувачі зобов'язані, зокрема, забезпечувати охорону, захист, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, вживати інших

заходів відповідно до законодавства на основі принципів сталого розвитку; дотримуватися правил і норм використання лісових ресурсів; створювати сприятливі умови для їх охорони, захисту та відтворення.

Організація і забезпечення охорони й захисту лісів, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження та охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладаються на постійних лісокористувачів (ст. 86 ЛК України).

Враховуючи викладене, суд дійшов висновку, що організація і забезпечення охорони та захисту лісів, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження й охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладаються на постійних лісокористувачів. Порушення вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених у сфері охорони, захисту і використання лісів, є підставою для покладення на постійного лісокористувача цивільно-правової відповідальності. При цьому неважливо, хто конкретно здійснював незаконне вирубування дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, оскільки визначальним є факт порушення постійним лісокористувачем встановлених правил лісокористування (невчинення дій, направлених на забезпечення охорони і збереження лісу від незаконного вирубування), що спричинило завдання державі збитків унаслідок незаконної рубки дерев третіми особами на підконтрольній постійному лісокористувачеві ділянці лісу.

Постанова КГС ВС від 24 лютого 2021 року у справі № 906/366/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95573460>.

2. Скидання суб'єктом спеціального водокористування зворотних вод у водні об'єкти допускається тільки за умови одержання в установленому порядку дозволу на спеціальне водокористування

У справі № 904/4941/20 заявлено позов про відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону й раціональне використання водних ресурсів, оскільки суб'єкт спеціального водокористування здійснював акумуляцію та скидання надлишків зворотних вод без дозволу на спеціальне водокористування.

Вирішуючи спір, суд виходив із того, що відповідно до статей 44, 48, 49 Водного кодексу України спеціальне водокористування – це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотними водами із застосуванням каналів; воно є платним і здійснюється на підставі дозволу на спеціальне водокористування.

Окрім того, згідно з п. 15 Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1999 року № 465, скидання зворотних вод у водні об'єкти допускається тільки за умови одержання в установленому порядку дозволу на спеціальне водокористування, а в п. 17 вказаних Правил передбачено, що граничний обсяг скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

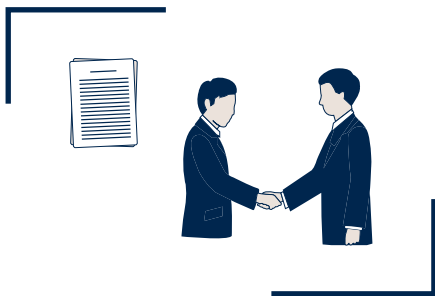

Зазначені правила є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями та громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності, діяльність яких щодо скидання зворотних вод у водні об'єкти впливає або може вплинути на стан поверхневих вод.

КГС ВС погодився з позицією судів попередніх інстанцій, що здійснення скидання надлишків стічних вод згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2019 року № 1410-р «Про запобігання виникненню аварійної ситуації на ставку-накопичувачу, розташованому на території Широківського району Дніпропетровської області» не звільняє суб'єкта спеціального водокористування (відповідача) від обов'язку отримання дозволу на спеціальне водокористування.

КГС ВС дійшов висновку, що скидання зворотних вод у водні об'єкти за умови неотримання дозволу на спеціальне водокористування є порушенням законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, за що передбачена відповідальність, а шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі.

Постанова КГС ВС від 9 вересня 2021 року у справі № 904/4941/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/99818456>.

III. Правові позиції щодо застосування законодавства про відповідальність за порушення зобов'язань

1. Щодо можливості встановлення сторонами в договорі іншого строку нарахування штрафних санкцій, ніж той, який визначений ч. 6 ст. 232 ГК України

У справі № 910/13575/20 вирішувалося питання стосовно строку нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань за договором поставки. Відповідно до обставин справи у п. 7.2 договору поставки сторони погодили, що нарахування штрафних санкцій здійснюється за весь період прострочення виконання зобов'язання.

Вирішуючи спір, КГС ВС зауважив, що законодавець передбачив право сторін визначати в договорі розмір санкцій і строки їх нарахування за прострочення виконання зобов'язання. У разі відсутності таких умов у договорі нарахування штрафних санкцій припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконане відповідно до ч. 6 ст. 232 ГК України.

Строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Строк і термін можуть бути визначені актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду (ст. 251 ЦК України).

Строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати (ст. 252 ЦК України).

КГС ВС зауважив, що суди попередніх інстанцій правильно встановили, що п. 7.2 спірного договору поставки, яким передбачено нарахування штрафних санкцій за весь час прострочення

виконання зобов'язань, не містить ні іншого строку, відмінного від встановленого ч. 6 ст. 232 ГК України, який є меншим або більшим від шести місяців, ні вказівки на подію, що має неминуче настати, ні зазначення «до дати фактичного виконання» тощо.

Отже, умову, передбачену в п. 7.2 спірного договору поставки, неможливо визнати такою, що встановлює інший строк нарахування штрафних санкцій, ніж передбачений ч. 6 ст. 232 ГК України.

При цьому КГС ВС уточнив, що в кожному конкретному випадку господарські суди повинні належним чином проаналізувати умови укладених між сторонами договорів щодо нарахування штрафних санкцій та встановити, чи містить відповідний пункт договору або певний термін, шляхом вказівки на подію (день сплати заборгованості, день фактичної оплати, фактичний момент оплати), або інший строк, відмінний від визначеного ч. 6 ст. 232 ГК України, який є меншим або більшим від шести місяців.

З огляду на викладене КГС ВС погодився з висновком судів першої та апеляційної інстанції у цій справі про відмову в задоволенні позовних вимог про стягнення з відповідача неустойки, що була нарахована понад строк, передбачений ч. 6 ст. 232 ГК України.

Постанова ОП КГС ВС від 20 серпня 2021 року у справі № 910/13575/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/99202201>.

IV. Правові позиції щодо застосування позовної давності

1. Щодо незастосування позовної давності до вимог про визнання недійсним договору іпотеки, зняття заборони відчуження та припинення обтяження

У справі № 910/20607/17 було подано позов про визнання частково недійсним договору іпотеки, зняття заборони відчуження та припинення обтяження іпотекою майна (квартири за переліком).

Відповідно до обставин справи товариство передало банку в іпотеку майнові права на спірні квартири, власником яких є позивач.

Вирішуючи спір, КГС ВС погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що обтяження спірних квартир (майнових прав) іпотекою порушує право позивача на мирне володіння своїм майном і саме з метою відновлення порушеного права було пред'явлено позов у цій справі, задоволення якого сприяє остаточному вирішенню питання щодо відновлення порушених прав позивача на спірні квартири.

При цьому КГС ВС врахував, що обтяження нерухомого майна іпотекою передбачає заборону або обмеження розпорядження та/або користування нерухомим майном і виникає з моменту внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що є офіційним визнанням і підтвердженням державою факту такого обтяження.

Предметом негаторного позову є вимога володіючого майном власника до третіх осіб про усунення порушень його права власності, що перешкоджають йому належним чином користуватися та розпоряджатися цим майном тим чи іншим способом.

Підставою для звернення з негаторним позовом є вчинення третьою особою перешкод власнику в реалізації ним повноважень розпорядження або (та) користування належним йому майном.

Однією з умов подання негаторного позову є триваючий характер правопорушення і наявність його в момент подання позову.

З огляду на викладене КГС ВС дійшов висновку, що позов про визнання недійсним договору іпотеки та зняття заборони відчуження з виключенням відповідних записів із Державного реєстру іпотек є негаторним, оскільки спрямований на усунення перешкод власнику в реалізації ним повноважень розпорядження або (та) користування належним йому майном.

У ст. 268 ЦК України наведено перелік вимог, на які позовна давність не поширюється. Проте такий перелік не є вичерпним, оскільки зі змісту ч. 2 цієї статті випливає, що законом можуть бути встановлені також інші вимоги, на які не поширюється позовна давність.

КГС ВС звернув увагу на те, що позовна давність не може поширюватися на вимоги про усунення перешкод у здійсненні власником права користування та розпорядження своїм майном (ст. 391 ЦК України), оскільки в такому разі йдеться про так зване триваюче правопорушення. Отже, власник може пред'явити такий позов у будь-який час, незалежно від того, коли почалося порушення його прав.

Враховуючи викладене, КГС ВС сформулював висновок, що на позовні вимоги про визнання недійсним договору іпотеки, зняття заборони відчуження та припинення обтяження, які зумовлюють застосування ст. 391 ЦК України, позовна давність не поширюється, оскільки такий позов є негаторним.

Постанова ОП КГС ВС від 6 серпня 2021 року у справі № 910/20607/17: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98999591>.

V. Правові позиції щодо належних способів захисту порушених прав та інтересів

1. Щодо належного способу захисту права продавця частки у статутному капіталі товариства, яка була продана в кредит і не була оплачена покупцем

У справі № 925/1382/19 учасник товариства, який продав свою частку – 99 % у статутному капіталі товариства за договором купівлі-продажу з відстроченням оплати, звернувся до суду з позовом про розірвання цього договору, визнання недійсним рішення загальних зборів товариства щодо зміни та затвердження нового складу учасників, внесення змін до статуту, скасування відповідної реєстраційної дії, оскільки покупець порушив істотну умову договору – не оплатив частку в статутному фонді товариства.

Суд, вирішуючи спір, досліджував питання про можливість застосування положень статей 651, 694 ЦК України до продажу частки в статутному капіталі товариства в кредит, тобто чи є належним способом захисту вимога про розірвання договору і повернення частки у власність продавця (шляхом визнання недійсним рішень загальних зборів та скасування реєстраційної дії) у випадку несплати покупцем вартості частки в статутному капіталі товариства, проданої з відстроченням платежу.

КГС ВС дійшов висновку, що якщо договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства передбачає відстрочення або розстрочення платежу, то такий договір є договором купівлі-продажу товару (частки) в кредит і до спірних правовідносин підлягають застосуванню положення статей 651 та 694 ЦК України.

Право вимагати повернення товару, проданого в кредит і не оплаченого покупцем, прямо передбачене законом (ч. 4 ст. 694 ЦК України), тому продавець частки у статутному капіталі товариства, яка була продана в кредит і не була оплачена покупцем, має право вимагати розірвання договору й повернення частки. З урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», у такому випадку позивач має заявляти позовні вимоги про розірвання договору купівлі-продажу, повернення частки та визначення розміру статутного капіталу і часток учасників або витребування частки, а не про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства та скасування реєстраційних дій (записів).

Постанова КГС ВС від 7 жовтня 2021 року у справі № 925/1382/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214121>.

2. Щодо належних способів захисту прав споживача природного газу у випадку ненадання номінацій (непідтвердження обсягів природного газу) та виключення підприємства споживача природного газу з реєстру споживачів постачальника природного газу

У справі № 922/698/20 споживач природного газу звернувся до суду з позовними вимогами про визнання права на споживання природного газу за договорами постачання природного газу, зобов'язання постачальника повернути підприємство споживача до реєстру споживачів останнього та зобов'язання поновити споживачеві санкціонований відбір природного газу з газорозподільної системи, оскільки обсяги природного газу на спірні періоди за договорами постачання природного газу є узгодженими та підтвердженими, а тому ненадання номінацій (непідтвердження обсягів природного газу) та виключення споживача природного газу з реєстру споживачів є з боку постачальника неправомірним.

Відповідно до обставин справи споживач станом на початок опалювального сезону дотримав вимоги чинного (на момент виникнення спірних правовідносин) законодавства щодо укладання з постачальником природного газу договорів, а також надання графіка погашення заборгованості.

КГС ВС дійшов висновку, що в цьому випадку вимога про визнання права на споживання природного газу в певному періоді, з урахуванням звернення особи з такою вимогою на початку

або до початку спірного періоду, є належним способом захисту в розумінні п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК України та ч. 2 ст. 20 ГК України.

Що ж до вимоги про зобов'язання постачальника природного газу повернути підприємство споживача до реєстру споживачів останнього КГС ВС зазначив, що така вимога є обґрунтованою та правомірною, тому що постачальник на підставі законодавчо встановленого обов'язку постачати природний газ споживачу за укладеними між ними договорами зобов'язаний був постачати природний газ споживачеві як виробнику теплової енергії для виробництва теплової енергії, зокрема шляхом своєчасної видачі номінацій, оскільки це є обов'язком постачальника, а не його правом.

Постанова ОП КГС ВС від 19 березня 2021 року у справі № 922/698/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342421>.

VI. Правові позиції щодо витребування інформації органами Антимонопольного комітету України у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції

1. Щодо можливості встановлення органом АМКУ в одному запиті про надання інформації вимоги щодо окремих пунктів, груп пунктів вимоги та зазначення різних строків подання інформації

У справі № 915/296/20 позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсним та скасування рішення адміністративної колегії територіального відділення АМКУ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу за неподання інформації на згрупований запит у встановлений строк.

Відповідно до обставин справи орган АМКУ у двох окремих вимогах певними пунктами, згрупованими за трьома блоками питань, у кожній із вимог витребував у позивача інформацію та встановив кілька окремих строків подання такої інформації групами (блоками) питань, у зв'язку із чим кожен факт неподання інформації за кожною групою (блоком) утворив склад самостійного (окремого) порушення законодавства про захист економічної конкуренції, тобто дії позивача містили шість закінчених складів окремих порушень законодавства про захист економічної конкуренції, передбачених п. 13 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Вирішуючи спір, КГС ВС зауважив, що групування (поділ) запитуваної інформації, документів за блоками із встановленням окремих строків їх подання без об'єктивних на те причин по суті фактично є дробленням інформації за єдиною вимогою органу АМКУ і не може впливати на кількість порушень.

Разом із тим суд дійшов висновку, що чинне законодавство про захист економічної конкуренції не містить обмежень або заборони органу АМКУ встановлювати в одному запиті про надання інформації вимоги щодо окремих пунктів, груп пунктів вимоги та зазначати різні строки подання інформації, тобто встановлювати декілька строків для подання інформації на різні (окремі) пункти або групи пунктів вимоги.

Кожний факт неподання інформації на відповідні блоки (пункти) вимоги у встановлений строк, за наявності об'єктивних причин для групування (поділу) органом АМКУ запитуваної інформації за блоками (пунктами) із встановленням у запиті різних строків для подання витребуваних документів та інформації, містить ознаки окремого порушення, передбаченого п. 13 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», в яких наявний різний склад правопорушення – інформація не подана з різних блоків (пунктів) вимоги, щодо яких встановлено різні строки подання інформації.

При цьому КГС ВС вказав, що судам у спірних правовідносинах належить: з'ясувати причини, які зумовили потребу в групуванні (поділі) органом АМКУ запитуваної інформації за блоками із встановленням у запиті різних строків для подання витребуваних документів та інформації; встановити, чи мали такі причини об'єктивний характер, які не залежали від волі самого органу АМКУ; залежно від наведеного з'ясувати обґрунтованість визначеної органом АМКУ кількості допущених підприємством порушень законодавства про захист економічної конкуренції та, відповідно, правомірність притягнення такої особи до відповідальності шляхом накладення штрафу (за кожне з таких порушень) у визначеному органом АМКУ розмірі.

Постанова КГС ВС від 20 жовтня 2021 року у справі № 915/296/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/100492551>.

2. Витребування територіальним відділенням АМКУ в адвоката інформації, яка підпадає під визначення адвокатської таємниці, порушують гарантії адвокатської діяльності

У справі № 922/1865/20 адвокат заявив позов про визнання протиправною та скасування вимоги органу АМКУ щодо надання інформації стосовно товариства, з яким позивач перебував у договірних відносинах з надання правової допомоги, оскільки витребувана інформація становить адвокатську таємницю.

Відповідно до встановлених обставин справи органом АМКУ здійснювався розгляд справи, яка розпочата за ознаками вчинення товариством та іншою юридичною особою порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, що стосуються спотворення результатів торгів під час участі в процедурі державної закупівлі. У зв'язку з тим, що підготовка тендерної пропозиції щодо закупівлі, її завантаження і безпосередня участь в аукціоні здійснювались адвокатом в інтересах клієнта – товариства, та враховуючи ту обставину, що документація за 2015–2018 роки була передана клієнтом на зберігання адвокату, орган АМКУ зобов'язав адвоката надати відповідну інформацію і документи.

Вирішуючи спір, КГС ВС встановив, що згідно з положеннями ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» одним з основних принципів адвокатської діяльності є конфіденційність, до того ж ст. 21 цього Закону встановлено, що адвокату при здійсненні своєї професійної діяльності забороняється без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб. Крім того, забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; забороняється вимагати від адвоката, зокрема, надання відомостей, що є адвокатською

таємницею, забороняється витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності (ст. 23 вказаного Закону).

Системно аналізуючи норми законодавства, КГС ВС зазначив, що особі, яка має статус та повноваження адвоката у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності, а не будь-якої іншої юридичної (правової) допомоги, забороняється розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, за будь-яких обставин, крім випадків, чітко передбачених законодавством (наприклад, за наявності дозволу клієнта на розголошення адвокатської таємниці).

Отже, КГС ВС дійшов висновку, що вимога про витребування органом АМКУ в адвоката інформації, яка підпадає під визначення адвокатської таємниці, порушує гарантії адвокатської діяльності, встановлені ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Постанова КГС ВС від 26 жовтня 2021 року у справі № 922/1865/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/100673074>.

VII. Правові позиції у спорах щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності

1. Право попереднього користувача надає лише право безоплатно використовувати торговельну марку та обмежене право розпоряджатися нею

У справі № 922/166/20 позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсним свідоцтва України на знак для товарів і послуг «775», що зареєстрований за відповідачем, оскільки спірний знак для товарів і послуг є повністю тотожним із позначенням «775», яке позивач до дати подання відповідачем заявки на реєстрацію знака для товарів і послуг «775» використовував упродовж тривалого часу у своїй господарській діяльності.

В матеріалах справи немає доказів, які б підтверджували факт подання заявки на реєстрацію чи факт реєстрації спірного позначення за позивачем.

КГС ВС, вирішуючи спір, зауважив, що з огляду на приписи ч. 6 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» забороняти іншим особам використовувати без згоди зареєстрований знак є виключним правом власника свідоцтва, яке не поширюється, зокрема, на здійснення будь-якого права, що виникло до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки.

З огляду на це КГС ВС погодився з позицією апеляційного суду про те, що наявні в матеріалах справи докази хоч і підтверджують виникнення в позивача права попереднього користування, водночас приписами ст. 19 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» наведено вичерпний перелік підстав для скасування свідоцтва, в якому відсутня така підстава, як виникнення права попереднього користування в іншій особі, а тому наявність такого права в позивача не є підставою для скасування свідоцтва.

Таким чином, КГС ВС дійшов висновку, що право попереднього користувача надає лише право безоплатно використовувати торговельну марку та обмежене право розпоряджатися

нею у зв'язку з тим, що право попереднього користувача може передаватися або переходити до іншої особи тільки разом із підприємством чи діловою практикою. Крім того, право попереднього користувача не дає таких важливих правомочностей, як право надавати дозвіл та право забороняти іншим особам використання цієї торговельної марки.

Постанова КГС ВС від 19 січня 2021 року у справі № 922/166/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94362389>.

2. Щодо захисту прав іноземної компанії «МакДональдз» на торговельну марку «Мс» шляхом визнання недійсними свідоцтв України на знаки для товарів і послуг «Мс'Сорн» та «Мас'Сорн» через їх невідповідність умовам надання правової охорони

У справі № 910/11487/18 до суду звернулася іноземна компанія «МакДональдз Інтернешнл Проперті Компані, Лтд.» з позовом про визнання недійсними належних відповідачу 2 свідоцтв України на знаки для товарів і послуг «Мс'Сорн» та «Мас'Сорн» та зобов'язання внести зміни до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг стосовно визнання їх недійсними, оскільки спірні торговельні марки повністю включають до свого складу спільний елемент – префікс «Мс(Мас)» раніше зареєстрованої сім'ї (серії) торговельних марок позивача і відтворюють та імітують його торговельну марку «Мс», що здатне викликати змішування із цією добре відомою торговельною маркою.

Відповідно до обставин справи 11 жовтня 2010 року за відповідачем 2 було зареєстровано дві словесні торговельні марки «Мс'Сорн» та «Мас'Сорн». З 2011 року торговельні марки «Мс'Сорн» та «Мас'Сорн» використовуються відповідачем 2 на ринку громадського харчування для маркування продуктів швидкого харчування – попкорну для мікрохвильової печі. Зазначені торговельні марки «Мс'Сорн» та «Мас'Сорн» відповідач 2 використовує у комбінаціях поєднання червоного, жовтого та білого кольорів.

Водночас позивач є власником 89 добре відомих торговельних марок зі спільним словесним елементом – префіксом «Мс (Мас)» для широкого переліку товарів і послуг, пов'язаних із громадським харчуванням, які зареєстровані за ним з 8 лютого 2010 року. При цьому позивач використовує належні йому позначення в комбінаціях із переважно червоного, жовтого та білого кольорів.

З огляду на викладене та враховуючи висновки судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності, КГС ВС погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що зареєстровані на ім'я відповідача 2 знаки для товарів і послуг «Мс'Сорн» та «Мас'Сорн» не відповідають умовам надання правової охорони станом на дату подання заявки на його реєстрацію, оскільки вони є схожими до ступеня змішування з раніше зареєстрованим знаком позивача «Мс» для таких самих товарів або споріднених товарів та є такими, що можуть ввести в оману щодо особи, яка виробляє товар або надає послуги, при цьому істотна складова частина вказаних знаків є імітацією знака «Мс», яка також здатна викликати змішування, що свідчить про порушення відповідачем 2 прав та законних інтересів позивача як власника знака «Мс».

Постанова КГС ВС від 25 лютого 2021 року у справі № 910/11487/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95170182>.

VIII. Правові позиції з процесуальних питань

1. Подання процесуальних документів із використанням факсимільного відтворення підпису позивача (його представника) не може бути доказом волевиявлення особи на підписання відповідного документа

У справі № 916/3209/20 КГС ВС досліджував питання правомірності залишення без розгляду позову підприємства на підставі п. 2 ч. 1 ст. 226 ГПК України, оскільки подана до суду в паперовій формі позовна заява підписана не власноручним підписом позивача (його представника), а шляхом відтворення підпису представника позивача за допомогою факсиміле.

КГС ВС зазначив, що позовна заява повинна бути підписана власноручним чи електронним цифровим підписом позивача (його представника) або особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, як підтвердження справжньої волі позивача на настання відповідних правових наслідків станом на час звернення до суду з позовом. Використання в такому випадку факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного, електронного та іншого копіювання, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису ГПК України не допускається.

У разі недотримання цих вимог процесуальний закон не передбачає можливості залишення позовної заяви без руху задля підтвердження волевиявлення позивача, а залежно від стадії процесу встановлює безумовні наслідки, зокрема повернення позовної заяви і доданих до неї документів зі стадії відкриття провадження у справі (ч. 4 ст. 174 ГПК України) або залишення позову без розгляду після відкриття провадження у справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 226 ГПК України.

Оскільки процесуальним законодавством за загальним правилом передбачено особисте звернення позивача до суду та власноручне підписання ним заяв по суті справи, то подання процесуальних заяв із використанням факсимільного відтворення підпису позивача (його представника), що є штампом із зображенням підпису та може бути виготовлене і використане будь-ким, не відповідає приписам ч. 2 ст. 4, статей 42, 46, ч. 2 ст. 162 ГПК України та не може бути доказом волевиявлення особи на підписання відповідного документа.

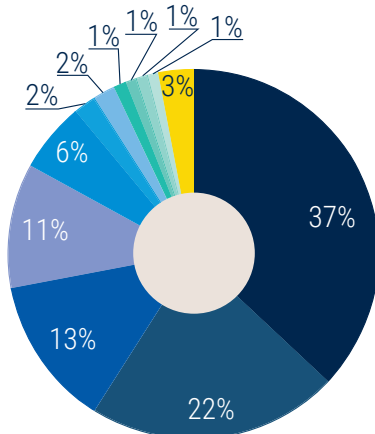
Постанова КГС ВС від 8 липня 2021 року у справі № 916/3209/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98560701>.

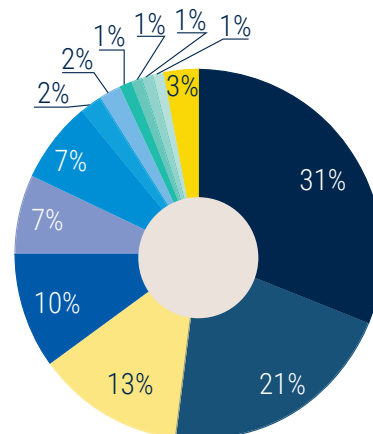
Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція)

Касаційні скарги в кримінальних справах,
розглянуті Верховним Судом

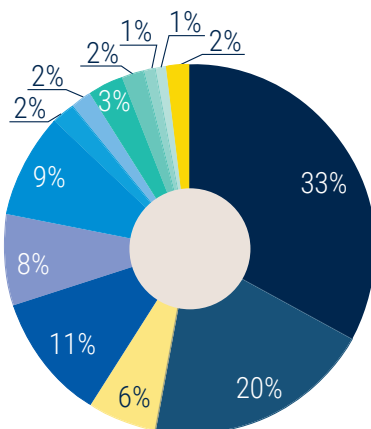
2018 рік

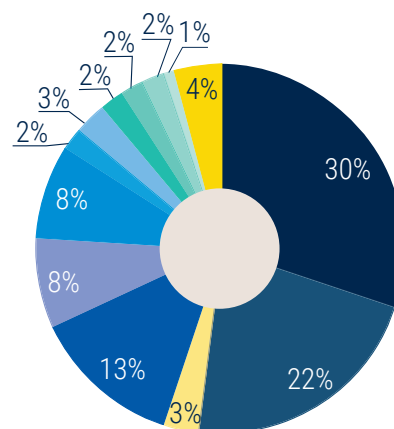
2019 рік

2020 рік

2021 рік

- злочини проти власності
- злочини проти життя і здоров'я особи
- злочини відповідно до положень КПК України (ст. 399)
- злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту
- злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів
- злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг
- злочини проти громадської безпеки
- злочини проти громадського порядку та моральності
- злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян
- злочини у сфері господарської діяльності
- злочини проти статеві свободи та статеві недоторканності особи
- злочини проти правосуддя
- справи інших категорій

Упродовж 2021 року Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, як і в попередні роки, виконував основне завдання – забезпечення сталості та єдності судової практики. Для цього судом було сформульовано низку правових позицій із важливих проблем кримінального та кримінального процесуального права.

Зокрема, предметом розгляду суду були питання призначення покарання. Об'єднана палата ККС ВС сформулювала чотири правові висновки щодо призначення покарання за сукупністю злочинів.

Суд продовжив формувати судову практику у кримінальних провадженнях про злочини проти основ національної безпеки як у частині кваліфікації (зокрема, за статтями 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» і 111 «Державна зрада» КК України), так і щодо застосування процедури спеціального розслідування – судового розгляду справ за відсутності обвинуваченого (in absentia) у кримінальних провадженнях стосовно вказаних злочинів.

Значну кількість кримінальних проваджень, переглянутих ККС ВС, становлять провадження, пов'язані з кваліфікацією кримінальних правопорушень проти особи та її прав. Так, ККС ВС продовжив формувати судову практику в частині застосування норм про домашнє насильство (ст. 126-1 КК України), торгівлю людьми (ст. 149 КК України), ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України).

Також велику увагу було приділено проблемам застосування норм про корупційні й пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, а також кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Зокрема, ККС ВС сформулював правову позицію стосовно того, чи можливе звільнення особи від відбування покарання з випробуванням у разі призначення їй остаточного покарання судом за сукупністю кримінальних правопорушень, одне з яких є корупційним.

ККС ВС також сформулював важливі правові позиції щодо застосування кримінальних процесуальних норм. Так, ККС ВС продовжує формувати судову практику щодо процесуальних аспектів участі сторін кримінального провадження, зокрема процесуальної форми рішення про призначення прокурора (групи прокурорів) для здійснення процесуального керівництва в конкретному кримінальному провадженні, про призначення (визначення) групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування в конкретному кримінальному провадженні, визначення старшого цієї групи, який керуватиме діями інших слідчих.

I. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України

1 Щодо кваліфікації активної участі в організації та проведенні «референдуму» про статус самопроголошеної «Донецької народної республіки» поза порядком, установленим Конституцією України

У справі № 236/1409/17 ККС ВС вирішував питання щодо наявності в діях засуджених осіб ознак складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 110 КК України.

Залишаючи рішення судів попередніх інстанцій без зміни, Верховний Суд констатував, що згідно з Конституцією України питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом, який призначається Верховною Радою України або Президентом України. Організація і порядок його проведення визначаються виключно законами України. Проте Україна не ухвалювала рішень щодо зміни меж території та державного кордону. Тому участь особи в організації та проведенні «референдуму» щодо статусу самопроголошеної «ДНР» як голови дільничної комісії з проведення «референдуму» свідчить про наявність умислу на вчинення дій із метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, та вказує на наявність складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 110 КК України.

Постанова ККС ВС від 11 березня 2021 року у справі № 236/1409/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95616588>.

2. Щодо кваліфікації дій зі здійснення правосуддя від імені Російської Федерації суддею, який не був звільнений із посади на території України

У справі № 759/7443/17 ККС ВС установив, що засуджений – громадянин України з достатнім рівнем спеціальних знань і життєвого досвіду, що підтверджується його кваліфікаційним рівнем підготовки в галузі права як судді, здійснював тривалий час «правосуддя» від імені Російської Федерації, під час якого використовував теоретичні знання і практичні навички, а також матеріально-технічну базу міського суду Автономної Республіки Крим.

Суд дійшов висновку, що ці дії засудженого забезпечували становлення та зміцнення окупаційної влади РФ шляхом утворення і функціонування незаконно створених окупаційних органів судової влади цієї держави на окупованій території України та виконання функцій представника окупаційної судової влади РФ. Отже, надання засудженим допомоги РФ у проведенні підривної діяльності проти України, вчинене на шкоду суверенітету та територіальній цілісності України, повинно кваліфікуватися як державна зрада за ст. 111 КК України.

Крім того, колегія суддів ККС ВС дійшла висновку, що протоколи огляду інтернет-сайтів: «Ялтинського міського суду» та офіційних сайтів Президента РФ і Верховного суду РФ, якими підтверджується активне здійснення правосуддя засудженим (зокрема, постановлення на підставі законодавства цієї держави судових рішень за його участю), є допустимими та належними доказами, оскільки ці інтернет-сайти РФ офіційні та є в загальному доступі в мережі «Інтернет». Окрім цього, огляд інтернет-сайтів здійснено слідчим із дотриманням вимог ст. 237 КПК України.

Постанова ККС ВС від 27 жовтня 2021 року у справі № 759/7443/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100734866>.

II. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти прав та свобод людини і громадянина

1. Щодо тлумачення оцінного поняття «злісне ухилення від сплати аліментів на утримання неповнолітніх дітей» у контексті складу злочину, передбаченого ст. 164 КК України

У справі № 175/3922/19 ККС ВС, погоджуючись із рішенням місцевого суду про доведеність винуватості засудженого у вчиненні ним кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 164 КК України, зазначив, що для констатації злісності ухилення від сплати аліментів не має значення, чи такі дії винуватої особи виражалися у відмові від виконання покладених на неї обов'язків, чи мали форму ігнорування, уявної неспроможності або необізнаності про необхідність їх виконання, оскільки всі ці обставини в будь-якому разі зумовлюють ухилення від сплати коштів на утримання дітей.

Крім того, колегія суддів ККС ВС зазначила, що такі обставини, як неможливість особи тривалий час здійснювати грошові перекази для погашення заборгованості за аліментами у зв'язку з її скрутним матеріальним становищем, відсутність коштів і наявність у цієї особи на утриманні сім'ї та інших малолітніх дітей, не звільняють від виконання батьківських обов'язків щодо утримання всіх її неповнолітніх дітей і не можуть свідчити про відсутність підстави притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК України.

Постанова ККС ВС від 19 серпня 2021 року у справі № 175/3922/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99088596>.

III. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

1. Щодо розуміння поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави» в контексті складу злочину, передбаченого ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України

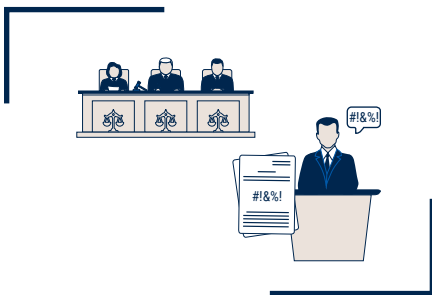
У справі № 554/5090/16-к ККС ВС, вирішуючи питання про встановлення ознак суб'єкта зловживання впливом (ст. 369-2 КК України), зазначив, що ним може бути будь-яка особа, яка, на думку того, хто надає неправомірну вигоду, здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.

У цьому рішенні додатково аргументовано, що дефініція поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави», що містилася у примітці ст. 369-2 КК України з вказівкою на Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», який втратив чинність, має тлумачитися з урахуванням того, що особа, яка надає неправомірну вигоду, повинна безсумнівно усвідомлювати належність її до осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з огляду на її правовий статус і повноваження.

Що стосується ситуації, яка розглядалася та була пов'язана з кримінально-правовою оцінкою дій співробітника поліції, який із метою одержання неправомірної вигоди вимагав в особи таку вигоду за вплив на прийняття рішення слідчим, то ККС ВС відзначив таке. Слідчий, урахувавши його правовий статус, безсумнівно належить до осіб, уповноважених на виконання функцій держави, а його посада була віднесена до цієї категорії осіб як Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», що втратив чинність та на який міститься посилання у примітці ст. 369-2 КК України, так і чинним Законом України «Про запобігання корупції».

Постанова ОП ККС ВС від 29 березня 2021 року у справі № 554/5090/16-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>.

IV. Правові позиції у справах щодо зловживання процесуальними правами

1. Щодо визнання зловживанням процесуальними правами, яке суперечить основним засадам і завданням судочинства, використання в заявах та скаргах учасника судового процесу нецензурної лексики, образливих та лайливих слів чи символів,

зокрема, для надання особистих характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їхнім представникам і суду (суддям)

У справі № 264/6844/20 колегія суддів ККС ВС зазначила, що учасники справи зобов'язані виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу, а заяви та скарги, що подаються до суду, мають відповідати вимогам чинного законодавства. При цьому текст заяв і скарг не повинен містити образливі та лайливі слова, символи, зокрема, для надання особистих характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їхнім представникам і суду.

З огляду на це ККС ВС дійшов висновку, що скарга або заява, яка містить нецензурну лексику, свідчить про неповагу автора документа до честі, гідності учасників справи, інших учасників судового процесу, їхніх представників і суду, вказує на зловживання автором своїми процесуальними правами та суперечить основним засадам і завданням судочинства. Якщо скарга або заява містить нецензурну лексику, образливі та лайливі слова чи символи, то вона є неприйнятною і підлягає поверненню заявнику.

Постанова ККС ВС від 29 липня 2021 року у справі № 264/6844/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728757>.

Постанова ККС ВС від 24 березня 2021 року у справі № 937/1056/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95946421>.

V. Правові позиції щодо відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні та щодо цивільного позову

1. Щодо необхідності врахування при визначенні розміру моральної шкоди, яка має бути стягнута із засудженого за ст. 286 «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними

засобами» КК України на користь потерпілого, тієї обставини, що порушення правил дорожнього руху було допущено потерпілим у результаті його грубої необережності

У справі № 175/4256/18 ККС ВС дійшов висновку, що при вирішенні питання щодо цивільного позову в частині визначення суми моральної шкоди, яку необхідно стягнути із засудженого на користь потерпілої, суди попередніх інстанцій належно не врахували, що потерпіла також порушила чинні на транспорті правила: вона рухалася по пішохідному переходу на заборонний сигнал світлофора, що вказує на грубу необережність самої потерпілої.

З огляду на викладене колегія суддів ККС ВС зазначила, що, задовольняючи цивільний позов у кримінальному провадженні за ст. 286 КК України, суди повинні враховувати вимоги ст. 1197 ЦК України та визначати розмір моральної шкоди, що підлягає стягненню з обвинуваченого на користь потерпілого, з урахуванням того, чи порушив потерпілий унаслідок грубої необережності чинні на транспорті правила. Якщо таке порушення мало місце, то розмір відшкодування моральної шкоди, заявлений у цивільному позові потерпілим, підлягає зменшенню.

Постанова ККС ВС від 2 червня 2021 року у справі № 175/4256/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97495662>.

2. Щодо визнання належним цивільним відповідачем у кримінальному провадженні за ст. 286 КК України страхової компанії в Україні, кореспондента іноземної страхової компанії, яка застрахувала цивільну відповідальність засудженого, власника транспортного засобу, за договором міжнародного страхування «Зелена карта»

У справі № 199/4877/19 до ККС ВС звернувся представник цивільного відповідача, страхової компанії в Україні, з якої згідно з вироком місцевого суду на користь цивільного позивача у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 286 КК України було стягнуто в рахунок відшкодування матеріальної шкоди 141 609,36 грн. Представник цивільного відповідача просив зменшити розмір матеріальної шкоди, яка підлягає стягненню зі страхової компанії в Україні, до 132 270,17 грн, оскільки, на його думку, ця компанія є не належним відповідачем у справі, а лише кореспондентом іноземної страхової компанії, що застрахувала цивільну відповідальність винуватого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України, за договором міжнародного страхування «Зелена карта».

Погоджуючись із рішеннями судів нижчих інстанцій, колегія суддів ККС ВС зазначила, що страхова компанія в Україні ні у відзивах на цивільний позов цивільного позивача, ні в додаткових поясненнях не заперечувала того, що є належним цивільним відповідачем у справі. Окрім того, страхова компанія в Україні не заперечувала, що є належним відповідачем у судах першої та апеляційної інстанцій.

Постанова ККС ВС від 13 квітня 2021 року у справі № 199/4877/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96282057>.

VI. Правові позиції щодо загальних положень досудового розслідування

1. Щодо процесуальної форми рішення про призначення прокурора (групи прокурорів) для здійснення процесуального керівництва в конкретному кримінальному провадженні

У справі № 754/7061/15 ККС ВС, вирішуючи питання щодо належної процедури визначення прокурора або групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження в конкретному кримінальному провадженні, зазначив таке. Рішення про призначення прокурора (групи прокурорів) для здійснення процесуального керівництва в конкретному кримінальному провадженні має бути ухвалене у формі постанови та відповідати вимогам ст. 110 КПК України. Тобто така постанова має міститись у матеріалах досудового розслідування та бути підписаною службовою особою, яка її прийняла.

ККС ВС наголосив, що вказана постанова не може бути замінена витягом із ЄРДР, оскільки він не є кримінально-процесуальним рішенням.

Щодо наслідків недотримання належної правової процедури визначення прокурора (групи прокурорів), які здійснюватимуть повноваження в конкретному кримінальному провадженні, ККС ВС відзначив, що відсутність цієї постанови в матеріалах досудового розслідування або її непідписання керівником відповідного органу прокуратури зумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (групи прокурорів), який не мав на те законних повноважень.

Постанова ОП ККС ВС від 22 лютого 2021 року у справі № 754/7061/15: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>.

2. Щодо процесуальної процедури доручення Генеральним прокурором, керівником обласної прокуратури, їхніми першими заступниками та заступниками здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування в разі встановлення неефективності його здійснення органом досудового розслідування та щодо наслідків недотримання цієї процедури

У справі № 640/5023/19 ККС ВС, вирішуючи питання про наявність у Генерального прокурора, керівника обласної прокуратури, їхніх перших заступників та заступників повноважень доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, зазначив, що обов'язковою передумовою реалізації цих повноважень є оцінка досудового розслідування як неефективного та її відображення в постанові з наведенням відповідного мотивування. Неефективність досудового розслідування може бути встановлена на будь-якому етапі досудового розслідування.

ККС ВС зауважив, що наявність таких підстав у кожному конкретному випадку повинна бути обґрунтована у відповідному процесуальному рішенні, постанові про доручення здійснення

досудового розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, яка має відповідати вимогам ст. 110 КПК України, у тому числі бути вмотивованою, надавати обґрунтоване пояснення щодо фактичних та юридичних підстав прийнятого рішення.

Крім того, додатково було визначено, що постанова про доручення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, її обґрунтування та вмотивування має бути предметом дослідження суду в кожному кримінальному провадженні, яке здійснюється з урахуванням його конкретних обставин. Результати такого дослідження утворюють підстави для подальшої оцінки отриманих унаслідок проведеного досудового розслідування доказів щодо допустимості.

Отже, ККС ВС дійшов висновку, що в тому разі, коли Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їхні перші заступники та заступники доручають здійснити досудове розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування без встановлення неефективності його здійснення органом досудового розслідування, не дотримується належна правова процедура. Наслідком недотримання належної правової процедури як елемента принципу верховенства права є визнання недопустимими доказів, одержаних під час досудового розслідування.

Постанова ОП ККС ВС від 24 травня 2021 року у справі № 640/5023/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

VII. Правові позиції щодо судових рішень, які може ухвалити суд апеляційної інстанції

1 Щодо процесуальної можливості постановлення апеляційними судами ухвал, які не вирішують справи по суті, однак звертають увагу уповноважених органів на встановлені у кримінальному провадженні факти порушення закону, які потребують ужиття належних заходів реагування

У справі № 686/9636/18 ККС ВС зазначив, що суд апеляційної інстанції мав процесуальні повноваження для постановлення ухвали, якою повідомив Вищу раду правосуддя (ВРП) про встановлені ним обставини, що можуть слугувати підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Так, відповідно до статей 369, 418 КПК України суд апеляційної інстанції будь-яке рішення приймає у формі ухвали, окрім випадку, передбаченого п. 3 ч. 1 ст. 407 КПК України, коли вказаним судом ухвалюється вирок.

За приписами статей 106, 108 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», умисне порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків, чи їх допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, унаслідок грубої недбалості можуть бути підставою дисциплінарної відповідальності судді. Перевірка фактів таких порушень та вирішення питання про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи належить до повноважень ВРП.

З урахуванням наведеного ККС ВС дійшов висновку, що згідно із приписами статей 369, 418 КПК України суд апеляційної інстанції за наявності відповідних підстав має процесуальні повноваження для постановлення ухвал, які не вирішують справи по суті, однак звертають увагу уповноважених органів на встановлені у кримінальному провадженні факти порушення закону, які потребують ужиття належних заходів реагування.

Постанова ОП ККС ВС від 14 червня 2021 року у справі № 686/9636/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771973>.

VIII. Правові позиції щодо проваджень у суді апеляційної інстанції

1. Щодо наявності істотного порушення вимог кримінального процесуального закону в разі ненадання апеляційним судом у судовому рішенні мотивованої відповіді на всі мотивовані доводи (аргументи), що містилися в апеляційній скарзі та стосувалися відсутності належних і допустимих доказів на обґрунтування винуватості особи у вчиненні злочинів

У справі № 456/3575/17 колегія суддів ККС ВС встановила, що під час розгляду апеляційного провадження за скаргами обвинуваченого та його захисника від останніх надійшла значна кількість як апеляційних скарг, так і доповнень до них щодо незаконності вироку, які апеляційний суд усупереч положенням ст. 419 КПК України належним чином не спростував.

Ухвалюючи рішення про часткове задоволення касаційної скарги сторони захисту, ККС ВС зазначив таке. Апеляційні скарги сторони захисту містили понад двадцять мотивованих аргументів про відсутність належних та допустимих доказів на обґрунтування винуватості особи у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 307 КК України. Проте апеляційний суд надав відповіді лише на незначну їх частину, зосередившись при цьому виключно на висновках, викладених у вироку, та обмежившись формальним переліком доказів, показань свідків і документів, зазначених у вказаному судовому рішенні, незважаючи на те, що вони оспорювалися разом із висновками місцевого суду.

Апеляційний суд належним чином не мотивував своїх висновків щодо безпідставності тих доводів сторони захисту, на які ним було надано відповіді.

Крім того, доповнення до апеляційної скарги обвинуваченого хоч і були прийняті апеляційним судом, проте в установленому порядку не розглядалися, про що свідчить зміст ухвали апеляційного суду.

На думку ККС ВС, допущені апеляційним судом порушення вимог кримінального процесуального закону є істотними й завадили суду ухвалити законне та обґрунтоване рішення.

Постанова ККС ВС від 16 березня 2021 року у справі № 456/3575/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95682168>.

Постанова ККС ВС від 23 березня 2021 року у справі № 497/1601/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95905248>.

2. Щодо процесуальних наслідків ігнорування апеляційним судом при новому розгляді кримінального провадження висновків суду касаційної інстанції та залишення поза увагою вказівок, обов'язкових для суду апеляційної інстанції, які були викладені в рішенні касаційного суду

У справі № 755/6436/15-к ККС ВС зазначив, що згідно із ч. 2 ст. 439 КПК України вказівки суду, який розглянув справу в касаційному порядку, є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції.

У цьому кримінальному провадженні встановлено, що ККС ВС, який скасував вирок апеляційного суду та призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції, сформулював чіткі вказівки для апеляційного суду, які слід було б урахувати під час нового розгляду кримінального провадження.

Проте при новому розгляді кримінального провадження суд апеляційної інстанції всупереч вимогам ст. 439 КПК України не навів ґрунтовних мотивів на спростування доводів сторони обвинувачення та ретельно не перевінив обставини, які мають правове значення. У результаті апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без зміни, чим не виконав вказівок суду касаційної інстанції.

ККС ВС зазначив, що ігнорування апеляційним судом при новому розгляді висновків суду касаційної інстанції та залишення поза увагою вказівок, викладених у рішенні касаційного суду, є порушенням вимог кримінального процесуального закону, яке перешкодило суду ухвалити законне й обґрунтоване судове рішення.

Постанова ККС ВС від 13 липня 2021 року у справі № 755/6436/15-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98368410>.

ІХ. Правові позиції щодо провадження за нововиявленими обставинами

1. Щодо того, чи належить до нововиявлених обставин нескладання присяги суддями обласного суду та Верховного Суду України, які розглядали справу щодо засудженого

У справі № 175/4663/17 ККС ВС установив, що засуджений у заявах про перегляд за нововиявленими обставинами вироку обласного суду від 14 грудня 1999 року, яким його було засуджено за пунктами «а», «г», «е», «з», «і» ст. 93, ч. 2 ст. 86, ч. 2 ст. 140, ч. 3 ст. 193, ст. 208 КК 1960 року до довічного позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна, вказував на нововиявлену обставину, про яку йому не було відомо. А саме: у вересні 2017 року він дізнався про те, що судді обласного суду та Верховного Суду України, які розглядали справу щодо нього, не склали письмової присяги судді України, а тому ці судді ухвалили завідомо неправосудні рішення.

Залишаючи без задоволення касаційну скаргу засудженого, колегія суддів ККС ВС відзначила, що обставини, на які посилається в касаційній скарзі засуджений, не є нововиявленими в розумінні вимог ч. 2 ст. 459 КПК України.

Крім того, судді обласного суду та ВСУ, які розглядали справу щодо засудженого, були обрані на посаду до дня набрання чинності Конституцією України, а в законодавстві України, яке діяло на той час, не передбачалося вимоги приводити до присяги суддів, обраних раніше.

ККС ВС констатував, що нескладання присяги суддями обласного суду та ВСУ, які розглядали справу щодо засудженого, не вважається нововиявленою обставиною. Адже відповідно до Закону України «Про статус суддів», чинного на момент ухвалення судових рішень стосовно засудженого, не передбачалося процедури повторного складання присяги суддями, які її прийняли до набрання чинності вказаним Законом, а раніше обрані судді до присяги не приводилися, ураховуючи відсутність такої вимоги в Законі України «Про статус суддів» та принцип незворотності закону в часі.

Постанова ККС ВС від 20 квітня 2021 року у справі № 175/4663/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96545036>.

2. Щодо визнання / невизнання нововиявленою обставиною необхідності постійного догляду засудженим за близьким родичем (батьком, бабусею тощо)

У справі № 127/29594/18 до ККС ВС із касаційною скаргою звернувся прокурор. Він указував на те, що апеляційний суд у вирокі, яким скасував за нововиявленими обставинами вирок місцевого суду в частині призначеного покарання і постановив вирок, яким на підставі ст. 75 КК України звільнив засудженого від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю три роки, послався на обставину, яка не є нововиявленою, оскільки про хворобливий стан бабусі засудженому було відомо ще до вчинення кримінального правопорушення. Окрім того, на думку прокурора, така обставина не перебуває в будь-якому зв'язку з предметом доказування в цьому провадженні.

Колегія суддів ККС ВС акцентувала, що перегляд за нововиявленими обставинами не може використовуватися як прихована апеляція на судові рішення, яке набрало законної сили, тобто для повторного розгляду справи й отримання нової оцінки її обставин. Таке використання екстраординарної процедури підриває принцип сталості судового рішення (*res judicata*).

Нововиявленими можуть бути лише обставини, які вже існували на час ухвалення рішення, але не були відомі й не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою. Та обставина, що засуджений здійснює постійний догляд за своєю бабусею, не могла бути йому невідомою на час постановлення вироку, про перегляд якого він просив, якщо такий догляд ним справді здійснювався. У такому разі ця обставина не може вважатися нововиявленою.

Постанова ККС ВС від 26 січня 2021 року у справі № 127/29594/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/94525391>.

Постанова ККС ВС від 9 лютого 2021 року у справі № 127/18010/17: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/94803618>.

Х. Правові позиції у справах щодо видачі осіб (екстрадиції), які вчинили кримінальне правопорушення

1 Щодо процесуальних особливостей оскарження в касаційному порядку ухвали суду апеляційної інстанції, якою залишено без зміни ухвалу слідчого судді місцевого суду про скасування постанови прокурора про видачу особи (екстрадицію),

яка вчинила кримінальне правопорушення на території іноземної держави

У справі № 757/23964/20-к ККС ВС указав, що ухвала суду апеляційної інстанції, якою залишено без зміни ухвалу слідчого судді місцевого суду про скасування постанови прокурора про видачу особи (екстрадицію), яка вчинила кримінальне правопорушення на території іноземної держави, може бути оскарженою в касаційному порядку лише прокурором у порядку, визначеному ст. 591 КПК України, з мотивів неправильного застосування судом норм міжнародних договорів України. Це можливо за умови, якщо скасування рішення про видачу (екстрадицію) перешкоджає подальшому провадженню щодо особи, видача якої запитувалася іноземною державою. Водночас неправильне застосування норми міжнародного права може мати місце у випадках, коли суд не застосував норму міжнародного права, яка підлягала застосуванню, або, навпаки, суд застосував норму міжнародного права, що не підлягала застосуванню, або коли судом було надано неправильне тлумачення норми міжнародного права.

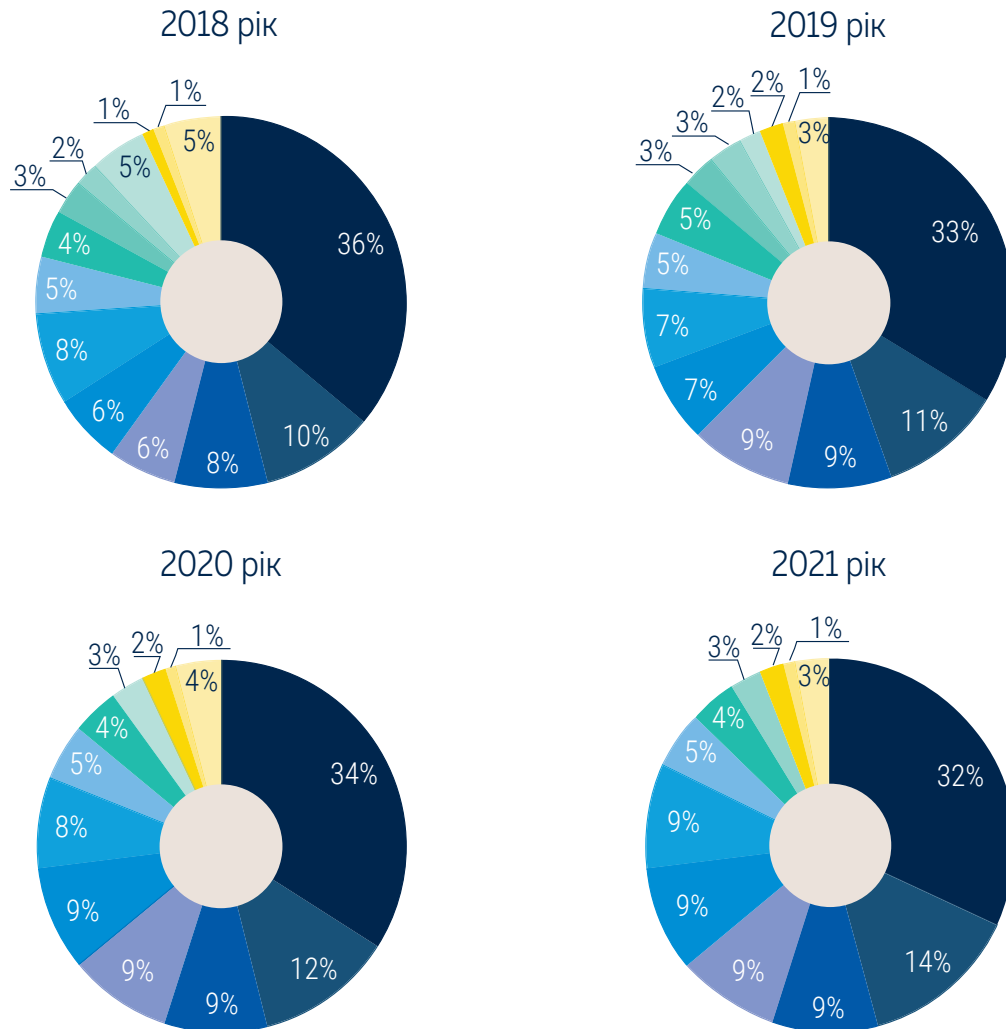
Крім того, ККС ВС звернув увагу на те, що під час ухвалення рішення про можливість екстрадиції може виникнути конфлікт зобов'язань, передбачених різними міжнародними Конвенціями. При цьому заборона на видачу особи за міжнародним правом щодо біженців і прав людини має переважну силу перед зобов'язанням провести екстрадицію. Пріоритет зобов'язань із прав людини не залежить від наявності конкретних положень про це в договорі, який установлює зобов'язання про екстрадицію. Перевага цих зобов'язань перед зобов'язаннями за договорами про екстрадицію обумовлена їхньою правовою природою і місцем в ієрархії міжнародного правопорядку. На відміну від договорів, що створюють винятково суб'єктивні, взаємні права й обов'язки між Державами, акти з прав людини і захисту біженців установлюють особливий правопорядок, що передбачає об'єктивні зобов'язання захищати права людини.

Постанова ККС ВС від 27 травня 2021 року у справі № 757/23964/20-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97315657>.

Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція)

Касаційні скарги в цивільних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

- спори, що виникають із договорів
- спори про відшкодування шкоди
- справи з трудових правовідносин
- справи із сімейних правовідносин
- спори про право власності та інші речові права
- спори, що виникають із земельних правовідносин
- справи із житлових правовідносин
- спори про спадкове право
- справи за скаргами на дії або бездіяльність виконавчої служби
- спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»
- інші справи позовного провадження
- справи окремого провадження
- спори про захист честі, гідності та ділової репутації
- справи інших категорій

У 2021 році Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду продовжив формувати судову практику з розгляду цивільних справ для забезпечення її сталості та єдності.

Зокрема, предметом розгляду суду були справи з таких соціально важливих питань, як житлові та сімейні правовідносини. КЦС ВС сформулював правові висновки щодо права військовослужбовців та членів їхніх сімей на житло, захисту прав неповнолітніх дітей та обов'язку батьків із їх утримання, встановлення батьківства та визнання права на спадкування дитини, батько якої загинув до її народження.

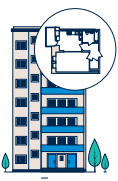
Значну кількість справ, переглянутих КЦС ВС, становлять справи, пов'язані зі стягненням заборгованості за кредитними договорами, а також із забезпеченням їх виконання, зокрема з іпотечного договору.

У своїй практиці суд застосовує принцип добросовісності. Так, він розглянув справу про поділ арештованого майна колишнім подружжям, який відбувався при зловживанні правами стосовно кредитора.

Також суд продовжив формувати судову практику у справах про відшкодування моральної шкоди.

КЦС ВС розглянув багато спадкових спорів, що стосуються питання про визнання заповіту недійсним, застосування наслідків його недійсності. Зокрема, об'єднана палата КЦС ВС ухвалила постанову щодо правових наслідків визнання заповіту нікчемним.

Крім того, КЦС ВС сформулював важливі правові позиції із застосування норм процесуального права, у тому числі про видачу обмежувального припису щодо кривдника, який є власником житла; можливість представництва особи, яка досягла 14 років, адвокатом; вирішення апеляційними судами питання поновлення строку на апеляційне оскарження; неприпустимість зловживання процесуальними правами.

I. Правові позиції у справах, що стосуються житлових правовідносин

1. Щодо права на отримання житла, а отже на залишення на обліку до його отримання звільнених військовослужбовців (зокрема, після закінчення контракту), які мають вислугу 20 років і більше

У справі № 748/303/20 до суду звернувся військовослужбовець, який був звільнений із служби після закінчення терміну контракту. На момент звільнення він мав вислугу 25 років, був ветераном військової служби та мав статус учасника бойових дій. Наказом командира військової частини позивача разом із членами його сім'ї знято з квартирної черги. Позивач уважав, що рішення об'єднаної житлової комісії військових частин, у яких він служив, та наказ командира військової частини щодо зняття його та членів його сім'ї з квартирної черги є незаконними.

За результатами касаційного перегляду справи Верховний Суд зазначив, що системний аналіз абз. 4 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та п. 29 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 року № 1081 (Порядок) свідчить про те, що військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та члени їхніх сімей мають право на отримання житла, а отже на залишення на обліку до отримання ними житла, в тому числі в разі звільнення в запас чи відставку, крім випадків, передбачених п. 30 Порядку, де визначені також випадки, коли військовослужбовці знімаються з обліку.

З огляду на це Верховний Суд дійшов висновку про те, що особа, яка є ветераном війни та учасником бойових дій і яку було зараховано в загальну чергу на квартирний облік для отримання житлової площі зі складом членів її сім'ї та пізніше включено до списку військовослужбовців, які мають право на першочергове одержання житлових приміщень, як учасники бойових дій, звільнена з військової служби в запас за п. «а» ч. 6 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та має вислугу років у Збройних силах України понад 20 років. Отже, підстави, визначені законодавством для зняття з обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, не настали.

Постанова КЦС ВС від 24 вересня 2021 року у справі № 748/303/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99890206>.

II. Правові позиції у справах зі спорів, які виникають із сімейних правовідносин

1. Щодо підстав для стягнення аліментів на користь дитини, а також відшкодування завданої їй моральної шкоди

У справі № 2-3897/10, вирішуючи сімейний спір щодо стягнення аліментів на утримання дитини з інвалідністю і відшкодування моральної шкоди, завданої їй, Верховний Суд зазначив, що відповідно до ст. 8 СК України та ч. 1 ст. 9 ЦК України положення ЦК України можуть субсидіарно застосовуватися для регулювання сімейних відносин.

Верховний Суд зауважив, що компенсація моральної шкоди має відбуватися в будь-якому випадку її спричинення – право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи, незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства. Обмеження права учасників сімейних відносин на відшкодування моральної шкоди лише випадками, передбаченими п. 6 ч. 2 ст. 18 СК України, істотно звужує їхнє право на захист.

Усвідомлення факту, що рідна мати залишила дитину та відмовилася від неї, завдає душевних страждань дитині, які ще більше загострюються на фоні її захворювань.

Щодо вимог про стягнення аліментів Верховний Суд наголосив, що судовий процес тривав майже десять років, а позивач, уперше звертаючись до суду, просив визначити розмір аліментів у сумі дві тисячі грн щомісячно. У червні 2010 року районний суд залишив позов

батька без розгляду, однак до березня 2017 року, тобто протягом майже семи років, позивач не цікавився розглядом справи.

Верховний Суд указав, що суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності в нього витрат, які перевищують його заробіток (дохід) і щодо яких такий платник аліментів не довів джерело походження коштів для їх оплати. Тому при визначенні розміру доходу платника аліментів враховуються кошти, отримані ним від продажу нерухомого майна.

При розгляді справи Верховний Суд узяв до уваги висновок, викладений у постанові об'єднаної палати КЦС ВС від 25 січня 2021 року у справі № 758/10761/13-ц, про те, що виручення боржником грошових коштів від продажу нерухомого майна в обмін на передачу покупцю права власності на зазначене нерухоме майно не має наслідком отримання доходу платником, та змінив постанову суду попередньої інстанції, стягнувши з матері аліменти на утримання малолітньої дитини, а також вирішив питання про відшкодування моральної шкоди, завданої дитині.

З огляду на наведені мотиви, стан здоров'я та матеріальне становище дитини, загальне матеріальне становище платника аліментів і наявність у платника аліментів іншої дитини, нерухомого майна та грошових коштів Верховний Суд дійшов висновку, що невиконання матір'ю обов'язку з утримання дитини є підставою для стягнення аліментів на користь останньої, а також для відшкодування завданої дитині моральної шкоди, оскільки відмова матері від дитини в пологовому будинку завдає душевних страждань дитині.

Постанова КЦС ВС від 21 квітня 2021 року у справі № 2-3897/10: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96498387>.

2. Щодо врахування судом права дитини знати свого батька та мати можливість реалізувати спадкові права при вирішенні питання про внесення змін до актового запису про її народження

У справі № 336/1357/16-ц позивачка звернулася до суду з позовом про встановлення батьківства та визнання права власності в порядку спадкування.

За обставинами справи, позивачка, перебуваючи у шлюбі, народила дитину від іншого чоловіка, який загинув до народження дитини. Відповідно, біологічний батько заяву про своє батьківство стосовно дитини не подавав, однак за життя своєю поведінкою визнавав батьківство щодо ненародженої дитини.

Задовольняючи позовні вимоги, суди першої та апеляційної інстанцій установили факт батьківства померлого стосовно дитини, внесли до актового запису про народження зміни в по батькові дитини, а також визнали за дитиною право власності на частину житлового будинку в порядку спадкування за законом після смерті батька.

Верховний Суд не погодився з таким висновком у частині задоволення позову про встановлення факту батьківства, змінивши рішення, і вказав, що суди попередніх інстанцій помилково застосували ст. 315 ЦК України й не врахували, що згідно з нормами статей 7, 8, 10 СК України застосування положень цивільного законодавства допускається, якщо особисті немайнові

відносини не врегульовані СК України. Суди не зауважили, що дитина народилася до спливу десяти місяців після припинення шлюбу матері і її чоловіка, тому батьком у свідоцтві про народження дитини зазначається саме той чоловік, із яким мати перебувала у шлюбі. Водночас мати не довела, що запис про батька дитини вчинено за її вказівкою за правилами ст. 135 СК України, а відсутність таких даних виключає можливість задоволення заяви про встановлення факту батьківства щодо померлого, з яким мати дитини не перебувала у шлюбі, на підставі ст. 130 СК України.

Верховний Суд зазначив, що відповідно до ст. 138 СК України вимога матері про вилучення запису про її офіційного чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини може бути задоволена лише в разі подання іншою особою заяви про своє батьківство. При цьому у СК України не врегульовано вирішення питання щодо вказаної вимоги матері в разі смерті особи, яка повинна подати заяву про своє батьківство.

Верховний Суд, ураховуючи те, що біологічний батько дитини за життя визнавав батьківство стосовно дитини, мав намір подати заяву про це та не зміг реалізувати цей намір у зв'язку із загибеллю до народження дитини, а також положення ст. 138 СК України, дійшов висновку про необхідність унесення змін до актового запису про народження дитини, взявши до уваги право дитини знати свого батька й мати можливість реалізувати спадкові права.

Постанова КЦС ВС від 7 липня 2021 року у справі № 336/1357/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98646234>.

III. Правові позиції у справах стосовно спорів, що виникають із правочинів, зокрема кредитування, з них забезпечення виконання зобов'язання

1. Щодо реконструкції предмета іпотеки та поширення іпотеки на все реконструйоване (об'єднане) майно

У справі № 686/28888/19 на забезпечення виконання кредитного договору між банком та особою укладено договір іпотеки, предметом якого була квартира. Пізніше внаслідок реконструкції двох квартир особа отримала нове свідоцтво про право власності на одну квартиру.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції про звернення стягнення на предмет іпотеки та відмовляючи в позові, виходив із того, що позивач, звернувшись до суду з позовом про звернення стягнення на квартиру, який був задоволений, використав своє право на погашення заборгованості, що виникла у зв'язку з невиконанням умов кредитного договору, та звернув стягнення на іпотечне майно. Норми чинного законодавства України не передбачають повторного звернення стягнення на іпотечне майно з тих самих підстав. Крім того, спірна квартира не є новоствореним об'єктом нерухомого майна, оскільки створена з прив'язкою до вже наявної заставленої нерухомості з використанням її функціональних елементів.

Верховний Суд із такими висновками апеляційного суду погодився, зазначивши, що особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця, має всі його права та несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі й на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Крім того, Верховний Суд звернув увагу на те, що іпотека поширюється на частину об'єкта нерухомого майна, яка не може бути виділеною в натурі й була приєднана до предмета іпотеки після укладення іпотечного договору без реєстрації права власності на неї як на окремий об'єкт нерухомості. Нерухоме майно передається в іпотеку разом з усіма його приналежностями, якщо інше не встановлено іпотечним договором. Тому, незалежно від того, були внесені зміни до договору іпотеки у зв'язку з перебудуванням, добудовою предмета іпотеки тощо чи ні, іпотека поширюється і на таку реконструкцію.

Таким чином, оскільки предмет іпотеки – квартира – зазнав реконструкції (шляхом об'єднання двох квартир), іпотека поширилася на все реконструйоване (об'єднане) майно.

Постанова КЦС ВС від 4 жовтня 2021 року у справі № 686/28888/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109085>.

2. Щодо звернення стягнення на майно боржника під час поділу спільного майна подружжя

У справі № 723/826/19 рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов про визнання права власності на 1/2 частину майна та зняття з нього арешту задоволено у зв'язку з тим, що спірне нерухоме майно є об'єктом спільної сумісної власності подружжя та право власності за позивачем на 1/2 частину цього майна підлягає визнанню. Ніхто з подружжя не заперечував щодо набуття ними майна за спільні кошти та рівності їхніх часток у цьому майні.

Верховний Суд скасував рішення судів, відмовляючи в задоволенні позовних вимог, та зазначив, що поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу. Боржник, проти якого ухвалено судове рішення про стягнення боргу та накладено арешт на його майно, і його дружина, які здійснюють поділ майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки поділ майна порушує майнові інтереси кредитора й направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

У справі, що переглядалася, учасники цивільних відносин (подружжя, яке перебувало в розірваному шлюбі на підставі заочного рішення суду) «вживали право на зло», оскільки учасники використовували цивільно-правовий інструментарій (позов про визнання права на частку та звільнення майна з-під арешту за умови скасування заочного рішення суду, закриття провадження у справі про розірвання шлюбу після пред'явлення позову в цій справі) для недопущення звернення стягнення на майно боржника.

Постанова КЦС ВС від 11 серпня 2021 року у справі № 723/826/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037704>.

IV. Правові позиції у спрах щодо відшкодування шкоди

1. Щодо компенсації моральної шкоди на підставі ст. 1167 ЦК України в разі смерті фізичної особи

У справі № 235/3191/19 суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що роботодавець дозволив працівнику використовувати власний автомобіль для потреб підприємства з правом отримання компенсації за таке використання на підставі ст. 125 КЗпП України. Нещасний випадок, який стався з працівником під час експлуатації автомобіля у службових цілях і внаслідок якого він помер, пов'язаний із виробництвом.

Верховний Суд, залишаючи без змін рішення судів про стягнення з відповідача на користь позивача моральної шкоди, погодився з висновком судів про наявність підстав для покладення на відповідача обов'язку щодо відшкодування позивачці як матері загиблого внаслідок нещасного випадку на виробництві працівника завданої моральної шкоди з підстав, визначених ст. 1167 ЦК України.

Крім того, Верховний Суд зауважив, що умови виникнення зобов'язання з відшкодування моральної шкоди вказані у ст. 1167 ЦК України, тому вирішення питання про наявність правових підстав для відшкодування моральної шкоди в разі смерті фізичної особи має здійснюватися саме на підставі цієї статті. Водночас винні дії загиблого не можуть бути підставою для відмови в задоволенні позову його матері про відшкодування моральної шкоди, завданої смертю особи від нещасного випадку, що стався на виробництві, оскільки такі дії загиблого підлягають врахуванню при визначенні розміру моральної шкоди.

Верховний Суд дійшов висновку, що під час визначення розміру відшкодування моральної шкоди суди врахували баланс інтересів сторін. З огляду на обставини цієї справи обмеження позивача у виплаті компенсації моральної шкоди, завданої смертю найдорожчої людини, на користь інтересів підприємства було б не пропорційним легітимній меті.

Постанова КЦС ВС від 14 червня 2021 року у справі № 235/3191/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771580>.

V. Правові позиції у спрах, що виникають із спадкових справ

1. Положення ч. 4 ст. 1254 ЦК України щодо відновлення дії попереднього заповіту є винятком із загального правила про наслідки недійсності правочину й не регулюють правові наслідки нікчемності заповіту. Вчинення наступного нікчемного заповіту не може скасовувати попередній заповіт

У справі № 473/1878/19 про визнання незаконною та скасування постанови приватного нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальної дії, зобов'язання видати свідоцтво про право на спадщину за заповітом суди першої та апеляційної інстанцій відмовили в задоволенні позову у зв'язку з тим, що заповіт, складений спадкодавцем, є нікчемним, але визнання його

нікчемним не відновлює чинність попереднього заповіту на користь спадкоємця. Доказів визнання цього заповіту недійсним відповідно до положень статей 225, 231 ЦК України, які давали б підстави для відновлення попереднього заповіту, тобто заповіту на ім'я спадкоємця, суду не надано, тому немає обов'язку для нотаріуса видати йому свідоцтво про право на спадщину за заповітом.

Переглядаючи цю справу в касаційному порядку та скасовуючи рішення судів, Верховний Суд звернув увагу, що тлумачення статей 216 і 1254 ЦК України свідчить про те, що ч. 4 ст. 1254 ЦК України стосується тільки тих випадків, за яких новий заповіт визнано недійсним через дефект волі заповідача на підставі ст. 225 чи 231 ЦК України, дія попереднього заповіту відновлюється. Також Верховний Суд указав, що ч. 4 ст. 1254 ЦК України розрахована тільки на визначення правових наслідків недійсності оспорюваного заповіту й не може регулювати правові наслідки нікчемності заповіту, оскільки нікчемний заповіт не створює жодного правового результату. У разі нікчемності другого заповіту йдеться не про відновлення чинності першого заповіту, а про те, що вчинення наступного нікчемного заповіту не може скасовувати попередній заповіт. Положення ч. 4 ст. 1254 ЦК України є винятком із загального правила про наслідки недійсності правочину й не можуть бути застосовані за аналогією закону.

Стосовно позовної вимоги про визнання незаконною та скасування постанови про відмову у вчиненні нотаріальної дії Верховний Суд зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій не врахували, що нікчемний заповіт не створює настання правових наслідків, тому не впливає на попередній заповіт і не може його відновлювати чи скасовувати. Тому доводи касаційної скарги, що наступний нікчемний заповіт не скасовує попередній, є обґрунтованими.

Постанова КЦС ВС від 1 березня 2021 року у справі № 473/1878/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95904937>.

VI. Правові позиції щодо застосування норм процесуального права

1. Щодо тимчасового обмеження права власності або користування кривдника житловим приміщенням шляхом установлення судом обмежувального припису

У справі № 766/13927/20-ц, задовольняючи заяву особи частково щодо видачі обмежувального припису, суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, керувався тим, що покладення на кривдника заборони перебувати у квартирі, співвласником якої він є, порушить його право на володіння та користування житлом, яке в нього єдине, тому такий захід за встановлених обставин не є пропорційним.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши, що обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у Кодексі України про адміністративні правопорушення та КК України). Натомість він є тимчасовим заходом, який виконує захисну та запобіжну функції і спрямований на попередження вчинення насильства й забезпечення першочергової безпеки осіб з огляду на наявність ризиків, передбачених законодавством, до вирішення питання про кваліфікацію

дій кривдника та прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях.

Тимчасове обмеження права власності кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи шляхом установлення судом обмежувального припису в порядку, визначеному Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», є легітимним заходом втручання у права та свободи особи. Під час вирішення питання щодо застосування такого заходу суд на підставі встановлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства має оцінити пропорційність втручання у права та свободи особи-кривдника, враховуючи, що ці заходи пов'язані із протиправною поведінкою останнього.

Верховний Суд зауважив, що в цій справі є обґрунтований ризик продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення щодо постраждалої особи та що такий ризик є реальним.

Постанова КЦС ВС від 17 лютого 2021 року у справі № 766/13927/20-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066994>.

2. Щодо представництва особи, яка досягла 14 років, адвокатом

У справі № 369/13467/20 суд першої інстанції залишив без розгляду заяву неповнолітнього про видачу обмежувального припису стосовно матері, оскільки заяву подано особою, яка не має цивільної процесуальної дієздатності.

Адвокат в інтересах заявника оскаржив ухвалу суду в апеляційному суді, який повернув апеляційну скаргу через те, що адвокат не додав до неї договір про надання правової допомоги, а ордер не є достатнім доказом на підтвердження його повноважень як представника неповнолітньої особи.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду та передав справу на розгляд до суду апеляційної інстанції, звернувши увагу на те, що неповнолітня особа, яка досягла 14-річного віку, може укласти договір з адвокатом виключно за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Однак відсутність такої згоди не нівелює правових наслідків укладення договору та наділення адвоката повноваженнями на представництво, крім випадків визнання такого договору недійсним у судовому порядку.

Верховний Суд зазначив, що в разі представництва в суді малолітньої особи адвокат повинен надати суду докази наявності згоди її батьків на укладення договору про надання правничої допомоги. Представляючи особу, яка досягла 14 років, адвокат надає суду документи, що підтверджують повноваження на представництво (ордер, довіреність), без необхідності подання згоди батьків на укладення договору з таким адвокатом. Водночас суд не може вимагати пред'явлення договору про надання правової допомоги для підтвердження повноважень на представництво особи, яка досягла 14 років.

Постанова КЦС ВС від 16 червня 2021 року у справі № 369/13467/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98267310>.

3. Щодо уникнення надмірного формалізму при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження судового рішення

У справі № 466/6958/19-ц, що переглядалася, 30 квітня 2021 року особа подала апеляційну скаргу на рішення місцевого суду від 22 січня 2020 року. Суд апеляційної інстанції відмовив їй у відкритті апеляційного провадження за цією скаргою, оскільки вона була подана більше ніж через рік після спливу одного року з дня складення повного тексту рішення суду, а в клопотанні про поновлення строку на апеляційне оскарження не зазначені обставини непереборної сили.

Верховний Суд звернув увагу на те, що позивач був обізнаний про розгляд справи 22 січня 2020 року. Проте апеляційний суд не встановив, чи наявні у справі докази вручення йому оскаржуваного рішення, оскільки обізнаність позивача про дату розгляду справи не спростовує факту недотримання судом першої інстанції процедури надіслання повного тексту судового рішення стороні, як і не свідчить про ознайомлення сторони зі змістом такого рішення та його мотивами. Також на рішенні суду першої інстанції від 22 січня 2020 року міститься відмітка про те, що повний його текст складено 3 лютого 2020 року. У матеріалах справи є супровідні листи суду від 12 лютого 2020 року та від 3 серпня 2020 року, які не підтверджують направлення копії рішення суду до відома позивача.

Поза увагою апеляційного суду також залишилося те, що згідно з інформацією з ЄДРСР рішення місцевого суду від 22 січня 2020 року надіслано судом до реєстру 23 березня 2021 року, зареєстровано 24 березня 2021 року, а оприлюднено 25 березня 2021 року, тобто за спливом одного року.

Верховний Суд дійшов висновку, що апеляційний суд виявив надмірний формалізм і непропорційність між застосованими засобами та поставленою метою за відсутності інформації щодо результатів розгляду справи, про що свідчать його звернення, а також дані про отримання рішення суду першої інстанції позивачем. Тобто апеляційний суд дійшов передчасного висновку про відмову у відкритті апеляційного провадження.

Постанова КЦС ВС від 3 листопада 2021 року у справі № 466/6958/19-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064204>.

4. Щодо права кредитора на апеляційне оскарження ухвали суду про затвердження мирової угоди

У справі № 346/6034/13-ц місцевий суд, закриваючи провадження, скасував арешт житлового будинку, визнав мирову угоду сторін у справі, зазначивши, що вона не суперечить вимогам закону й не порушує права та законні інтереси інших громадян і держави. Апеляційний суд закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою представника ТОВ на ухвалу місцевого суду про затвердження мирової угоди, керуючись тим, що в товариства відсутнє порушене суб'єктивне право чи майновий інтерес, оскільки за результатом розгляду спору не вирішено питання про їхні права та обов'язки.

Верховний Суд не погодився з таким висновком, указавши, що недійсність договору як приватноправова категорія покликана не допускати чи присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж відновлювати їх. Учасники цивільних відносин не можуть на рівні того чи іншого договору (в тому числі, й мирової угоди) здійснювати кваліфікацію певного договору як недійсного (нікчемного чи оспорюваного), визначати правові наслідки нікчемності правочину, домовлятися про застосування реституції. За домовленістю сторін можуть змінюватися тільки правові наслідки оспорюваного правочину. Застосування конструкції «недійсність акта» та/або реституції не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Апеляційний суд не звернув уваги на те, що в разі використання приватноправового інструментарію не для захисту цивільних прав та інтересів, а для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу судові рішення стосується прав та/або інтересів кредитора.

При обґрунтуванні права на апеляційне оскарження ухвали суду першої інстанції представник товариства зазначав, що суд першої інстанції постановив ухвалу без урахування майнових інтересів ТОВ як кредитора.

Верховний Суд акцентував, що апеляційний суд не перевірів вищезазначені доводи апеляційної скарги та дійшов неправильного висновку про закриття апеляційного провадження, що суперечить п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України.

Постанова КЦС ВС від 27 жовтня 2021 року у справі № 346/6034/13-ц; <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100704340>.

Систематизація та оприлюднення судової практики

Одним зі шляхів забезпечення Верховним Судом сталості та єдності судової практики є її систематизація та оприлюднення. Як і в попередні роки, у 2021 році Верховний Суд приділив значну увагу цьому напрямку діяльності.

Упродовж року Верховний Суд опублікував 112 дайджестів та оглядів: 9 щомісячних і тематичних дайджестів практики Великої Палати; 88 оглядів практики касаційних судів (20 – КАС, 31 – КГС, 18 – ККС, 19 – КЦС); 2 між'юрисдикційні дайджести; 13 оглядів практики Європейського суду з прав людини.

Оприлюднені огляди і дайджести судової практики

У 2021 році Верховний Суд опублікував між'юрисдикційні дайджести, у яких зібрано практику Великої Палати та всіх касаційних судів у справах, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань і з наданням житлово-комунальних послуг. Такі дайджести демонструють комплексне бачення Верховного Суду щодо вирішення складних правових питань, які довго залишалися найбільш проблемними та дискусійними в судовій практиці.

На сьогодні вже на постійній основі Верховний Суд щомісяця публікує огляди практики кожного касаційного суду, які містять тільки найновішу та найважливішу судову практику, оприлюднену в Єдиному реєстрі судових рішень за кожен попередній місяць.

Водночас продовжується діяльність із підготовки тематичних оглядів судової практики касаційних судів, які стосуються вузької сфери суспільних відносин у межах відповідного судочинства. В таких оглядах зібрано правові висновки, що відображають основні підходи до вирішення проблемних питань у справах певної категорії спорів. У 2021 році Верховний Суд підготував тематичні добірки практики Верховного Суду у справах щодо іпотеки, видачі обмежувального припису, захисту прав інтелектуальної власності, оподаткування та публічної фінансової політики тощо.

Верховний Суд щомісяця здійснює підготовку та оприлюднення оглядів рішень ЄСПЛ. У такі огляди потрапляють лише найцікавіші рішення, ухвалені ЄСПЛ у справах як проти України, так і проти інших держав – учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Огляди містять короткий опис обставин справи, правову позицію ЄСПЛ та інформацію

щодо прийнятого ЄСПЛ рішення. Для зручності систематизація викладених в оглядах рішень здійснюється за статтями Конвенції, що дає змогу вже зі змісту огляду зрозуміти, про який аспект конвенційних прав ідеться в певному рішенні.

Також у 2021 році оприлюднено тематичні огляди рішень ЄСПЛ щодо права на житло та щодо відповідальності держави за борги державних підприємств.

База правових позицій Верховного Суду

20 липня 2021 року відбулася презентація інноваційного продукту «База правових позицій Верховного Суду», створеного ВС за підтримки проєкту Європейського Союзу «Право-Justice».

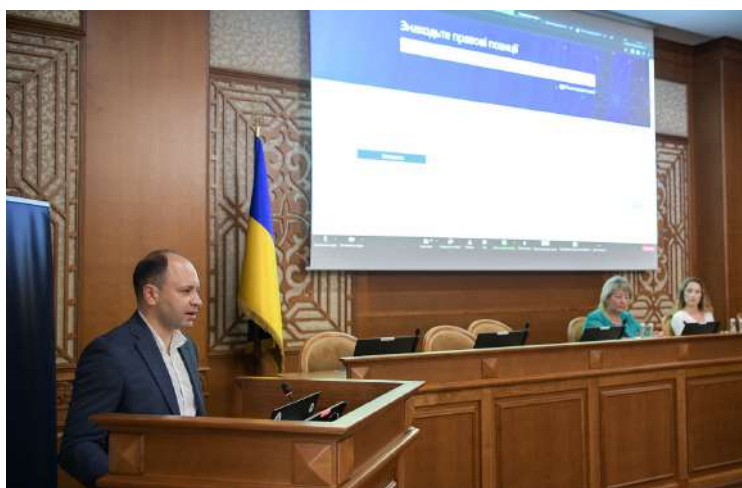

Презентація пошукової Бази правових позицій Верховного Суду

Фахівці департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду взялися поєднати потенціал ІТ-технологій із юриспруденцією, знайти спосіб, який сприятиме ознайомленню з позиціями касаційної інстанції та оптимізує пошук релевантної практики ВС.

Цей продукт став результатом клопіткої і плідної роботи, яка полягала в розробленні програми з аналізу судових рішень, заснованої на використанні потенціалу сучасних цифрових технологій.

Розробники програми переконані, що вона сприятиме забезпеченню єдності судової практики та підвищенню якості роботи представників усіх юридичних професій.

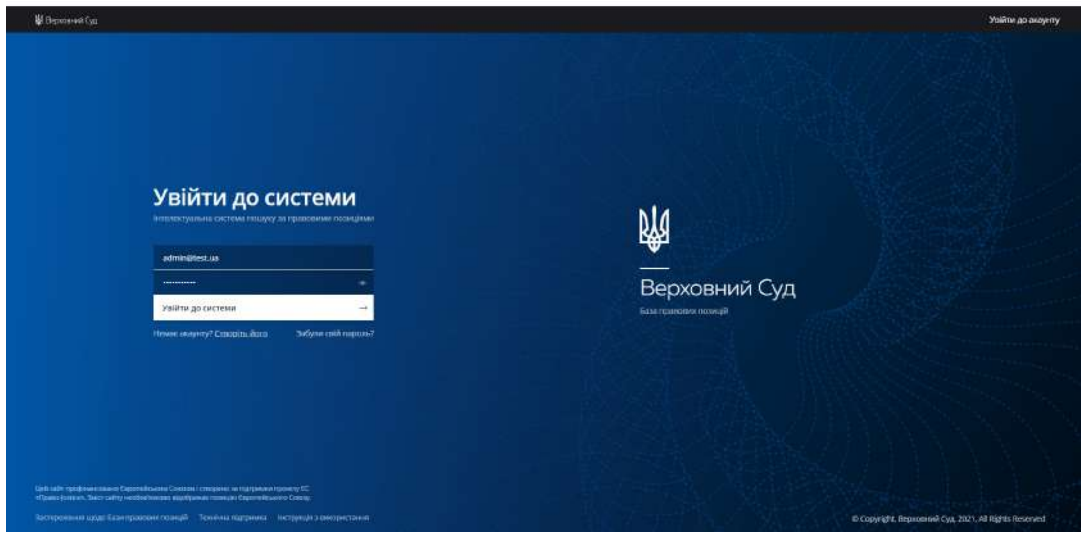
Керівник департаменту аналітичної та правової роботи ВС Расім Бабанли під час презентації Бази правових позицій Верховного Суду

База здійснює пошук за великими фрагментами текстів, за текстовими документами (наприклад, проєктами судових рішень, позовних заяв, апеляційних чи касаційних скарг), а також за посиланням на Єдиний державний реєстр судових рішень.

Тобто якщо ви переглядаєте в цьому реєстрі будь-яке судове рішення і маєте намір знайти релевантну йому практику Верховного Суду, то можете просто скопіювати посилання в реєстрі, вставити його в рядок пошуку в Базі, і вона добере практику до відповідного рішення. Крім того, існує можливість пошуку за ключовими словами та за Правовим тематичним класифікатором (див. детальніше Інструкцію з використання інструментів пошуку в Базі правових позицій Верховного Суду).

Нині в Базі зареєстровано понад 10 тис. користувачів, а середня кількість відвідувачів сайту на день становить приблизно 500.

Наразі здійснюється робота з пошуку напрямів удосконалення Базі: як щодо подолання ймовірних, виявлених під час тестової експлуатації недоліків, так і щодо покращення Базі як інструменту пошуку.

Для користування Базою правових позицій необхідно створити акаунт на сайті <https://lpd.court.gov.ua/>

Діяльність Пленуму Верховного Суду

Упродовж 2021 року Пленум Верховного Суду, до складу якого входять усі судді ВС, вирішував ключові питання, віднесені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» до його компетенції.

Протягом звітнього періоду відбулося п'ять засідань Пленуму Верховного Суду, на яких прийнято 15 постанов, а за час усієї його діяльності – 68 постанов.

Одне з головних повноважень Пленуму – обрання на посаду Голови Верховного Суду. У зв'язку зі спливом строку повноважень Голови ВС (2017–2021) Валентини Данішевської колектив ВС довірив найвищу посаду в Суді Всеволоду Князеву, який до того був Секретарем Великої Палати ВС. Новообраний Голова ВС приступив до виконання своїх обов'язків 1 грудня 2021 року.

Всеволод Князев отримав підтримку більшості колег та очолив Верховний Суд 1 грудня 2021 року

Інше важливе кадрове завдання, яке у звітному періоді вирішив Пленум ВС, – обрання із числа суддів ВС за поданням Голови ВС секретаря Пленуму. Із грудня 2021 року судді Верховного Суду вдруге поспіль довірили цю посаду судді, секретареві Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Дмитру Луспенику.

Окрім того, Пленум ВС прийняв низку важливих постанов, які покликані скерувати процесуальну та організаційну діяльність суддів Верховного Суду. У лютому 2021 року Пленум ВС заслухав доповідь про діяльність робочої групи з розроблення стратегії діяльності ВС щодо стандартів структури судового рішення та рекомендував робочій групі продовжити роботу. Зокрема, йшлося про вдосконалення модельної структури постанови ВС, розробку відповідного навчального тренінгу та проведення його для суддів Верховного Суду. Це дасть змогу всебічно обговорити проблеми в написанні судових рішень (серед яких – неналежне впорядкування тексту, перенасичення юридичною термінологією, розтягнутий опис фактів і доказів без жодного контексту, надто довгі речення, надмірне цитування тощо) та знайти шляхи їх вирішення.

У вересні 2021 року затверджено Положення про офіційний друкований орган Верховного Суду та склад редакційної колегії журналу «Вісник Верховного Суду». Журнал «Вісник Верховного Суду» є спеціалізованим офіційним науково-практичним друкованим періодичним виданням. Його основні завдання полягають в оперативному доведенні до суддів і громадськості постанов

Пленуму ВС, судової практики Верховного Суду та інших судів, матеріалів з питань організації діяльності судів, з питань теорії і практики застосування матеріального та процесуального права, інших матеріалів, інформації про найважливіші події, що відбуваються у Верховному Суді, а також поза його межами за участю суддів ВС. Журнал «Вісник Верховного Суду» видаватиметься в електронному вигляді.

При цьому Пленум ВС здійснює моніторинг і контроль за діяльністю Науково-консультативної ради при ВС.

Упродовж 2021 року відбулося п'ять засідань Пленуму ВС,
на яких прийнято 15 постанов

Окремо слід зупинитися на такому повноваженні Пленуму ВС, як ухвалення рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів.

8 жовтня 2021 року Пленум ВС звернувся до КСУ з конституційним поданням щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) деяких положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та Закону України від 14 липня 2021 року № 1635-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя».

Пленум ВС дійшов висновку, що низка положень цього Закону мають ознаки таких, що не відповідають Конституції України. Так, по-перше, за результатами оцінювання Етичною радою членів ВРП ймовірним є відсторонення від посади членів ВРП і, як наслідок, припинення діяльності ВРП у зв'язку з відсутністю кворуму цього конституційного органу. Отже, положення Закону в їх системному зв'язку допускають одномоментне припинення діяльності ВРП.

По-друге, ухвалення нормативно-правових актів, що передбачають повторне оцінювання суддів, які є членами ВРП, має ознаки чергового втручання парламенту в незалежність судової влади загалом, що неприпустимо для належного стану здійснення правосуддя та конституційного ладу.

По-третє, відповідно до усталених міжнародних стандартів звільнення осіб із вагомих державних посад шляхом ухвалення нормативно-правових актів є недопустимим.

По-четверте, згідно з іншими усталеними міжнародними стандартами у сфері правосуддя відповідальним за вирішення питань суддівської кар'єри, дисциплінарної відповідальності

суддів має бути орган, незалежний від виконавчої та законодавчої влади; він має функціонувати у складі, де більшість членів – судді, обрані іншими суддями. Утім, цей стандарт не дотримано в питаннях визначення порядку ухвалення рішення Етичною радою, адже волевиявлення представників міжнародних організацій превалює над волевиявленням членів Етичної ради із числа суддів або суддів у відставці, визначених Радою суддів України.

У грудні 2021 року прийнята постанова Пленуму ВС про звернення до КСУ з поданням щодо конституційності окремих положень законів України «Про виконавче провадження» та «Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування».

Враховуючи, що обов'язком держави є забезпечення виконання остаточного рішення, і беручи до уваги тривалу дію мораторію на звернення стягнення на активи товариства за зобов'язаннями підприємств залізничного транспорту, що розміщені на території проведення антитерористичної операції, відсутність правової визначеності щодо настання події, з яким пов'язана втрата чинності мораторієм, а також сумніви щодо існування легітимної мети такого мораторію, Пленум ВС вирішив звернутися до КСУ для розгляду питання про відповідність Конституції України п. 11 ч. 1 ст. 34, п. 10-1 розд. XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», пунктів 5-1 та 5-2 розд. III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування».

Пленум ВС звертався до Конституційного Суду України з питань конституційності норм законів

Також у 2021 році Пленум ВС вносив зміни до структури та штатного розпису апарату Верховного Суду, затверджував бюджетний запит ВС на 2022 рік і вирішував інші важливі питання, віднесені законом до його компетенції.

Усі постанови Пленуму можна знайти на офіційному вебсайті Верховного Суду – https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanovi_plenumu/.

«Упродовж своєї діяльності Пленум ВС змушений був реагувати на неконституційні закони влади щодо порушення гарантій незалежності суддів, статусу судді, у тому числі суддів Верховного Суду, як-от: обмеження суддівської винагороди, скорочення складу ВС, притягнення до дисциплінарної відповідальності за скасування судового рішення, антиконвенційне

запровадження деяких касаційних процесуальних фільтрів тощо. Пленум ВС оперативно розглядав ці нагальні питання та реагував на виклики в межах своєї компетенції», – зазначив секретар Пленуму ВС Дмитро Луспеник.

Секретар Пленуму ВС Дмитро Луспеник

Секретар Пленуму ВС звернув увагу на те, що зміни до процесуального законодавства з 2017 року уможливили частіші звернення судів до Пленуму ВС з метою звернення до КСУ. За чотири роки Пленум ВС прийняв 17 таких постанов. Їх підготовка потребувала чимало часу.

Серед іншого до повноважень Пленуму ВС входить надання роз'яснень рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики. Секретар Пленуму ВС зауважив, що Верховний Суд усе більше замислюється над тим, що роз'яснювальні постанови Пленуму потрібні. При цьому обговорюється формат цієї роботи, алгоритм дій тощо. «Таке повноваження Пленуму ВС спрямоване на підтримку однакового тлумачення й застосування судами норм права та є одним з елементів конституційного механізму охорони єдності української правової системи. Заперечення цього повноваження Верховного Суду є обмеженням його конституційних і законодавчих функцій та призначення ВС як найвищого суду в системі судустрою», – переконаний Дмитро Луспеник.

Законопроектна робота

Упродовж 2021 року Верховний Суд опрацював 208 проектів законів України, що на 50 проектів більше, ніж торік. Більшість із них надійшли від профільних комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань правоохоронної діяльності.

Представники Верховного Суду брали участь у робочих групах щодо розробки законопроектів та в засіданнях профільних парламентських комітетів.

Зосередимо увагу на найважливіших ініціативах, щодо яких свої висновки надавав Верховний Суд.

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» (реєстр. № 3711-д від 29 січня 2021 року).

Законопроект мав на меті привести положення законодавства України у відповідність до рішень Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 та від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, відновити роботу ВККС України, вдосконалити процедуру її формування та діяльності. Верховний Суд підтримав цю законодавчу ініціативу. Закон був прийнятий 13 липня 2021 року.

2. Проекти законів України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" (щодо приведення положень Закону у відповідність до Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020)» (реєстр. № 5456 від 30 квітня 2021 року) та «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо врегулювання діяльності Верховного Суду та статусу суддів Вищих спеціалізованих судів України, які ліквідуються» (реєстр. № 5456-1 від 20 травня 2021 року).

Законопроекти стосуються приведення положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у відповідність до цього Рішення КСУ, а також усунення інституційного дуалізму щодо подальшого функціонування найвищої інстанції судової влади в Україні – Верховного Суду, врегулювання питання продовження суддівської кар'єри для суддів Верховного Суду України та суддів вищих спеціалізованих судів.

У своєму висновку Верховний Суд рекомендував Верховній Раді України відхилити законопроект № 5456, водночас зазначив, що положення законопроекту № 5456-1

відповідають його меті, а реалізація відповідних положень загалом сприятиме вирішенню питання щодо продовження суддівської кар'єри суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів. При цьому вказав, що для належної реалізації положень законопроекту № 5456-1 потрібно визначити джерела фінансування видатків, необхідних для покриття відповідних витрат із Державного бюджету України.

3. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та інших Законів щодо дистанційного проведення з'їзду суддів України з кадрових питань» (реєстр. № 5231 від 12 березня 2021 року) та альтернативний проект Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та інших Законів щодо дистанційного проведення з'їзду суддів України з кадрових питань» (реєстр. № 5231-1 від 30 березня 2021 року).

Законопроектами, зокрема, пропонувалося змінити порядок проведення з'їзду суддів України та прийняття на ньому рішень із кадрових питань, а саме запровадити механізм дистанційного електронного голосування з кадрових питань на з'їзді суддів України, у якому братимуть участь усі діючі судді, тощо.

Верховний Суд зазначив про необхідність доопрацювання вказаних законопроектів з огляду на фундаментальність запропонованих ними змін. Положеннями Конституції України (статті 131, 148) передбачено обрання членів ВРП та призначення суддів КСУ з'їздом суддів України. Водночас з'їзд суддів України є не загальними зборами суддів України, а органом, до якого обирають делегатів від суддівського корпусу, а тому надання всім суддям України права голосування не відповідатиме зазначеним нормам Конституції України. Отже, перехід на дистанційне голосування потребуватиме внесення змін до Основного Закону. Крім того, імплементація дистанційного електронного голосування становить істотні загрози таємному голосуванню, адже волевиявлення шляхом електронного голосування залишатиме цифрові сліди.

4. На вивченні у Верховному Суді перебували також проект Закону України «Про внесення змін до Прикінцевих положень Закону України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» (реєстр. № 5797 від 16 липня 2021 року).

Законопроектом передбачається внесення у КПК України та низку інших законодавчих актів змін, які враховують можливості поетапного запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) та її функціонування у складі окремих підсистем (модулів).

Верховний Суд підтримав указані пропозиції з огляду на те, що вони спрямовані на усунення прогалин у відповідному чинному законодавстві. Йдеться про можливість запровадження всієї ЄСІТС без можливості її поетапного запровадження та функціонування у складі окремих підсистем (модулів). Підтримуючи в цілому запропоновані законопроектом положення, Верховний Суд з метою забезпечення ефективного функціонування ЄСІТС у кримінальному провадженні запропонував унести інші зміни до КПК України.

5. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання» (реєстр. № 5653 від 11 червня 2021 року).

Верховний Суд погодився з необхідністю прийняття цього законопроєкту, оскільки він спрямований на вирішення проблеми неналежних умов тримання під вартою та відбування покарання у виді позбавлення волі, констатованої в рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «Сукачов проти України» (заява № 14057/17) та «Невмержицький проти України» (заява № 54825/00).

Науково-консультативна рада при Верховному Суді

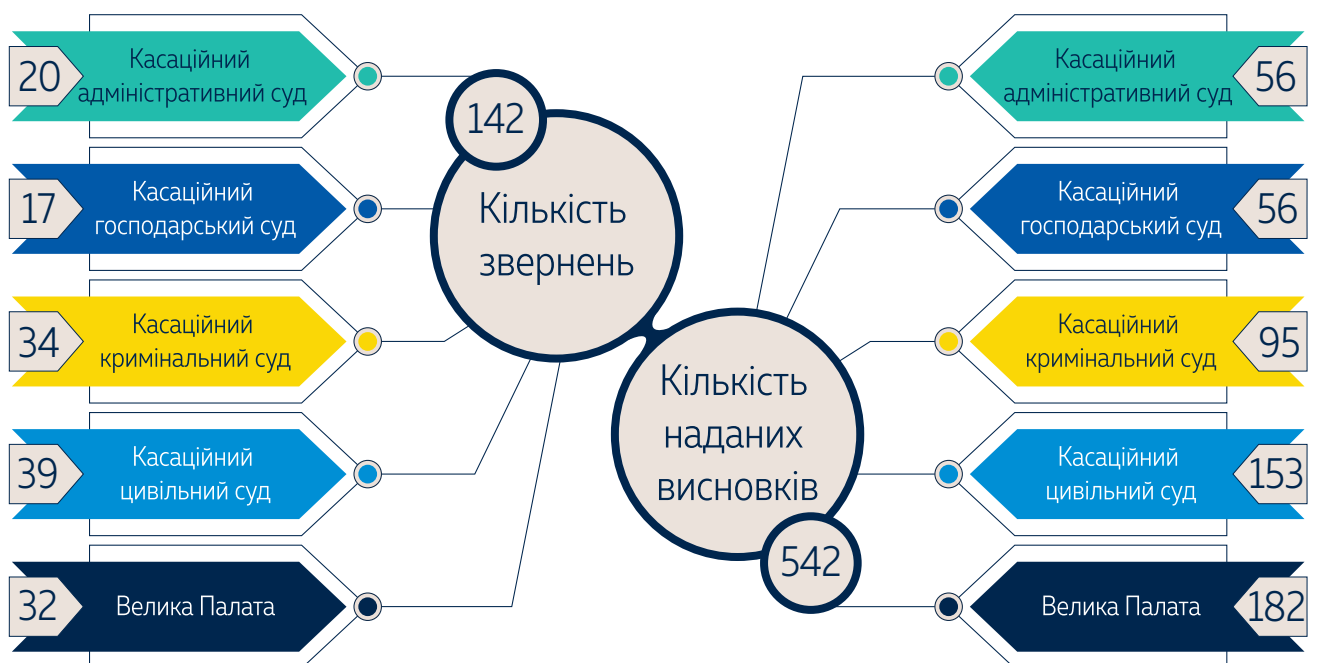
За чотири роки діяльності Науково-консультативна рада стала надійним партнером Верховного Суду у вирішенні складних правових дилем. Міцний теоретичний фундамент у сфері права забезпечують 123 авторитетні науковці, які входять до складу НКР при ВС.

З року в рік діяльність Науково-консультативної ради стає інтенсивнішою. У 2018 році члени НКР надали 300 висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребували наукового забезпечення, за наступні два роки було надано понад 400 таких висновків щороку. У 2021 році їх кількість становить понад 500.

Упродовж 2021 року судді Верховного Суду надіслали до Науково-консультативної ради 142 запити (Велика Палата – 32, Касаційний адміністративний суд – 20, Касаційний господарський суд – 17, Касаційний кримінальний суд – 34, Касаційний цивільний суд – 39).

Науковці надали 542 наукові висновки: для суддів Великої Палати – 182, Касаційного адміністративного суду – 56, Касаційного господарського суду – 56, Касаційного кримінального суду – 95, Касаційного цивільного суду – 153. Окрім того, у звітному періоді надійшло 36 наукових висновків на звернення суддів у грудні 2020 року.

Кількість звернень суддів Верховного Суду до Науково-консультативної ради та наданих їй членами наукових висновків

«Роль наукової думки в досягненні головних завдань, які стоять перед Верховним Судом щодо забезпечення сталості та єдності практики, вкрай вагома. Судове рішення, посилене авторитетним науковим підґрунтям, є стійкішим до подальших відступів та зміни практики. Саме тому важлива не тільки кількість наданих науковцями висновків, а і їх якість», – зазначив вчений секретар НКР, суддя Великої Палати ВС професор, д. ю. н. Леонід Лобойко.

Вчений секретар НКР Леонід Лобойко

Апарат Верховного Суду

Апарат Верховного Суду – це команда професіоналів: юристів, економістів, бухгалтерів, науковців, кадровиків, працівників інформаційно-телекомунікаційної сфери, менеджерів, адміністраторів, журналістів, документознавців, господарників, які на чолі з керівником апарату Ольгою Булкою забезпечують діяльність Верховного Суду та своєю щоденною працею створюють надійне підґрунтя для здійснення суддями основного завдання Верховного Суду – розгляду судових справ та формування єдиної судової практики.

Керівник апарату Верховного Суду Ольга Булка

До складу апарату входить 20 самостійних структурних підрозділів: департамент, управління, відділи, сектори, служби. В апараті утворено окремі структурні підрозділи для вирішення питань організаційного забезпечення діяльності відповідних касаційних судів – секретаріати, які очолюють заступники керівника апарату Верховного Суду: Наталія Богданюк (секретаріат КАС ВС), Наталія Пляс (секретаріат КГС ВС), Юрій Хім'як (секретаріат ККС ВС) і Віктор Капустинський (секретаріат КЦС ВС).

Керівництво апарату ВС

Протягом 2021 року апарат Верховного Суду продовжував виконувати звичні поточні завдання, закінчував великі проекти, розпочаті в попередні роки, впроваджував інноваційні рішення та вирішував питання щодо оптимізації внутрішніх процесів.

Детальніше про результати роботи ключових структурних підрозділів Верховного Суду – далі.

Кадрове забезпечення

Верховний Суд завжди ретельно ставиться до добору персоналу та високо цінує фахових і відповідальних спеціалістів, які забезпечують ефективну й злагоджену роботу Суду. Для залучення до роботи у Верховному Суді найкращих професіоналів у ВС протягом року проведено 14 конкурсів та 8 тимчасових доборів на вакантні посади державної служби. Конкуренція була досить високою – на 163 посади претендували 4 464 особи, тобто в середньому конкурс на одну посаду становив 27 осіб. Загалом за минулий рік персональний склад апарату ВС та патронатної служби поповнили 85 фахівців.

Упродовж року управління кадрової роботи також опікувалося питаннями, пов'язаними з навчанням і підвищенням кваліфікації працівників, організацією проходження практики та стажування у ВС, оцінюванням результатів службової діяльності працівників апарату тощо.

Так, у 2021 році державними службовцями складено 1 014 індивідуальних програм, 1 013 з яких були успішно виконані.

За результатами оцінювання службової діяльності 985 державних службовців відмінну оцінку отримали 912 осіб, позитивну – 72, негативну – 1.

Гендерний склад апарату ВС

Фінансове забезпечення

Під час формування та використання фінансових ресурсів загального і спеціального фондів державного бюджету Верховний Суд підготував, зокрема, такі документи:

- 1) розпис бюджету Верховного Суду на 2021 рік за бюджетною програмою 0551010 «Здійснення правосуддя Верховним Судом»;

- 2) розподіл показників зведених кошторисів, розподіл показників зведених планів асигнувань загального фонду держбюджету, розподіл показників зведених планів асигнувань спеціального фонду держбюджету, зведення показників спеціального фонду;
- 3) кошторис Верховного Суду на 2021 рік та зміни до нього, план асигнувань загального фонду бюджету, план спеціального фонду бюджету, зведення показників спецфонду кошторису на 2021 рік;
- 4) паспорт бюджетної програми на 2021 рік – <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/pasport/>.

Касові видатки Верховного Суду за 2021 рік

Юридичне забезпечення

Упродовж 2021 року Верховний Суд організував 218 процедур публічних закупівель, 228 закупівель уповноваженої особи та уклав 477 договорів про закупівлю товарів, робіт і послуг, необхідних для забезпечення належної роботи Суду.

Відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» державні закупівлі відбуваються, зокрема, шляхом оголошення тендерів на закупівлю товарів, робіт і послуг, які розміщуються в електронній системі публічних закупівель «Prozorro», а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість постачати це державі – <https://prozorro.gov.ua/tender/search?edrpou=41721784>.

Крім того, працівники управління юридичного забезпечення ВС здійснили представництво інтересів Верховного Суду у 117 справах у порядку цивільного та адміністративного судочинства і в 16 кримінальних провадженнях, провели юридичну експертизу 168 проєктів організаційно-розпорядчих документів Суду.

У ВС на постійній основі здійснюються облік, систематизація і зберігання законодавчих та інших нормативно-правових актів, підтримуються їх тексти в контрольному стані. Минулого року таким чином опрацьовано майже 14 тис. документів. Також підготовлено 444 інформаційні довідки під час проведення моніторингу інформації про офіційне оприлюднення законодавчих актів у друкованих виданнях.

Активно продовжує працювати й бібліотека Верховного Суду. Зокрема, у 2021 році користувачі звернулися майже 6 тис. разів до співробітників відповідного структурного підрозділу ВС за наданням допомоги з пошуку та добору необхідних документів. Суддям і працівникам апарату ВС було видано понад 15 тис. інформаційно-аналітичних матеріалів – книг, журналів, газет, авторефератів, наукових статей, нормативно-правових актів та інтернет-матеріалів. Крім цього, судді можуть одержувати в тимчасове користування літературу з фондів Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національної історичної бібліотеки України.

Бібліотека Касаційного адміністративного суду у складі ВС
на вул. Московській, 8

Інформаційно-технічне забезпечення

У 2021 році Верховний Суд продовжував упроваджувати в свою діяльність сучасні інформаційно-комунікаційні технології та розгортати нові сервіси взаємодії з підсистемою «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), інтегрував автоматизовану систему діловодства Верховного Суду (АСДС ВС) із підсистемою «Електронний суд» ЄСІТС, забезпечив функціонування підсистеми «Електронний суд» у Касаційному цивільному суді у складі ВС, оновив та додав до інформаційно-телекомунікаційної системи Суду 239 комплектів комп'ютерної техніки, 3 сервери, 3 системи збереження даних, 25 швидкісних сканерів та 62 багатофункціональні пристрої.

Управління адміністрування автоматизованих систем та інформаційної безпеки виконувало заходи із забезпечення захисту інформації у Верховному Суді. Зокрема, розпочато побудову комплексної системи захисту інформації (КСЗІ) на об'єктах інформаційної діяльності Верховного Суду, розроблено та погоджено з Адміністрацією Держспецзв'язку технічне завдання на створення КСЗІ, розроблено план захисту й техноробочий проєкт КСЗІ. Також своєчасно оновлюються версії програми захисту комп'ютерного, серверного, мережевого обладнання від комп'ютерних вірусів, продовжується поетапне переведення

абонентів телефонного зв'язку на сучасний IP-зв'язок, розроблено проєкт із технічного переоснащення комплексу систем охоронного призначення Верховного Суду за адресами: вул. П. Орлика, 8, 4, 4-А.

Минулого року підготовлено також технічні завдання, організовано укладення договорів про надання послуг з розміщення Бази правових позицій Верховного Суду та інфраструктурних елементів, а також послуг із постачання ліцензій на програмне забезпечення Zoom.

Протягом звітного періоду також забезпечено проведення майже чотирьох тисяч судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку і технічний супровід надсилання до Єдиного державного реєстру судових рішень понад 86 тис. електронних копій судових рішень.

Матеріально-технічне забезпечення

Верховний Суд розміщується в 11 будівлях, які необхідно підтримувати в належному стані. Крім цього, потрібно здійснювати ресурсне та господарське забезпечення діяльності Суду.

Так, минулого року продовжувався масштабний будівельний проєкт Верховного Суду – реставраційний ремонт будівлі Верховного Суду на просп. Повітрофлотському, 28, де розміщений Касаційний цивільний суд у складі ВС.

У 2020-му завершено реставраційний ремонт правого крила будівлі – пам'ятки культурної спадщини, зведеної в 1914–1918 роках, облаштовано зали судових засідань, які оснащені сучасними технічними засобами, зручні зони для відвідувачів суду, створено умови для безперешкодного доступу до приміщення суду людей з інвалідністю та маломобільних груп населення. В будівлі суду обладнано конвойне приміщення, в якому розміщено 16 камер для тримання засуджених під вартою до і після судових засідань, для конвоювання підсудних до залів судових засідань забезпечено окремий ізольований маршрут.

У 2021 році тривав реставраційний ремонт у лівому крилі будівлі. Планується, що саме тут розміститься КЦС ВС, а в правому крилі працюватиме Касаційний кримінальний суд у складі ВС, який звільнить приміщення на вул. Пилипа Орлика, 4, що перебуває в аварійному стані.

Крім цього, на етапі завершення також капітальний ремонт громадської приймальні КЦС ВС, де створено всі умови для громадян, які бажають подати касаційну скаргу, отримати необхідну інформацію про рух справи або написати звернення. У приймальні обладнано кімнату для ознайомлення з матеріалами справи, яка оснащена комп'ютерною технікою з можливістю доступу до інтернету і копіювальною технікою.

Громадська приймальня Касаційного цивільного суду у складі ВС після капітального ремонту

Минулого року проведено капітальний ремонт даху та огорожувальних конструкцій мансардного поверху, розроблено й затверджено проєкт щодо заміни ліфтів будівлі Касаційного господарського суду у складі ВС, розташованої на вул. О. Копиленка, 6, ліфтів будівлі, що на вул. П. Орлика, 4-А, і розпочато капітальний ремонт системи опалення, вентиляції та кондиціонування адмінбудинку, який розташований на вул. П. Орлика, 8.

З метою створення належних умов і не залежного від заводу «Арсенал» функціонування Касаційного адміністративного суду у складі ВС та забезпечення режиму економного споживання комунальних послуг минулого року розпочато будівництво й приєднання будівлі до міських мереж водо- і тепlopостачання.

Загалом у 2021 році здійснювалися заходи з будівництва, капітального ремонту, реконструкції та реставрації 10 об'єктів, з них уведено в експлуатацію 3 об'єкти.

У ВС регулярно проводять навчання з пожежної безпеки із залученням фахівців ДСНС України

Документальне забезпечення

Організація роботи з документами, правильність їх оформлення і своєчасність проходження, приймання, опрацювання та доставка кореспонденції адресатам – суддям і працівникам апарату, експедиційна обробка, обробка та реєстрація документів, що надійшли на поштові адреси та офіційні електронні адреси Верховного Суду, – компетенція управління автоматизованого документообігу та управлінське забезпечення автоматизованого документообігу Великої Палати і касаційних судів у складі ВС.

Протягом 2021 року цими структурними підрозділами опрацьовано понад 1,3 млн одиниць вхідної та вихідної кореспонденції: процесуальних документів і документів загального діловодства – листів, заяв, запитів, повідомлень, звернень та інших документів.

У звітному періоді оновлено Інструкцію з діловодства Верховного Суду – основний нормативно-методичний документ, що визначає і встановлює єдиний порядок організації роботи з документами (наказ керівника апарату ВС від 31 грудня 2021 року № 129) – https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva.

Крім цього, протягом 2021 року здійснювався плановий облік та зберігання документів Суду, комплектування архіву, підготовка документів та архівних справ для передачі їх в установленому порядку на постійне зберігання до Державного архіву України.

Внутрішній аудит

З метою запобігання недолікам у діяльності Суду та неефективному витрачання бюджетних коштів відділ внутрішнього аудиту Верховного Суду регулярно оцінює дієвість функціонування системи внутрішнього контролю, правильність ведення бухгалтерського обліку, фінансової і бюджетної звітності, управління державним майном, ступінь виконання і досягнення цілей, визначених у стратегічних та річних планах, ефективність планування і виконання бюджетних програм та їх результатів, управління бюджетними коштами, використання і збереження активів, надійність, результативність інформаційних систем та технологій, а також ризики, які негативно впливають на виконання завдань і функцій Суду.

Протягом 2021 року відділ організував і провів чотири планові внутрішні аудити, результати яких задокументовані в аудиторських звітах, а також надав понад 30 рекомендацій щодо вдосконалення системи управління, внутрішнього контролю та управління ризиками.

Запобігання та виявлення корупції

Відділ запобігання та виявлення корупції Верховного Суду організовує та контролює проведення заходів стосовно запобігання корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним із корупцією, організовує роботу з оцінювання корупційних ризиків у діяльності Верховного Суду.

У 2021 році підготовлено й затверджено Антикорупційну програму Верховного Суду на 2021–2024 роки – https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/doc_z_pytan_zapobigannya_korup_1/antikor_2021_2024.

В рамках надання методичної та консультаційної допомоги працівникам Верховного Суду підготовлено 9 матеріалів інформаційного характеру (5 інформаційних листів, 2 методичні матеріали, 2 інформаційні довідки) і надано понад тисячу консультацій з питань дотримання антикорупційного законодавства.

Також Суд вживав заходів із запобігання та виявлення в працівників апарату ВС конфлікту інтересів і взаємодіяв із Національним агентством з питань запобігання корупції та іншими спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції.

Міжнародна діяльність

У 2021 році Верховний Суд успішно здійснював міжнародне співробітництво – як у рамках наявних проєктів, так і започатковуючи нові – з метою запозичення кращих світових практик задля підвищення ефективності роботи Суду та подолання викликів, які постають перед судовою владою в усьому світі.

Протягом 2021 року пріоритетним форматом міжнародного співробітництва Верховного Суду залишався онлайн-режим. Водночас поступово міжнародна спільнота поверталася до офлайну. Зокрема, минулого року представники Верховного Суду відвідали з робочими візитами провідні міжнародні інституції.

Голова ВС (2017–2021) Валентина Данішевська взяла участь у традиційному відкритті судового року Європейського суду з прав людини, яке відбулося 10 вересня 2021 року в Страсбурзі (щорічна січнева подія була перенесена на вересень у зв'язку з карантинними обмеженнями). У межах візиту Валентина Данішевська зустрілася з Головою Європейського суду з прав людини Робертом Спано, вони обговорили питання співпраці Верховного Суду та ЄСПЛ. Під час заходу Голова ВС (2017–2021) зустрілась із Генеральним секретарем Ради Європи Марією Пейчинович-Бурич, Секретарем Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) Сімоною Граната-Менгіні, Генеральним директором Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи Крістосом Джакомопулосом та іншими посадовими особами.

Валентина Данішевська зустрілася з Генеральним секретарем РЄ Марією Пейчинович-Бурич та Секретарем Венеційської комісії Сімоною Граната-Менгіні

16–18 грудня 2021 року делегація Верховного Суду на чолі з новообраним Головою Всеволодом Князєвим відвідала Раду Європи на запрошення Генерального директорату з прав людини та верховенства права РЄ. До складу делегації увійшли голова Касаційного кримінального суду у складі ВС Станіслав Кравченко, суддя ККС ВС Лев Кишакевич, суддя Великої Палати ВС Тетяна Анцупова, керівник департаменту аналітичної та правової роботи ВС Расім Бабанли і начальник відділу міжнародно-правової взаємодії ВС Ліна Губар.

Метою робочого візиту було обговорення розвитку судової практики судів України стосовно належних засобів правового захисту крізь призму практики ЄСПЛ та Комітету міністрів РЄ. Під час цього візиту відбулися також інші робочі зустрічі з представниками Ради Європи щодо виконання Україною рішень ЄСПЛ.

Делегація суддів ВС та Постійний представник України при Раді Європи Борис Тарасюк

Із 17 по 20 жовтня у Словенії (м. Блед) у межах співпраці з Інститутом «Правова ініціатива у Центральній та Східній Європі» (Інститут CEELI) проходила XI конференція голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи. Захід, у якому взяли участь представники верховних судів із 15 країн Центральної та Східної Європи, включно з Україною, був присвячений обговоренню таких питань, як незалежність суддів, ефективність правосуддя, доступ до правосуддя, роль судових рад і боротьба з наслідками пандемії COVID-19. Співорганізатором конференції став Верховний суд Словенії.

Конференція голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи, м. Блед (Словенія), 17–20 жовтня 2021 року

Міжнародні зустрічі відбувалися також у Верховному Суді. Так, у листопаді 2021 року ВС відвідали представники Місії високого рівня Ради Європи з питань виконання рішень ЄСПЛ. Місію очолював Генеральний директор Генерального директорату з прав людини та верховенства права РЄ Крістос Джакомпулос. Під час зустрічі керівництва ВС із представниками Місії мова йшла про стан виконання Україною рішень ЄСПЛ.

Зустріч керівництва ВС з делегацією Ради Європи, 19 листопада 2021 року

Окрім цього, Верховний Суд активно налагоджував комунікацію з іноземними судами касаційної інстанції, зокрема розпочав співробітництво з верховними судами Естонії та Італії. У листопаді відбулася перша установча онлайн-зустріч керівництва ВС з Головою Верховного суду Естонії, під час якої було погоджено напрями та формат майбутньої взаємодії.

Упродовж минулого року міжнародні партнери також виступали співорганізаторами низки науково-практичних заходів, у яких брали участь судді, працівники апаратів судів, представники органів державної влади, іноземні й національні експерти.

Традиційно в січні Верховний Суд спільно з проєктом ЄС «Право-Justice» удруге провів міжнародну конференцію, присвячену питанням застосування права ЄС у судовій практиці. Також організовано серію п'ятиденних тренінгів із конкурентного права для суддів КГС ВС та чотириденний тренінг для суддів Касаційного адміністративного суду у складі ВС з питань державної допомоги ЄС.

За сприяння цього проєкту Касаційний цивільний суд у складі ВС налагодив співпрацю з Постійним бюро Гаазької конференції, у рамках якої було організовано низку заходів для суддів та працівників апарату ВС із підвищення ефективності використання інструментів Гаазької конференції з міжнародного приватного права. Ці семінари стали початком плідної взаємодії щодо застосування Гаазьких конвенцій.

Семінар щодо підвищення ефективності використання інструментів Гаазької конференції, 7 жовтня 2021 року

У 2021 році виповнилося 30 років від дня створення господарських (арбітражних) судів України. З нагоди цієї знакової для всієї судової системи події Верховний Суд разом із партнерами організував в онлайн-режимі круглі столи «Право на справедливий суд та заходи щодо забезпечення захисту корпоративних прав» (12 березня), «Інтелектуальна власність: розвиток законодавства та еволюція господарського судочинства» (31 березня), «Правозастосування та судова практика у процедурах банкрутства і неплатоспроможності» (23 квітня) і Міжнародну науково-практичну конференцію «Адаптація земельного законодавства України до вимог Європейського Союзу. Гарантії прав на землю» (3 червня).

Ці заходи були підтримані партнерами Верховного Суду: проєктами Ради Європи «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини» і «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя» та проєктом ЄС «Право-Justice».

У березні – червні 2021 року відбулася низка науково-практичних заходів з нагоди 30-річчя від дня створення господарських (арбітражних) судів

Щодо питань виконання рішень ЄСПЛ Верховний Суд активно співпрацював із проектом РЄ «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини», діяльність якого тривала два роки й завершилась у червні 2021 року. Одним із головних досягнень проекту стали схвалена ще 30 вересня 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1218-р Національна стратегія розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2022 року та план заходів щодо її реалізації.

Також цей проєкт провів соціологічне дослідження з метою визначення основних чинників надмірної тривалості судових проваджень і масштабів їхнього впливу, а також установлення механізмів розв'язання цієї проблеми. У ВС було створено робочу групу для вирішення проблеми надмірної тривалості судових проваджень у контексті виконання рішень ЄСПЛ у справах «Світлана Науменко проти України» і «Меріт проти України». Ця робоча група розробила особливу методологію підрахунку, з використанням якої проведено експериментальний аналіз тривалості розгляду цивільних і кримінальних справ.

До того ж у межах вказаного проєкту 19 квітня 2021 року відбувся семінар щодо вдосконалення системи збору та аналізу судових даних для прийняття стратегічних рішень, на якому презентували пілотну версію системи управління та моніторингу діяльності Верховного Суду.

Активним було й минулорічне співробітництво з проектом РЄ «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя». Від початку своєї діяльності проєкт провів низку заходів із питань підтримки судової влади України щодо забезпечення

кращого доступу до правосуддя, фінансового стану судової влади, принципів юридичної визначеності, розробки навчального курсу для суддів і помічників суддів адміністративних судів та нормативно-правового регулювання статусу помічників суддів.

29 листопада 2021 року проєкт презентував Висновок № 24 Консультативної ради європейських судів «Еволюція судових рад і їхня роль у незалежних і неупереджених судових системах».

Учасники презентації Висновку № 24 КРЕС, 29 листопада 2021 року

У рамках проєкту РЕ «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції» Верховний Суд був залучений до заходів із питань надмірної тривалості розгляду справ в Україні, встановленої ЄСПЛ у справах «Світлана Науменко проти України» та «Меріт проти України», незалежності й ефективності прокуратури України в контексті реформ.

Голова ВС Всеволод Князев зустрівся з Головою Офісу РЕ в Україні Стеном Ньорловим, 20 грудня 2021 року

Продовжуючи практику організації онлайн-вебінарів, програма USAID «Нове правосуддя» спільно з Національною школою суддів України й Національним суддівським коледжем у місті Рено (США) у 2021 році провела вебінари з питань лідерства, ефективного розгляду малозначних справ, навичок ефективної організації та управління судовим процесом, штучного інтелекту тощо.

Крім цього, програма ініціювала експертні дискусії щодо стандартів перевірки доброчесності державних службовців і представників судової влади, які продовжуватимуться у 2022 році.

У грудні 2021 року завершилася робота канадсько-українського проєкту підтримки судової реформи, результатом співпраці з яким став навчальний курс із написання судових рішень.

У межах судового адміністрування проєкт підготував та передав до Верховного Суду посібник для голів судів, у якому викладено стандарти ефективного адміністрування. Також проєкт активно підтримував проведення круглого столу «Право на справедливий суд та заходи щодо забезпечення захисту корпоративних прав» (12 березня).

Тренінг з удосконалення написання судових рішень,
5–6 листопада 2021 року

Надійним партнером Верховного Суду у впровадженні нових підходів до організації роботи суду та проведенні різноманітних науково-практичних і навчальних заходів є Координатор проєктів ОБСЄ в Україні.

Так, 18 травня в рамках Школи з питань імплементації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та виконання рішень ЄСПЛ Координатором проєктів ОБСЄ в Україні спільно з Радою Європи та українськими закладами вищої освіти були організовані навчальні судові змагання з питань свободи слова та мирних зібрань.

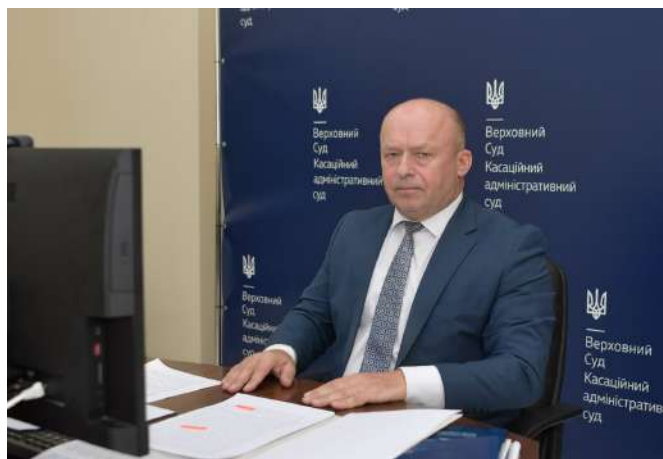
За підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні Верховний Суд підготував навчальний онлайн-курс із кризових судових комунікацій, який стане доступним для слухачів навесні 2022 року.

Також Верховний Суд та ОБСЄ спільно розробили програмне забезпечення, що дасть змогу оптимізувати підготовку проєктів проміжних судових рішень, і технічне завдання, робота над яким відбуватиметься у 2022 році, щодо програмного забезпечення для аналізу судової статистики.

Голова ВС Всеволод Князев із Послом, Координатором
проєктів ОБСЄ в Україні Генріком Вілладсеном

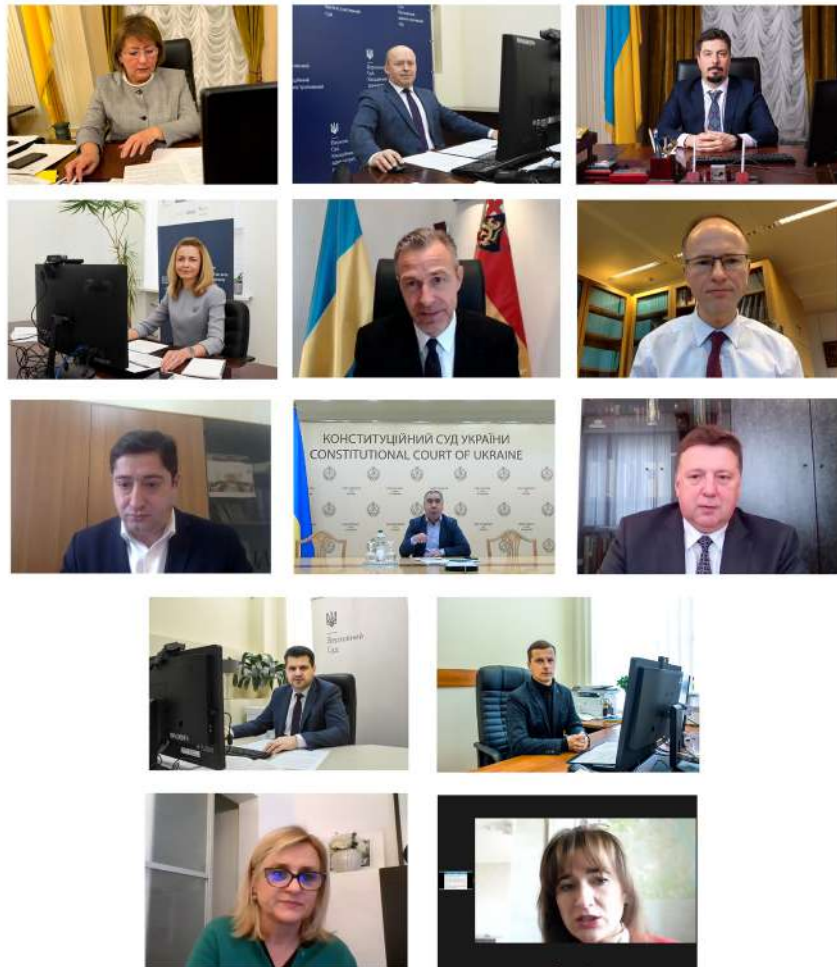
З ініціативи КАС ВС на початку липня під час Днів адміністративної юстиції України Верховний Суд організував дводенну IV Міжнародну науково-практичну конференцію «Захист виборчих прав адміністративними судами в Україні» щодо проблем ефективності судового захисту основних виборчих прав громадян та особливостей розгляду окремих категорій справ, пов'язаних із виборчим процесом. Учасники конференції обговорили також питання виборчого процесу у світлі європейського й національного досвіду.

Голова КАС ВС Михайло Смокович і суддя КАС ВС Мирослава Білак під час IV Міжнародної науково-практичної конференції «Захист виборчих прав адміністративними судами в Україні»

Свою підтримку в організації цього заходу надали Координатор проектів ОБСЄ в Україні, Німецький фонд міжнародного правового співробітництва, проекти РЄ «Підтримка прозорості, інклюзивності та чесності виборчої практики в Україні» та «Підтримка конституційних і правових реформ, конституційне правосуддя та надання допомоги Верховній Раді у проведенні реформ, спрямованих на підвищення її ефективності», Національна академія правових наук України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка й Національний університет «Острозька академія».

Також за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні, проектів РЄ «Підтримка конституційних і правових реформ, конституційне правосуддя та надання допомоги Верховній Раді у проведенні реформ, спрямованих на підвищення її ефективності» та «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза 2» і Німецького фонду міжнародного правового співробітництва 26 листопада відбувся Міжнародний семінар-практикум «Застосування конституції як акта прямої дії в адміністративному судочинстві».

Учасники Міжнародного семінару-практикуму «Застосування конституції як акта прямої дії в адміністративному судочинстві»

Традиційно наприкінці року Координатор проектів ОБСЄ в Україні проводить Міжнародний форум щодо практики ЄСПЛ. Минулого року X Міжнародний форум відбувся 1–2 грудня. До організації цього заходу долучилися також Верховний Суд, проєкт РЄ «Підтримка судової влади в Україні в забезпеченні кращого доступу до правосуддя», НШС України та Львівський національний університет імені Івана Франка.

Голова ККС ВС Станіслав Кравченко під час Міжнародного форуму щодо практики ЄСПЛ, 1–2 грудня 2021 року

Одним із ключових міжнародних партнерів Верховного Суду є Німецький фонд міжнародного правового співробітництва. У 2021 році Фонд підтримав проведення круглого столу «Право

на справедливий суд та заходи щодо забезпечення захисту корпоративних прав» (12 березня) і підсумкової Міжнародної науково-практичної конференції «Адаптація земельного законодавства України до вимог Європейського Союзу. Гарантії прав на землю» (3 червня).

Крім того, у 2021 році судді Верховного Суду взяли участь у серії онлайн-семінарів, проведених за ініціативою міжнародних природоохоронних організацій – Європейської економічної комісії ООН (UNECE) та Форуму суддів ЄС з охорони навколишнього середовища (EUFJE Network).

Міжнародні партнери Верховного Суду

Комунікаційна діяльність

Комунікаційна діяльність для Верховного Суду – одне з пріоритетних завдань, чи не найважливіше на шляху до посилення довіри суспільства до правосуддя. Судді та працівники апарату ВС активно комунікують із засобами масової інформації, громадськими й міжнародними організаціями, професійною суддівською та юридичною спільнотами, юним поколінням – студентами, школярами – і всіма громадянами, які цікавляться роботою Верховного Суду та судовою системою загалом.

З метою ефективної та своєчасної взаємодії із суспільством Верховний Суд продовжує розвивати власні канали комунікації, удосконалювати інструменти зв'язку й розробляти нові формати спілкування з громадськістю та професійною спільнотою.

З кожним роком інтерес медіа до найвищої судової інстанції зростає. Упродовж 2021 року про діяльність Верховного Суду опубліковано понад 4 тис. новин і повідомлень, а в соціальних мережах ЗМІ розміщено більше 700 постів.

Традиційно основним офіційним каналом комунікації Верховного Суду є вебсайт. У 2021 році на сайті ВС було опубліковано понад 6 тис. документів та більше тисячі новин. Упродовж звітного періоду понад 5 млн користувачів відвідали офіційний вебсайт Суду.

4 023 новин і повідомлень
про діяльність ВС розміщено в засобах
масової інформації

728 новин і повідомлень
про діяльність ВС розміщено у ЗМІ
та соціальних мережах

1 145 новин і повідомлень
про діяльність ВС розміщено
на офіційному вебсайті Суду

6 237 матеріалів
розміщено в інших рубриках офіційного вебсайту

5 272 179 переглядів
вебсайту Суду на офіційному вебпорталі
«Судова влада України» (за 2021 рік)

Сторінки Суду в соціальних мережах у 2021 році продовжили бути джерелом актуальної інформації для ЗМІ, правників і суспільства загалом.

Найпопулярнішими серед інтернет-аудиторії Верховного Суду є пресрелізи про зміст судових рішень. Упродовж 2021 року ВС опублікував 502 такі матеріали на своїх комунікаційних майданчиках. Також було оперативно оприлюднено 158 повідомлень про перебіг розгляду справ, що становлять значний суспільний інтерес.

Окрім того, Верховний Суд продовжує створювати власний відеоконтент. Відеосюжети містять анонси найцікавіших судових справ, призначених до розгляду (у 2021 році було опубліковано 68 анонсів), та огляди важливих щотижневих рішень ВС (72 огляди).

502 пресрелізи
про зміст судових рішень підготовлено

158 повідомлень
про перебіг розгляду резонансних справ
оприлюднено

68 текстових та відеоанонсів
опубліковано

72 текстові та відеоогляди
опубліковано

Комунікаційна команда ВС щотижня інформує суспільство про найцікавіші судові справи та робить огляди важливих рішень ВС

Провідною соціальною мережею Суду та найпотужнішим інформаційним майданчиком залишається Facebook. На цьому ресурсі комунікаційна команда Верховного Суду висвітлює заходи, у яких брали участь судді й працівники апарату ВС, і публікує пресрелізи про зміст судових рішень. У 2021 році у Facebook було розміщено 1 290 постів. За 2021 рік на Facebook-сторінку ВС підписалося більш ніж 5,5 тис. користувачів соціальної мережі. На кінець звітного періоду кількість наших читачів у Facebook становила понад 55 тис. осіб. Середня кількість переглядів кожного інформаційного повідомлення, опублікованого у Facebook, – 45 тис.

Контент Telegram-каналу ВС – це інформація, яка стосується виключно процесуальної діяльності Суду. Станом на кінець 2021 року в Telegram було опубліковано 755 постів, кількість постійних читачів перевищила 11,6 тис. (у 2020 році кількість підписників становила 8,2 тис.).

Також активно розвивалася офіційна сторінка ВС в Instagram. Протягом звітного періоду на ній було оприлюднено 149 дописів. Кількість підписників наприкінці 2021 року становила 6,7 тис. (у 2020 році – 4,3 тис. підписників).

1 290 новин і повідомлень про діяльність ВС розміщено на офіційній сторінці в соціальній мережі Facebook

55 173 підписники на офіційній сторінці Суду в мережі Facebook (+5 529 підписників за 2021 рік)

755 повідомлень розміщено в месенджері Telegram

11 571 підписник на офіційному Telegram-каналі Суду (+3 360 підписників за 2021 рік)

149 дописів розміщено на офіційній сторінці Суду в мережі Instagram

6 750 підписників на офіційній сторінці Суду в мережі Instagram (+2 438 підписників за 2021 рік)

1 184 повідомлення опубліковано на офіційній сторінці Суду в мережі Twitter

507 підписників на офіційній сторінці Суду в мережі Twitter

54 000 переглядів на офіційному Youtube-каналі Суду

2 240 підписників на офіційному Youtube-каналі Суду

У соціальній мережі Twitter в акаунті ВС на завершення звітного періоду було 507 читачів (наприкінці 2020 року акаунт мав 300 читачів). На цьому ресурсі опубліковано майже 1 200 твітів про події, які відбувалися в Суді, діяльність та рішення ВС.

YouTube-канал Верховного Суду на кінець 2021 року мав 2 240 підписників, це вдвічі більше, ніж попереднього року. Протягом цього часу користувачі відеохостингу переглянули контент ВС понад 54 тис. разів.

Бути відкритішими до суспільства – глобальна мета всієї судової системи. Судді та працівники апарату ВС перебувають в авангарді цієї місії та на власному прикладі демонструють, як ефективна комунікація може стати запорукою порозуміння, єдності, а отже – підвищення рівня довіри громадян до суду.

Задля цього представники Верховного Суду відвідують різноманітні офіційні події (круглі столи, форуми, семінари тощо) та обговорюють із фаховою аудиторією не лише актуальні тенденції судової практики, а й нагальні виклики, які постали перед судовою владою, – їх упродовж звітного періоду було чимало. Детальніше про це – у розділі «Викладацька та просвітницька діяльність».

Загалом за 2021 рік комунікаційна команда ВС допомогла організувати понад 200 онлайн-заходів (вебінари, зустрічі, конференції, семінари тощо). Судді Верховного Суду дали 33 інтерв'ю. Окрім того, в ЗМІ опубліковано 68 коментарів та статей суддів і працівників апарату ВС.

Голова ВС (2017–2021) Валентина Данішевська в гостях програми «Вечір з Миколою Княжицьким» на телеканалі «Еспресо»

Голова ККС ВС Станіслав Кравченко під час інтерв'ю для «Судово-юридичної газети»

Одним із наймасштабніших майданчиків для актуалізації важливих для українського суспільства питань став Всеукраїнський форум «Україна 30», організований Офісом Президента України та Кабінетом Міністрів України на початку березня. Голова Верховного Суду (2017–2021) Валентина Данішевська взяла участь в обговоренні, присвяченому розвитку правосуддя, та акцентувала на питаннях щодо великого навантаження на суддів, недостатнього фінансування судової системи та дефіциту кадрів (як суддів, так і працівників апарату). Вона запевнила суспільство, що попри всі ці проблеми судова система продовжувала працювати на належному рівні.

Голова ВС (2017–2021) Валентина Данішевська взяла участь у Всеукраїнському форумі «Україна 30. Розвиток правосуддя»

У червні 2021 року відбулася ще одна знакова подія – 25-та річниця від дня ухвалення Конституції України. Цій події був присвячений телеконкурс «Конституція і права людини» в межах загальнонаціонального просвітницького проєкту для шкільної та студентської молоді «Нова генерація». Судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Альберт Єзеров і Володимир Кравчук увійшли до складу журі цього телеконкурсу.

Судді КАС ВС увійшли до складу журі телеконкурсу «Нова генерація»

Важливою аудиторією для Верховного Суду є молодь і діти. З нагоди святкування Днів адміністративної юстиції України суддя КАС ВС Володимир Кравчук провів для учнів молодшого та середнього шкільного віку «Урок справедливості» у форматі «слідчих дій». Юні «слідчі» успішно впоралися з усіма завданнями, продемонструвавши знання з юридичної сфери, неабияку винахідливість і розгадавши загадки й ребуси на правову тематику.

До Днів адміністративної юстиції України в КАС ВС провели «Урок справедливості» та квест на правову тематику для дітей

30 вересня в Касаційному цивільному суді у складі ВС відбулося навчальне інтерактивне «судове засідання» для учнів 9 класу НВК СЗШ м. Києва № 288. До складу «колегії суддів» увійшли четверо школярів і суддя КЦС ВС Ольга Ступак. Судді Ігор Гулейков, Сергій Погрібний та Сергій Бурлаков виступили в ролі «адвокатів», яким учні допомагали представляти інтереси «сторін» у справі.

«Судові засідання» для школярів в ігровому форматі у КЦС ВС відбуваються не вперше. Подібні зустрічі допомагають учням краще зрозуміти, як саме працює суд.

Навчальне «судове засідання» у КЦС ВС допомагає школярам краще зрозуміти роботу суду

Уже вдруге Верховний Суд долучився до просвітницького загальноукраїнського освітнього проєкту «НЕОсвітній Арсенал», який тривав із 30 вересня до 3 жовтня 2021 року. Упродовж фестивалю судді та працівники Верховного Суду провели 17 «Уроків справедливості», «Урок Конституції», вікторини на правову тематику, які загалом охопили 350 дітей і їхніх батьків. Відвідувачі стенду ВС змогли спробувати себе в ролі судді, більше дізнатися про суд, правосуддя, закони, Конституцію України й усвідомити важливу роль суду в суспільстві.

Під час фестивалю «NEОсвітній Арсенал»

Наймолодші відвідувачі стенду Верховного Суду на фестивалі «NEОсвітній Арсенал» отримали книгу судді КАС ВС Володимира Кравчука «Конституція для всіх: і великих, і малих». Вона допомагає дітям краще зрозуміти Основний Закон України.

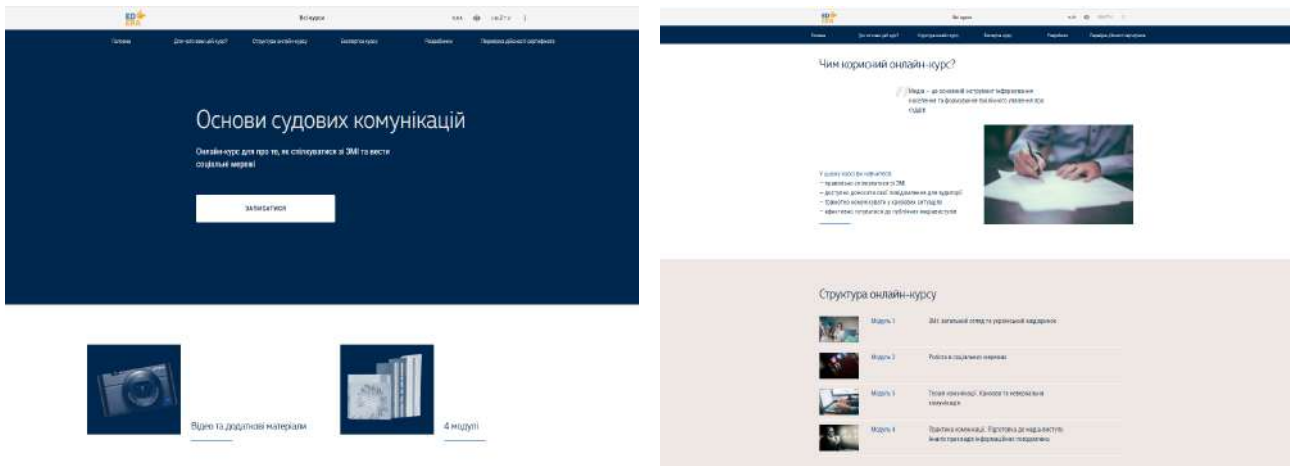
Суддя КАС ВС Володимир Кравчук став автором віршованої Конституції, яка дає дітям уявлення про найважливіші положення Основного Закону

Спілкування з молодим, активним, мотивованим поколінням відбувається у Верховному Суді й на найвищому рівні. Так, 24 листопада Голова ВС (2017–2021) Валентина Данішевська зустрілася зі студентами Української академії лідерства в межах форуму «Софія Київська: молодіжні лідери для державотворення». У заході взяли участь 200 студентів із різних регіонів України. Валентина Данішевська розповіла майбутнім державотворцям про те, чим живе сьогодні Верховний Суд, поділилася головними здобутками судової реформи, а також обговорила зі студентами питання правничої освіти та боротьби з корупцією.

Валентина Данішевська зі студентами Української академії лідерства під час форуму «Софія Київська: молодіжні лідери для державотворення»

У 2021 році експертами Верховного Суду за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні спільно зі студією онлайн-освіти «EdEra» було розроблено спеціалізований онлайн-курс «Основи кризових комунікацій». Курс навчає правильно спілкуватися зі ЗМІ під час кризових ситуацій, запобігати виникненню криз, ефективно готуватися до публічних медіавиступів. Це вже другий курс, розроблений партнерами. Перший – «Основи судових комунікацій» – є популярним серед суддів, пресекретарів судів і працівників апаратів судів.

Онлайн-курс «Основи судових комунікацій» на платформі «EdEra»

За умов послаблення карантинних обмежень Верховний Суд відчиняє свої двері всім охочим під час екскурсій. Протягом звітного періоду в Кловському палаці та в приміщеннях касаційних судів було проведено понад 130 екскурсій для більш як 1 300 відвідувачів. Серед них – школярі, студенти, києвознавці, туристи й іноземні гості.

У 2021 році у Верховному Суді було проведено понад 130 екскурсій

Також у 2021 році проведено реекспозицію Музею історії господарських судів України, а у 2022 році планується реекспозиція музею, розташованого у представницькому корпусі Верховного Суду – Кловському палаці.

Крім цього, кожен може «помандрувати» віртуальною екскурсією у Верховному Суді. У 2021 році створена й розміщена на офіційному вебсайті ВС віртуальна екскурсія Касаційним господарським судом у складі ВС. Нагадаємо, що раніше, у 2020 році, комунікаційна команда ВС створила віртуальну екскурсію Кловським палацом.

Онлайн-екскурсії Верховним Судом можна переглянути за посиланням:
https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/online_ekskursii_vs1/.

Викладацька та просвітницька діяльність

Судді Верховного Суду беруть активну участь у різноманітних форумах, семінарах, круглих столах і практикумах, під час яких обговорюють із професійною спільнотою актуальні питання правозастосування та висвітлюють важливі правові позиції ВС. У 2021 році Верховний Суд поступово почав повертатися до проведення науково-практичних заходів офлайн, адже жодні технології відеозв'язку не можуть замінити живого спілкування.

Спільно з Асоціацією правників України та Асоціацією розвитку суддівського самоврядування України Верховний Суд продовжив започатковану у 2020 році серію вебінарів, присвячену обговоренню актуальної судової практики. Загалом у 2021 році судді ВС провели вісім вебінарів.

У своїх виступах судді висвітлювали позиції ВС щодо іпотечних спорів і захисту честі, гідності та ділової репутації в контексті дифамаційних спорів, аналізували особливості розгляду спорів про виселення із житла, судового захисту прав інтелектуальної власності та застосування Конституції під час здійснення правосуддя. Також судді розповіли про практику Касаційного кримінального суду у складі ВС щодо визнання доказів недопустимими та звернули увагу на особливості доказування у кримінальному провадженні в суді першої інстанції.

Судді ВС регулярно проводили лекції в межах програм підготовки для підтримання кваліфікації суддів першої та апеляційної інстанцій, які організовує Національна школа суддів України, та брали участь у семінарах, під час яких ділилися з колегами досвідом розв'язання актуальних питань судочинства.

Окрім того, судді ВС читали лекції для суддів Республіки Казахстан у рамках освітнього проєкту Казахського гуманітарного юридичного університету ім. М. С. Нарикбаєва та виступали спікерами заходів із підвищення професійного рівня нотаріусів.

Одним із форматів професійного спілкування і сприяння обізнаності правничої спільноти щодо правових позицій ВС є й активна участь суддів у правових практикумах, які традиційно організовують журнал «Право України» та юридичний портал «Ratio Decidendi».

Упродовж лютого – квітня 2021 року в межах навчального тренінгу «Захист адміністративним судом соціальних прав» судді ВС провели низку вебінарів, присвячених спорам у сфері захисту прав потерпілих від аварії на ЧАЕС і пенсіонерів, які проживають за кордоном, практиці розгляду справ, пов'язаних із правом на мирні зібрання, несвоєчасним розрахунком при звільненні з публічної служби й стягненням середнього заробітку за весь час затримки.

Упродовж звітного періоду судді Верховного Суду брали участь у заходах, організованих Національною асоціацією адвокатів України, поліпшували комунікацію з адвокатами та обговорювали актуальні проблеми правозастосування в земельних спорах, питання власності подружжя на частку в статутному капіталі ТОВ, фактори компенсації моральної шкоди й інші аспекти судової практики у сфері охорони здоров'я, нюанси поділу корпоративних прав між подружжям при розлученні, ефективні способи захисту та судову практику в іпотечних спорах тощо.

Інше актуальне й болюче питання, яке перебувало у фокусі уваги суддів Верховного Суду, – проблеми на сході України. Судді ВС долучалися до обговорень судової практики щодо захисту прав тимчасово переміщених осіб, відшкодування шкоди за пошкоджене майно на сході України, захисту прав громадян у зоні проведення ООС та ін.

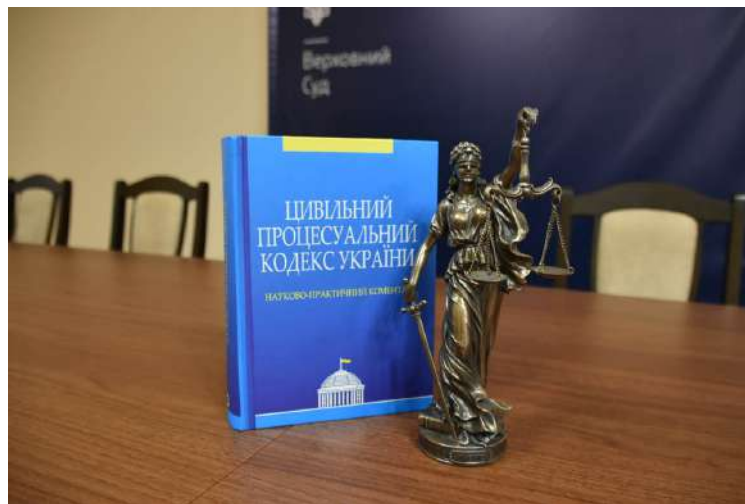
Судді КЦС ВС Євген Петров, Ольга Ступак, Сергій Погрібний, Наталія Сакара та Ігор Гулейков під час судового форуму, 6–8 жовтня 2021 року, м. Святогірськ

Завершальним акордом науково-практичних заходів 2021 року за участю суддів ВС став V Київський полілог «Як забезпечити правопорядок в Україні? Проблеми ефективності кримінальної юстиції», організований Верховним Судом, Координатором проектів ОБСЄ в Україні, Вищим антикорупційним судом та Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України.

Проблеми ефективності кримінальної юстиції обговорювали на міжнародній конференції у ВС 23 грудня 2021 року

Наприкінці року вийшов друком Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України, до роботи над яким долучилися голова Касаційного цивільного суду у складі ВС Борис Гулько, судді КЦС ВС Сергій Бурлаков, Василь Крат, Алла Олійник, Сергій Погрібний, Наталія Сакара та Ольга Ступак, науковий консультант ВС Ольга Саленко, а також помічник судді Анастасія Солodka.

Видання підготовлено за підтримки Верховного Суду, КНУ імені Тараса Шевченка та Київського регіонального центру НАПрН України

З огляду на запровадження у 2017 році нової структури судових рішень судді продовжують удосконалювати їх написання відповідно до запропонованої форми. Тематичні тренінги минулого року відбулися двічі в межах канадсько-українського проєкту підтримки судової реформи.

Навчальний курс був спрямований на покращення навичок структурування, лаконічного та логічного викладення тексту, а також написання судового рішення простою мовою.

Судді КЦС ВС та ККС ВС виконують практичні завдання під час тренінгу з написання судових рішень

Розробники програми навчального курсу та його викладачі переконані, що участь суддів Верховного Суду в таких тренінгах і подальше залучення до цих заходів суддів першої та апеляційної інстанцій сприятиме налагодженню взаєморозуміння між судовою владою та суспільством і стане запорукою підвищення рівня довіри громадян до суду.

Варто зазначити, що представники правничої спільноти, зокрема науковці й адвокати, схвалюють новий підхід до написання судових рішень і відзначають зручність сприйняття вдало структурованого тексту. Крім того, при складанні позовних заяв, апеляційних і касаційних скарг представники сторін усе частіше викладають їх за формою, подібною до структури рішень ВС.

Особливу увагу у Верховному Суді приділяють правам жінок та гендерній рівності. У червні 2021 року відбулося дві події, присвячені цій тематиці. Судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Ганна Вронська та Олена Кібенко взяли участь у II Форумі жіночого лідерства, організованому Асоціацією правників України. Ганна Вронська поділилася корисними порадами щодо поєднання лідерства в професії та у вихованні дітей, а Олена Кібенко зупинилася на кар'єрних бар'єрах, більшість яких, на її думку, існують лише в нашій уяві.

Судді Верховного Суду поділилися своїми рецептами лідерства на форумі, організованому Асоціацією правників України

Питання гендерно чутливої комунікації як усередині юридичної спільноти, так і в суспільстві висвітлює суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, президентка

ГО «Всеукраїнська асоціація жінок-суддів» Надія Стефанів під час Третього всеукраїнського форуму Асоціації жінок-юристок «ЮрФем». А в грудні 2021 року суддя КГС ВС Ганна Вронська ввійшла до наглядової ради цієї Асоціації.

Суддя ККС ВС Надія Стефанів під час Третього всеукраїнського форуму Асоціації жінок-юристок «ЮрФем»

Суддя КГС ВС Ганна Вронська ввійшла до наглядової ради Асоціації жінок-юристок «ЮрФем»

Позаробоча діяльність

Позаробоча діяльність суддів і співробітників Верховного Суду у 2021 році поступово поверталася до звичного руслу з урахуванням нових реалій, обмежень, вакцинації та вимог до соціального дистанціювання. Адже якщо не можна змінити ситуацію – треба змінити своє ставлення до неї.

Щороку в третій четвер травня Україна відзначає Всесвітній день вишиванки. З нагоди свята 20 травня 2021 року Верховний Суд підготував віршоване відеопривітання у виконанні юних носіїв генетичного коду нації. Діти суддів і працівників апарату Суду читали вірш про вишиванку авторства літературного редактора ВС Катерини Мусієнко.

Діти суддів і працівників апарату ВС привітали Україну із Всесвітнім днем вишиванки

У травні 2021 року колектив КАС ВС прикрасив квітами клумби біля суду

Вагомих успіхів представники Верховного Суду досягли у сфері спорту. Одне з найпопулярніших спортивних занять колективу Верховного Суду – біг. Наприкінці травня понад 100 бігунів від Верховного Суду приєдналися до традиційної благодійної акції «Пробіг під каштанами». Спільними зусиллями учасники акції збирали кошти для закупівлі медичного обладнання, що рятує дитячі серця.

Понад 100 бігунів від Верховного Суду взяли участь у традиційній благодійній акції «Пробіг під каштанами», яка відбулася наприкінці травня

У 2021 році Верховний Суд міг пишатися як командними, так і індивідуальними здобутками на бігових дистанціях. У листопаді суддя Касаційного господарського суду у складі ВС Олена Кібенко долучилася до ювілейного 50-го щорічного Нью-Йоркського марафону та пододала дистанцію 42 кілометри за 5 годин і 2 хвилини.

А вже у грудні Олена Кібенко та її колеги – суддя КГС ВС Юрій Чумак і суддя Касаційного адміністративного суду у складі ВС Наталія Коваленко – взяли участь у «Марафоні, який ніхто не хоче бігти» в маленькому селищі Нью-Йорк, розташованому в Донецькій області, за кілометр від лінії фронту. Цей марафон має на меті нагадати світовій спільноті про війну в Україні.

Упродовж 2021 року судді КГС ВС Олена Кібенко, Юрій Чумак і суддя КАС ВС Наталія Коваленко взяли участь у кількох марафонах

«Швидше, вище, сильніше!» – саме цим олімпійським девізом у своїй спортивній діяльності керуються судді Верховного Суду, щоразу поліпшуючи свої результати.

У червні велокоманда Верховного Суду у складі понад 50 осіб утретє взяла участь у Всеукраїнському велодні в Києві та пододала майже 20-кілометрову дистанцію від Софійської площі до парку «Муромець». Мета цієї традиційної акції – привернути увагу влади до необхідності створення безпечних коридорів для екологічного і легкого персонального транспорту.

Під час Всеукраїнського велодня в Києві велокоманда ВС пододала майже 20-кілометрову дистанцію

У липні суддя Касаційного цивільного суду у складі ВС Євген Синельников став учасником Фестивалю нескореної нації «Холодний Яр – 2021», що відбувся у селі Суботів на Черкащині. Декількома днями пізніше він долучився до International Dnipro Swim Marathon і проплив Дніпром дистанцію 10 км. Наприкінці жовтня суддя Касаційного господарського суду у складі ВС Іван Міщенко випробував свою фізичну підготовку та силу волі в забігові з перешкодами «Дика гонка».

Свою фізичну підготовку та силу волі випробували суддя КЦС ВС Євген Синельников і суддя КГС ВС Іван Міщенко

Фаворитом серед спортивних ігор, безперечно, залишається футбол – у нього грають і судді, і працівники апарату Суду, демонструючи неабиякі досягнення, відмінну підготовку й захопливу спортивну боротьбу.

Наприкінці червня футбольна команда Касаційного адміністративного суду у складі ВС здобула першість у десятому футбольному турнірі серед команд адміністративних судів «Кубок адміністративних судів – 2021», який проходив в Одесі й був присвячений Дню Конституції України та Дням адміністративної юстиції України у 2021 році. Футболісти КАС ВС стали чемпіонами турніру вже втретє.

Футбольна команда КАС ВС у 2021 році здобула два чемпіонські титули – «Кубок адміністративних судів – 2021» і Кубок «Феміди»

Восени відбувся традиційний турнір із мініфутболу серед суддів і працівників судів, інших органів та установ системи правосуддя з розіграшу Кубка «Феміди» 2021 року. Верховний Суд у турнірі представляли: збірна Касаційного кримінального й Касаційного цивільного судів і команди Касаційного адміністративного суду та Касаційного господарського суду. За результатами захопливого футбольного протистояння команда КАС ВС, виборовши Кубок «Феміди», укотре порадувала своїх уболівальників. Це була друга поспіль перемога команди в турнірі.

На турнірі з розіграшу Кубка «Феміди» Верховний Суд представляли три команди: збірна ККС та КЦС, КАС і КГС

Також у 2021 році збірна команда Верховного Суду виборола третє місце у змаганнях із кульової стрільби, організованих Профспілкою працівників державних установ м. Києва.

Окрім фізичних тренувань, судді Верховного Суду полюбляють тренування інтелектуальні. До Дня Конституції України була організована онлайн-вікторина, в якій узяли участь 55 працівників ВС, 14 із них набрали максимальну кількість балів.

У жовтні відбулася перша зустріч літературного клубу Верховного Суду, ініційована суддею Касаційного адміністративного суду у складі ВС Володимиром Кравчуком. Любителі літератури говорили з відомим українським письменником, автором багатьох біографічних романів, літературознавцем Степаном Процюком про життя і творчість Івана Франка.

У жовтні 2021 року відбулася зустріч літературного клубу Верховного Суду з відомим українським письменником Степаном Процюком

Провідну роль в організації дозвілля для працівників ВС відіграє Первинна профспілкова організація Верховного Суду. Складовою частиною позаробочого часу в Суді є культурно-масові і спортивні заходи. Подорожі, спортивні турніри й змагання – запорука здорового способу життя та один із засобів єднання трудового колективу.

Після підкорення у 2019 році найвищої точки України – Говерли (2 061 м) – у 2021 році співробітники Верховного Суду піднялися на вершину гори Хом'як (1 542 м). Під час екскурсійного туру Карпатами вони здійснили швидкісний спуск гірською річкою через пороги на рафті та відчули неймовірну атмосферу водної стихії.

Колектив Суду підкорює вершини як професійні, так і гірські. Цього разу співробітники ВС піднялися на гору Хом'як (1 542 м)

Упродовж року креативні й активні працівники ВС брали участь і в різноманітних спортивно-оздоровчих заходах, змаганнях, турнірах із картингу, рибної ловлі, тенісу тощо.

Первинна профспілкова організація ВС організовує різноманітні заходи, змагання, турніри із картингу, рибної ловлі, тенісу

Під час екскурсійного туру Карпатами колектив ВС здійснив швидкісний спуск гірською річкою через пороги на рафті

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 twitter.com/supremecourt_ua